

Portréty rodičů ve vyprávění dětí

Mgr. Lucie Dudová

Bakalářská práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav školní pedagogiky

akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Mgr. Lucie Dudová**
Osobní číslo: **H130295**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Učitelství pro mateřské školy**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Portréty rodičů ve vyprávění dětí.**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury k problematice psychologie dítěte, rodiny a narace.

Vymezení teoretických východisek a klíčové terminologie k tématu.

Příprava metodiky empirické části a zpracování projektu výzkumu.

Realizace kvalitativního výzkumu.

Zpracování, vyhodnocení a interpretace získaných dat.

Prezentace výsledků výzkumu a konečná sumarizace výsledků, doporučení pro předškolní pedagogiku.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ALTMAN, Rick. A Theory of Narrative. New York: Columbia University Press, 2008. ISBN 13-978-0231144292.

BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona. Komunikace dětí předškolního věku. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3008-0.

KUNZE, Petra a Catharina SALAMANDER. Malé děti potřebují rituály. Brno: Computer press, 2011. ISBN 978-80-251-3405-4.

MOŽNÝ, Ivo. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. ISBN 978-80-86429-87-8.

NOVÁK, Tomáš. Co dítě sděluje, když nakreslí svou rodinu. Olomouc: Rubico, 2004. ISBN 80-7346-037-8.

SOBOTKOVÁ, Irena. Psychologie rodiny. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0217-2.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ et al. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

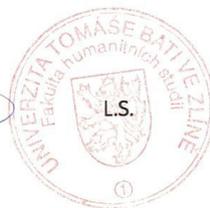
Vedoucí bakalářské práce: **prof. PhDr. Peter Gavora, CSc.**
Centrum výzkumu FHS

Datum zadání bakalářské práce: **24. listopadu 2015**

Termín odevzdání bakalářské práce: **27. dubna 2016**

Ve Zlíně dne 24. listopadu 2015

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

doc. PaedDr. Adrijana Wiegerová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně ...25.4.2016

Ladislav Jurdová

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zaměřuje na vnímání rodiny ve své komplexnosti z různých hledisek a to z pohledu dětí předškolního věku (5 – 7) let. Celá práce má vědecko-empirický charakter.

Teoretická část je rozdělena do tří kapitol. Jednotlivé kapitoly popisují teoretická vymezení týkající se osobnosti dítěte z hlediska vývoje, rodiny a jejích funkcí a základního dělení. V závěru teorie jsou vymezeny nejvýznamnější tradice a zvyklosti, stejně jako trávení volného času.

Empirická část je vedena kvalitativním výzkumem ke zjištění toho, jak děti předškolního věku vnímají a popisují svou rodinu, rodiče a jednotlivé vztahové rodinné interakce. Dále se zabývá tím, jak děti popisují trávení volného času a které tradice jsou v rodinách dodržovány.

Klíčová slova: Dětství, rituál, rodina, volný čas

ABSTRACT

The bachelor thesis is focused on the perception of the family in its complexity from different points of view and from the perspective of preschool children (5-7) years. The whole work has a scientific-empirical character.

The theoretical part is divided into three chapters. Individual chapters describe the theoretical definition regarding the child's personality in terms of development, the family and its functions and basic division. At the conclusion of the theory are defined traditions and customs, as well as spending of leisure time.

Empirical part is conducted qualitative research to determine how preschool children perceive and describe their family, parents and single relational family interaction. It also deals with how children describe leisure activities and traditions which are keep in families.

Keywords: Childhood, ritual, family, leisure time

Mé poděkování patří panu prof. PhDr. Peteru Gavorovi, CSc. za vedení této bakalářské práce. Především děkuji za odborné konzultace, kdy mi poskytl cenné poznatky a rady. A v neposlední řadě děkuji za velkou trpělivost a věcné náměty a připomínky.

Dále děkuji paní ředitelce Mgr. Ivaně Pilátové, která mi umožnila kombinované studium na UTB a poskytovala mi s týmem učitelek – kolegyň podporu po celou dobu studia.

A také děkuji své rodině a blízkým přátelům, bez jejichž psychické podpory, trpělivosti a vysoké míry tolerance, bych nedošla až sem.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 OSOBNOST DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU.....	12
1.1 CHARAKTERISTIKA PŘEDŠKOLNÍHO DÍTĚTE.....	12
1.2 VÝVOJOVÁ STÁDIA PŘEDŠKOLNÍHO DÍTĚTE.....	13
1.2.1 Biologický – tělesný vývoj.....	13
1.2.2 Psychický – kognitivní vývoj.....	14
1.2.3 Emoční – sociální vývoj.....	15
1.3 SOUČASNÉ DĚTSTVÍ.....	16
1.3.1 Medializované (konzumní) dětství.....	16
1.3.2 Scholarizované dětství	17
1.3.3 Emocionálně přetížené dětství	17
1.3.4 Agresivní dětství	18
2 RODINA.....	19
2.1 SOUČASNÁ RODINA	19
2.1.1 Krize dnešní rodiny	20
2.1.2 Základní dělení rodiny	21
2.2 FUNKCE RODINY.....	22
2.3 SOCIALIZACE V RODINĚ.....	23
2.3.1 Rodinné interakce.....	24
3 TRADICE A ZVYKY Z HLEDISKA VOLNÉHO ČASU	26
3.1 RODINNÉ RITUÁLY	26
3.1.1 Děti a rituály.....	27
3.2 NEJČASTĚJI DODRŽOVANÉ TRADICE DNES	28
3.2.1 Narozeniny	28
3.2.2 Vánoce.....	28
3.2.3 Velikonoce	29
3.3 VOLNÝ ČAS A DÍTĚ	30
II PRAKTICKÁ ČÁST	31
4 VÝZKUM – PORTRÉTY RODIČŮ VE VYPRÁVĚNÍ DĚTÍ.....	32
4.1 DRUH VÝZKUMU	32
4.2 HLAVNÍ VÝZKUMNÝ CÍL.....	32
4.3 HLAVNÍ VÝZKUMNÁ OTÁZKA	33
4.4 DÍLČÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY	33
4.4.1 Konkretizované výzkumné otázky – tematické oblasti.....	33
4.5 VÝZKUMNÝ SOUBOR	34
4.6 VÝZKUMNÉ METODY	34
4.6.1 Narace – tematické vyprávění	34
4.6.2 Kresba rodiny	35

4.7	PRŮBĚH VÝZKUMU	35
4.8	ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT	36
5	ANALÝZA DAT – KÓDOVÁNÍ	37
5.1	SEZNAM 4 KATEGORIÍ A JEJICH SUBKATEGORIÍ	37
6	INTERPRETACE DAT	38
6.1	MOJE RODINA HEZKÁ ČESKÁ	38
6.1.1	Podkategorie – Kdo je má rodina?	38
6.1.2	Podkategorie – Rodiče jsou jako děti	39
6.1.3	Podkategorie – Výchova jako cukr a bič	41
6.1.4	Podkategorie – Svět rodinných vztahů očima dětí	43
6.1.5	Podkategorie – Plujeme na jedné lodi	45
6.2	7 DNÍ V TÝDNU, 24 HODIN DENNĚ	46
6.2.1	Podkategorie – Když se probudím	47
6.2.2	Podkategorie – Odpolední harmonogram	48
6.2.3	Podkategorie – Než jdeme spát	49
6.2.4	Podkategorie – Víkend s mojí rodinou	50
6.3	SLAVÍME CELÝ ROK	52
6.3.1	Podkategorie – Slavíme narozeniny	53
6.3.2	Podkategorie – Vánoční čas	54
6.3.3	Podkategorie – Silvestr	57
6.3.4	Podkategorie – Velikonoce	58
6.3.5	Podkategorie – Další tradice a zvyky	59
6.4	CO DĚLÁME, KDYŽ NIC NEMUSÍME?	60
6.4.1	Podkategorie – Využití volného času	61
6.4.2	Podkategorie – Na jaře a na podzim	62
6.4.3	Podkategorie – Léto je čas na koupání a výlety	62
6.4.4	Podkategorie – Zimní radovánky	63
7	ZÁVĚREČNÁ INTERPETACE DAT – SHRNUTÍ VÝLSEDKŮ	65
8	DISKUZE	70
	ZÁVĚR	72
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	74
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	77
	SEZNAM PŘÍLOH	78

ÚVOD

Téma mé bakalářské práce „Portréty rodičů ve vyprávění dětí“ mě zaujalo především proto, že ve mně hned vzbudilo zájem o otázku – „Co si děti myslí o svých rodičích a rodině?“

V dětském světě převládá fantazie a dětský je svět právem označován za kouzelný a magický. Tento námět bakalářské práce je velmi zajímavý, protože se přímo nabízí možnost pedagogovi nahlédnout hlouběji do rodiny dítěte a také dětskému pojmání reality. Dále, na základě výpovědí a kresby rodiny, rozvíjet komunikaci s rodiči, díky které lze napomoci pozitivnímu rozvíjení interakcí v rámci rodiny. Jako učitelka MŠ se stále častěji setkávám s případy, kdy rodiče svým dětem nevěnují příliš pozornosti a velmi výrazně se to projevuje na způsobu chování a prožívání dětí. Často slýchám, že volnočasové aktivity soudobých rodin jsou velmi plytké a omezují se v rámci konzumního stylu života. Vztahy mezi rodiči jsou mnohdy negativní a každá hádka se okamžitě projeví v aktuální náladě dětí. Hodnotová orientace i budoucí sociální vztahy se formují především v rámci rodiny. Mnohdy si rodiče myslí, že právě oni své dítě vychovávají nejlépe, ale kdo se někdy zajímal o to, co si skutečně o tom myslí děti a jak vnímají svou rodinu i rodiče?

Za cíl bakalářské práce jsem si proto dala vymezit teoretická východiska týkající se oblasti osobnosti dítěte, rodiny i volného času. Dále zjistit, jak tyto konkrétní oblasti dětí předškolního věku popisují. Práce si tedy klade za cíl zachytit skutečnost, jak předškolní děti popisují svou rodinu, rodiče, rodinné vztahy a trávení volného času.

Teoretická část práce je rozdělena do tří tematických kapitol, kdy se zaměřuji na jednotlivá stadia vývoje dětí předškolního věku a také typy současného dětství. Další kapitola se soustředí na rodinu, rodinné interakce a také samotnou socializaci. V závěru teoretické části je pozornost věnována aktuálním dodržovaným zvykům, tradicím a také běžným rodinným rituálům i volnému času. Empirická část práce si klade za cíl, jak již samotný název práce předesílá, zjistit, jak děti předškolního věku vnímají a popisují své rodiče a rodinu z různých hledisek. V této části práce jsou rovněž uvedeny významné citace dětí, které nejlépe zachycují danou skutečnost. V závěru výzkumné části jsou shrnuty všeobecné závěry, které byly zjištěny na základě podání výpovědí dětí k daným tematickým oblastem.

Jak je všeobecně známo, rodina je tvořena zpravidla rodiči a dětmi ve společné domácnosti a rodinou se stává na základě svých sociálních interakcí. Tyto vztahové interakce a samotná socializace ovlivňují komplexní vývoj dítěte, čímž ovlivňují i jeho pojmání a vnímání současného, ale i budoucího světa.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 OSOBNOST DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

Následující kapitola je zaměřena na teoretická východiska týkající se osobnosti dítěte předškolního věku. Obecně můžeme předškoláka vymezit v průměrném věkovém rozmezí 3 – 6 let. Toto časové období je velmi významné z hlediska rozvoje komplexní stránky osobnosti – tedy z hlediska biologického vývoje, rozvoje emocí, psychiky, socializace i z pozice získávání očekávaných kompetencí. Toto období je typické tím, že zpravidla většina dětí dosahuje významných a poměrně náročných pokroků z hlediska biologického, kognitivního, sociálního a emočního vývoje. Zaměříme se tedy na jednotlivá vývojová stadia předškolních dětí.

1.1 Charakteristika předškolního dítěte

Jak již bylo zmíněno v úvodu této kapitoly, za předškolní dítě lze obecně považovat dítě ve věku od 3 do 6 let, v některých případech do 7 let (Vágnerová, 2012). Toto věkové rozpětí je v dnešní době naprosto běžné pro děti, které navštěvují předškolní zařízení – tedy mateřskou školu. Vágnerová (2012) vymezuje začátek předškolního období nástupem do mateřské školy a konec předškolního období emoční stabilitou dítěte a nástupem do školy. Matějček (2005) ve své publikaci doplňuje, že předškolní věk lze vymezit schopností dítěte zapojit se do širšího společenského života a následně schopností přijímat formální edukaci ve všech oblastech.

Vymezení osobnosti předškolního dítěte můžeme také určit z hlediska **formálního** – což je věkové rozmezí, a dále z hlediska **obsahového** – zachycení všeho, co se v tomto období odehrává (Helus, 2004).

Co se týče vymezení **formálního**, tedy věku předškolních dětí, Matějček (2005) jej ohraničuje především věkem od 4 do 6 let, stejně jako většina autorů zabývajících se touto tematikou. Toto věkové vymezení objasňuje tím, že význam slova „předškolní“ se v našich podmínkách natolik zažil, že automaticky označuje období všech dětí, které navštěvují mateřskou školu. Ačkoliv by se mělo jednat pouze o děti, které jsou skutečnými předškoláky. Pokud se totiž zamyslíme nad pravým významem slova „předškolní“, mělo by vymezovat děti ve věku cca 5 – 6 let, tedy děti ve věku těsně před povinnou školní docházkou.

Z hlediska **obsahového** je předškolní období typické svou dynamikou ve všech oblastech, kdy dochází k plynulé vývojové transformaci (Hellus, 2004). Pro celé toto vývojové období každého jedince je typická **představivost** a **fantazie**, které dětem pomáhají orientovat se

v reálném světě. Dítě v tomto období je **egocentrické**, což mu poskytuje určitou jistotu chápat věci ze svého hlediska. To souvisí i s vývojem komunikace a myšlení, které bývají stále ještě intuitivní a nejsou ještě zcela regulovány logikou (Vágnerová, 2012). Typickou a nejčastější aktivitou celého předškolního období je **hra**, která je úzce spjata právě s vývojem myšlení, řeči, poznání a socializace (Kuric, 2000).

Nesmíme však zapomínat na to, že vývoj každého jedince a souběžně i jeho socializace jsou záležitosti velmi individuální, které jsou ovlivněny řadou nejrůznějších faktorů působících právě na osobnost dítěte. Celé předškolní období je, z hlediska vývoje a zrání osobnosti, tou nejvíce dynamickou etapou v životě každého jedince. Přípravuje dítě nejen na školu, ale pro život. V následující podkapitole se zaměříme na jednotlivé oblasti významné z hlediska vývoje předškolních dětí.

1.2 Vývojová stádia předškolního dítěte

Zde se pokusíme zachytit významné jevy, které spadají do obsahové složky osobnosti dítěte předškolního věku. V této části tedy vymezíme teoretická východiska, která souvisí s vývojovým obdobím dítěte předškolního věku a to v oblasti bio-psycho-socio. Jak uvádí Helus (2004), celé dětství je charakteristické dynamickým vývojem osobnosti na mnoha úrovních, kdy se jedná zejména o biologické zrání, psychologické a emoční zrání a socializaci na všech úrovních. Vývoj jednotlivých složek osobnosti spolu souvisí a vzájemně se ovlivňují. Celé vývojové období dětství je typické určitou transformací těchto úrovní a vede směrem k dospívání.

1.2.1 Biologický – tělesný vývoj

Děti na počátku předškolního období bývají zpravidla klidnější, než děti na konci této etapy. Typické je, že fyzický růst je mnohem pomalejší, než v prvních dvou letech života. Nohy však rostou mnohem rychleji, než ruce. Děti v předškolním období se začínají tzv. vytahovat a začínají vypadat štíhlejší a dospělejší (Allen a Marotz, 2002). Všechny tyto vývojové růstové transformace souvisí s aktivitou dítěte. Z biologického hlediska probíhá vývoj dítěte v předškolním období na anatomicko-fyziologické úrovni. To vede ke změnám chování, které je ovlivněno právě pohybovou koordinací a umožňuje dítěti nové objevy (Helus, 2004). S vývojem nervové soustavy se tedy pojí i vývoj psychický a další integrity související se zráním různých složek osobnosti (Řičan, 2010).

Děti mají již kompletně vyvinutý mléčný chrup a na konci předškolního období se začíná chrup postupně obměňovat. Z hlediska motorického vývoje dokáže předškolák chodit po schodech a střídat končetiny, umí udržet rovnováhu na jedné noze. Má lépe vyvinutý zrak a hrubou i jemnou motoriku. Proto dokáže poměrně bez potíží manipulovat s předměty denní potřeby, nebo s jinými běžnými pomůckami – psací potřeby, sportovní náčiní apod. Je samostatné v sebeobsluze a zvládá se nakrmit, obléct i používat WC samo bez pomoci. Zlepšuje se tedy zejména z hlediska manuálních dovedností a zručností (Allen a Marotz, 2002).

1.2.2 Psychický – kognitivní vývoj

Vnímání v období předškolního věku není ještě zcela dokonalé, ale s přibývajícím dovršením této životní fáze se začíná značně zlepšovat schopnost záměrného soustředění, úmyslného zapamatování a přesného napodobování. Stále je však dominantním činitelem zážitků a prožitků, který vnímání a následné zapamatování podporuje. Což je jedním z ukazatelů toho, že vnímání má stále ještě rysy egocentrismu. S tím souvisí i rozvoj představivosti a fantazie, což se projevuje zejména při schopnosti vytvářet a vnímat určité obrazy zcela novým způsobem (Čačka, 1996; Kuric, 2000).

V předškolním období je tedy typický obrat myšlení od předpojmového k intuitivnímu (Plevová, 2005, s. 68 - 72). Jak doplňuje Čačka (1996) jedná se o názorné myšlení, pro které je dominantní vlastní vjem a prožitek. Děti na konci tohoto období jsou již schopny přesněji, ne však dokonale, užívat logické a myšlenkové operace – např.: diferencovat, analyzovat, porovnávat a hledat souvislosti a vztahy mezi určitými jevy (Kuric, 2000). Piaget, který navrhl klíčový koncept kognitivního vývoje osobnosti, označuje předškolní období jako předoperační stádium (4 – 7 let). Pro tuto fázi jsou typické dva vývojové proudy myšlení – **fáze symbolického a předpojmového myšlení** (do 4 let) a **fáze názorného intuitivního myšlení** (4 – 7 let). Dítě předškolního věku ve své druhé fázi předoperačního stádia není schopno ještě zcela přesně užívat logických a myšlenkových operací, avšak na konci tohoto období jeho komplexní vývoj expanduje. Stále je dominantní hra, která má symbolický charakter a pomáhá tak dítěti vyrovnat se s realitou (Vágnerová, 2012). Jak doplňují a shrnují Langmeier a Krejčířová (2006), pro předškolní období z hlediska kognitivního vývoje je typický egocentrismus související s vlastní zkušeností, magičnost ovlivňující představy a fantazii. Na základě těchto operací je předškolní dítě schopno rozlišovat věci smyšlené od reálných.

1.2.3 Emoční – sociální vývoj

Ke konci předškolního období jsou emoční prožitky dětí již klidnější a stabilnější, než na začátku tohoto období. Typický je úbytek negativních prožitků a do popředí se dostává pozitivní ladění a veselost. Vzhledem k tomu, že emoční prožívání je stále ještě poměrně dynamické a tak děti v tomto období snadno přejdou, během krátké doby, od pláče ke smíchu a obráceně (Vágnerová, 2012). Na tento fakt poukazují i autoři Allen a Marotz (2002), kteří pojí emoční vývoj s dynamikou sociálních vztahů, kdy se z nejlepšího kamaráda může náhle stát nepřítel. Zrovna tak působí dynamika emoční stability i v primárních sociálních vztazích.

Emoční vývoj souvisí s vývojem psychickým, kdy si předškolní dítě již dokáže vybavit konkrétní minulé prožitky. Je tedy patrné, že se začíná vyvíjet tzv. „**emoční paměť**“. Děti se již začínají sebeovládat a prokazují jistou míru empatie, kdy jsou schopny orientovat se v pocitech jiných. **Autoregulace** z hlediska emocí souvisí se schopností předvídat nepříjemné chování či situace. Zároveň jsou děti v tomto období schopny vyjádřit a pojmenovat své emoce různým způsobem a současně dokáží rozeznat příčiny těchto emocí (Vágnerová, 2012).

Helus (2004) však poukazuje na fakt, že samotný vývoj CNS nevede k požadované autoregulaci bez zásahu okolí. Tedy je důležité podporovat u dětí emoční učení formou klasického podmiňování. Má jít především o propojení určitých emocionálních prožitků s konkrétními událostmi. U předškolních dětí se však začíná již formovat svědomí, které má být nástrojem autoregulace bez ohledu na „tresty“. Allen a Marotz (2002) poukazují na fakt, že předškolní děti mají tendenci chovat se dle očekávání svého okolí a očekávají od blízkých autorit pochvaly a ujištění, že konají správně. Tento pocit dá následně předškolákům pozitivní zpětnou vazbu, dokáží sami sebe kladně ohodnotit a tím vzniká pozitivní emoce, kterou mohou následně využít formou emoční paměti.

Čačka (1996) doplňuje, že emoční vývoj se formuje prostřednictvím citových procesů a sociálních vztahů, které děti v předškolním období regulují a upevňují prostřednictvím hry. Plevová (2005, s. 68 – 72) rovněž poukazuje na význam hry z hlediska upevňování sociálních vazeb a emoční paměti. Zároveň však upozorňuje na vývoj citů intelektuálních, sociálních, estetických a etických. Uvádí, že emoční vývoj z hlediska citů, se u předškolních dětí odehrává na dvou úrovních – **vztahy k dospělým**, které jsou těmi primárními a začínají být stabilní a **vztahy k vrstevníkům**, které jsou stále ještě poměrně dynamické a proměnlivé, ale roste potřeba těchto vztahů, které se upevňují ve hře s herním partnerem.

1.3 Současné dětství

Dětství je jedním z nejvýznamnějších období našeho života a vytváří nám předpoklady pro budoucí život. Rovněž je to nejdynamičtější etapa týkající se vývoje osobnosti člověka. Dětství je samo o sobě velmi specifickým obdobím v životě každého jedince a je i poměrně zásadním obdobím pro utváření komplexního postoje pro další život. Dětství je ovlivňováno řadou faktorů a tím nejpodstatnějším a nejzásadnějším je především sociální prostředí a tedy rodina, stejně jako demografické podmínky společnosti.

Jak uvádí Helus (2004), rozdílnost ve vývoji dětství sehrává podnětnost prostředí, které se týká především sociálního, ekonomického a kulturního statusu rodiny. Stejně jako úroveň vzdělání rodičů, výchovné styly i kvalita volnočasových nabídek a hodnotové orientace sociálního prostředí. Autor uvádí, že právě a nejen tyto faktory se významně podílí na příčině výrazných rozdílů týkající se vlastní socializace a možnosti uplatnit se v budoucím životě. Z toho hlediska se domníváme, že vyčlenit současné dětství je obtížné a nelze jej přesně charakterizovat.

„Počáteční období životní dráhy každého jedince začínající narozením a končící změnou dítěte v adolescenta.“ (Průcha, Walterová a Mareš, 2008, s. 41).

1.3.1 Medializované (konzumní) dětství

Současná doba je charakteristická automatickým soužitím s médii a prostředky, jejichž prostřednictvím jsou média využívána. Jak víme, média působí na každého jedince pozitivně (včasná informovanost, informační zdroj) i negativně (ovlivňování psychiky a jednání jedince i ovlivnění jeho zdánlivých potřeb). V soudobém životě jsou média zcela běžnou a nutnou součástí každého z nás a jak vyplývá i z výzkumu empirické části, média (masmédia) výrazně ovlivňují životy rodin i dětí. V každé rodině jsou mediální prostředky dětem dostupné – televize, počítače, mobilní telefony, tablety, rozhlas. Právě tyto elektronické mediální zdroje ovlivňují životy dětí a rodin nejvíce. Prostřednictvím masmédií jsou děti významně ovlivňovány a to zejména reklamami. Masmédia postupně nahrazují úlohu rodičů při četbě pohádek z knih a také trávení volného času.

Podobně na danou situaci nahlíží i Helus (2004), který se navíc domnívá, že právě elektronická média mohou způsobovat u dětí závislost a současně potlačují schopnost vnímat reálný život a situace. Závislost dětí na médiích může vyvolat závažné ohrožení jejich osobnosti a to především z hlediska morálního vývoje a hodnotové orientace, rovněž jako schopnost

„žít“. Tato určitá forma bažení po kontaktu s médii spočívá v tom, že jsou zdrojem nejrůznějších druhů zábav a tím se volně dostáváme i k výhodám médií. Helus (2004) uvádí, že média jsou zdrojem obohacení života z hlediska možnosti využití kladných aspektů médií. Jedná se například o celostní propojení se světem, dosah informací, navazování kontaktů – zkrátka spojení s okolním světem a přehled o dění v něm.

Jedince můžeme z toho hlediska dělit do dvou skupin – **děti závislé na médiích**, kdy se jedná zejména o negativní působení na osobnost dítěte. Může se jednat o narušení pozornosti a klidového soustředění. Stejně tak může docházet k narušení hodnot a neschopnost prožívat reálné zážitky. V neposlední řadě se jedná o úpadek řečového projevu dětí a výraznou roli hraje také komplexní ovlivňování osobnosti jedince. Dále se jedná o druhou skupinu – **děti využívající prospěchu médií**, kdy se zaměřují na takovou škálu mediálních nabídek, které jim mohou pozitivně obohatit rozvoj vytyčených cílů (Helus, 2004).

1.3.2 Scholarizované dětství

Pod tímto označením můžeme chápat dětství jako „zeškolštěné“ – tedy ovlivněno především působením školy. V tomto pojetí má škola význam zejména v tom, že působí na komplexní rozvoj dětí a jejich potenciálu pro budoucí život. Škola ovlivňuje hlavně jazykovou rovinu, matematické a logické schopnosti, schopnost řešit problémy i aplikovat strategické myšlenkové operace. Díky těmto aspektům je na školu nahlíženo jako na nedílnou součást života dětí, která má pro ně význam určujícího směru. I v tomto pojetí dětství můžeme vymezit na dvě skupiny dětí. Prvním pólem jsou ti, kteří **školu vnímají jako zdroj stresu** – negativní působení na psychiku a osobnost jedince spočívá například v neschopnosti splnit přísné požadavky školy nebo rodičů, školní prostředí je zdrojem strachu a stresu a také strůjcem vlastního nízkého sebevědomí. Druhým pólem jsou děti, které **školu vnímají jako zdroj pozitivní** a důležité přípravy pro život. Škola a snaha být úspěšným se stává prioritou těchto dětí a bývají tímto aspektem pohlceny natolik, že ztrácejí schopnost pružně reagovat a improvizovat v běžném životě (Helus, 2004).

1.3.3 Emocionálně přetížené dětství

Emocionálně přetížené dítě je takové, které není schopno adekvátně vnitřně zpracovat citové zážitky, kterým je vystaveno. Tyto nezpracované emoční prožitky potom působí jako rušivý element, který nabourává stabilitu dětské psychiky. Nepůsobí tedy jako zdroj obohacení je-

dince, ale naopak způsobuje určitou zátěž pro dítě. Nejčastější příčinou emočního přetížení bývá psychické trauma, stresy vyvolávající psychickou a emoční zátěž, strádání vyvolávající frustraci. Děti se však s těmito stavy a prožitky vyrovnávají poměrně těžko a často se snaží o jejich vytěsnění. To však způsobuje psychosomatické potíže, noční můry, stavy deprese a úzkosti apod. Jako nečastější příklady emočního přetížení na děti působí především negativní střety mezi rodiči, nedostatek citových projevů a emoční stability, problémy spojené se školní institucí, tresty od rodičů a také zklamání a ztráta životních cílů a tužeb (Helus, 2004). Špaňhelová (2004) doporučuje, jako prevenci před emoční zátěží, dostatek projevu zájmu o dítě a náklonosti ze strany rodičů. Na druhou stranu však rovněž doporučuje, aby bylo dítě emočním zátěžím vystavováno častěji z toho důvodu, aby si na tyto stavy zvyklo a dokázalo je zpracovat. Nejpodstatnější je potom komunikace a diskuze s dítětem o jeho prožitcích.

1.3.4 Agresivní dětství

Na základě výše uvedených informací i z vlastních pracovních zkušeností lze říci, že dnešní děti jsou stále neposlušnější, mnohdy až vulgární i agresivní. U předškolních dětí je pojem agresivita mírně nadnesen, ale prvky určité formy násilí jsou poměrně běžným jevem. Je to dáno životním stylem, socio-kulturním zázemím rodiny, ale také silným vlivem masmédií a nevhodným trávením volného času.

Dle Špaňhelové (2004) se u předškolních dětí jedná zejména o takové projevy „agresivity“, kterými mohou být například dohady s kamarády, žalování, spor o konkrétní věc. Tyto neshody mohou častou vyvrcholit určitou formou fyzického násilí. Také se může jednat o nedostatečné respektování cizí autority, které se projevuje zase určitými druhy slovních ataků.

K problematice se vyjadřuje také Kolář (1997, cit. podle Helus, 2004), který poukazuje na fakt, že agresivita souvisí s šikanou mezi dětmi navzájem. Jak jsme již předeslali na začátku, i sám autor vidí příčiny nevhodného chování dětí a projevy agresivity i šikany v mediálních zdrojích. Ale rovněž se může jednat právě o nezpracované emoční prožitky i scholarizaci. Děti velmi často zárlí na své vrstevníky nebo sourozence, kteří jsou určitým způsobem žádanější, a je k nim směřována větší pozornost okolí.

2 RODINA

Předškolní období se netýká pouze jen dětí navštěvující mateřské školy, ale jak uvádí Langmeier a Krejčířová (2006), týká se především i rodiny, která sehrává jednu z nejdůležitějších rolí ve vývoji osobnosti jedince.

„Rodina je základní sociální skupinou, je spojena výlučností svých vztahů, soužití, sdílením přítomnosti, společné aktivity, ale i očekáváním a plánování společné budoucnosti.“ (Matějček, 1998 cit. podle Vágnerová, 2012, s.18).

Rodina má v dnešní společnosti mnoho podob a jen stěží lze přesně vydefinovat pojem „rodina“ tak, aby odpovídal podmínkám dnešní společnosti a variabilitě rodinných vazeb. V nejširším významu je rodina základní společenskou institucí a zpravidla ji tvoří manželé, rodiče, děti, sourozenci a prarodiče (Gabura, 2012). Rodina jako primární sociální skupina velmi výrazně a zcela zásadně ovlivňuje osobnost dítěte již od jeho narození. V rodině probíhá jako první proces socializace, který je významným činitelem při formování osobnosti dítěte. Vágnerová (2012) uvádí, že rodina a především rodinné interakce se velmi zásadně a významně podílí na formování psychiky jedince, často neuvědoměle. Jak víme, dítě se velmi často učí nápodobou a ztotožní se s rolí osoby stejného pohlaví. Tedy děvčata se ráda stylizují, při hře, do role maminky a chlapci do pozice tatínka. Matějček (2005) vidí podstatu předškolního období především ve hře, která je typická vysokou mírou fantazie. Je to určitý fenomén tohoto vývojového období. Významnou roli hraje v této fázi rovněž socializace a schopnost uplatňovat již dříve získané schopnosti a dovednosti. Výrazně se začíná formovat prosociální chování a nedostatky v této oblasti jsou zapříčiněny nevhodným či nestabilním rodinným zázemím. Vágnerová (2012) zahrnuje mezi základní znaky rodiny stabilitu, pocit souměřitelnosti a jistou míru soudržnosti, schopnost adaptability i společenské otevřenosti. Dále má být rodina stabilním prostředím, které zajistí citové zázemí, pocit bezpečí a jistoty.

2.1 Současná rodina

Možný (2008) popisuje současnou, postmoderní, rodinu jako rychle se měnící sociální strukturu, kterou již nelze považovat za klasický archetyp rodinné stability, jak tomu bylo dříve. Současná rodina je sice ještě stále tvořena za účelem vytvoření partnerského svazku a touhou stát se rodiči. Ale je typická tím, že dochází k výrazným změnám partnerského soužití – časté jsou rozvody, nesezdané páry, svobodné matky apod. Tím se tedy mění a odlišuje i

sociologický pohled na současnou rodinu. Dle autora není možné v současné době jednoznačně vymezit znaky jednotné rodiny. A to právě z důvodu vysoké akcelerace změn chování společnosti a nových generací. Zde však upozorňuje na to, že rodina by měla i nadále platit za stabilizující prvek společnosti a to především z hlediska kulturního rámce společnosti. V momentě, kdy lidé přestanou plnit své rodinné závazky, začne společnost ztrácet svou sílu a morálně i kulturně upadat.

Tento fakt se objevil také ve výzkumu, kde je zřejmé, že děti z úplných rodin, kde je stabilní emoční zázemí, jsou vyrovnané a klidnější. Ale děti pocházející z rodin rozpadlých, ztratily již pevné zázemí rodiny a nedobrovolně jsou nuceny vést dvojitý život. Ne všechny děti jsou schopny se vyrovnat s tímto faktem. Asi polovina dětí z výzkumného souboru nežije v úplných rodinách. Je to znakem toho, že rodina skutečně přestala platit za pevný a trvalý svazek a možnost rozvodů je dnes běžně využívána.

2.1.1 Krize dnešní rodiny

Stejskal (2013, s. 4 – 6) tvrdí, že v současné době zažívá rodina v naší společnosti jistou morální krizi, kdy stále častěji dochází k rozvatům rodiny v důsledku krize společnosti, která postihuje i vztahy mezi partnery. Mnoho rodin se dnes odklání od tradičních manželských svazků a spíše vyhledává alternativy soužití a mnoho rodin zažívá krize rozpadu.

Matoušek (1997) vidí příčinu častých krachů manželství právě v pracovním přetížení obou partnerů, zejména pak ženy. Ženy ze sociálně-ekonomických důvodů chodí do práce a zabezpečují také chod domácnosti. Ženy bývají často nespokojeny a vyvolávají partnerské konflikty v rodině. Zejména z důvodu nedostatečného ekonomického zázemí nebo absence přítomnosti muže v domácnosti. Muži zase hledají harmonický vztah a porozumění, které se v současných domácnostech začínají postupně vytrácet. Tyto kolize (nespokojenost ženy a nevěra muže) často vedou právě k rozvodům.

Hogenová (2013, s. 17 – 20) doplňuje, že v současném světě narůstá rozvodovost a ženy jsou schopny se postarat o děti samy bez partnera. Toto alarmující zjištění však také upozorňuje na to, že došlo v naší společnosti k závažným změnám, které se projeví na vychovávaných dětech a tudíž i na budoucí společnosti. Příčinu vidí v tom, že soudobá společnost je orientována na výkon a kult rodiny je sám o sobě překážkou. Společností není již rodina považována za významný fenomén a ve své podstatě dnešní rodiny přestávají plnit i své základní funkce. Proto se manželské svazky stávají nadbytečnými – děti lze mít i bez rodiny.

I přesto se však domnívám, že je třeba si uvědomit, že rodina, do které se rodí nový člen, by měla být stále rodinou v tom pravém slova smyslu. Pro dítě má rodina nenahraditelný význam, je sítí vzájemných a pro dítě významných interakcí. V rámci rodiny je působeno na dítě ve všech směrech a komplexně se rozvíjí stránka jeho osobnosti. A to zcela přirozeným způsobem. V případně narušení rodiny může docházet k emočním a psychickým odchylkám, které negativně dopadají na dítě, ovlivňují rodinné interakce, působí na spokojenost rodinných členů a tím ovlivňují i společnost.

Matoušek (1997) podotýká, že znakem fungující rodiny je emoční spokojenost obou partnerů a také citové uspokojení jejich dětí. Šnýdrová (2008) doplňuje, že rodina má nenahraditelný a klíčový význam ve společnosti a to z hlediska duševního i biologického vývoje dítěte. Kdy v rodině dochází k socializaci a každý člen zcela přirozeně plní svou roli v rámci této sociální jednoty. Tím jsou naplňovány potřeby dětí. V případě, že rodina neplní svou roli, nejsou uspokojeny potřeby dětí a může vést k celkové nespokojenosti až psychické deprivaci. Závažnost této situace je patrná i v odrazu společnosti, kde se tato nespokojenost následně projevuje. Především jsou tyto deprivace přenášeny do výchovných norem a postojů.

2.1.2 Základní dělení rodiny

Dle Gabury (2012) má dnešní rodina mnoho různých podob a lze rozlišit základní typy z několika hledisek. Na základě výsledků výzkumného šetření vybírám základní a nejčastější typy rodiny dle autora:

- **Nukleární rodina** – nejzákladnější původní rodina, ze které jedinec pochází a je tvořena rodiči a nejméně jedním dítětem.
- **Úplná rodina** – je tvořena rodiči a vlastními dětmi. Funkční úplná rodina je v současném společenském pojetí rodiny spíše výjimkou.
- **Neúplná rodina** – rodina s dětmi nebo dítětem, kde chybí jeden z rodičů. Tento typ rodiny můžeme rovněž označit jako „singl rodič“. Jedná se především o rodiny rozvedené, svobodné matky, nebo ovdovělé partnery.
- **Egalitární rodina** – z hlediska pravomocí partnerů, jsou jejich role a kompetence vyvážené a častou dominantou je kompromis (Gjuričová a Kubička, 2003 cit. podle Gabura, 2012).

2.2 Funkce rodiny

Jak již bylo uvedeno, dnešní postmoderní rodiny často zažívají kolize a dochází k jejich rozpadu a to z různých důvodů. Tím rodina sama o sobě přestává plnit svou základní funkci. Rodina představuje pro společnost nejzákladnější sociální skupinu, a také pro dítě, kdy se podílí na formování komplexní stránky osobnosti jedince a tím je ovlivněna i budoucí společnost. Na základě prohlubujících se společenských změn, je dnes funkčnost rodiny otevřeným a často diskutovaným tématem. Dunovský (1986, cit. podle Gabura, 2012) vymezuje pásma funkčnosti rodiny následovně:

- **Funkční rodina** – plní nejdůležitější a základní společenské normy a uspokojuje potřeby všech členů rodiny. Mohou sem patřit jak rodiny úplné, tak i neúplné. Lze říci, že je to rodina spokojená, bez závažných problémů a je i poměrně stabilní.
- **Problémová rodina** – v rodině se vyskytuje problém, který určitým způsobem ovlivňuje základní funkce rodiny, ale není ohrožena stabilita rodiny. Zpravidla jsou rodinní členové schopni řešit vzniklé problémy sami.
- **Dysfunkční rodina** – jedná se o takovou rodinu, kde se vyskytují chronické problémy, které zásadně ovlivňují jednotlivé rodinné interakce a ohrožují stabilitu rodiny. Tyto komplikace není rodina schopna sama zvládnout.
- **Afunkční rodina** – tato rodina neplní žádné základní funkce a často bývá ohrožen zdravý vývoj dětí. V rodině se objevují časté sociálně-patologické jevy – týrání i zneužívání dětí, alkoholismus, drogy. Děti z těchto rodin bývají odebírány.

Gabura (2012) podotýká, že jednotlivá pásma funkčnosti rodin se mohou měnit s časovým vývojem rodiny jako sociální skupiny. Vágnerová (2012) vidí funkce a úlohy v rodině i v předávání základních vzorců chování a zkušeností.

Významné a základní funkce rodiny, z hlediska zabezpečení základních potřeb, vymezuje Střelec (2005) následovně:

- **Biologicko-reprodukční funkce** – která plní základní předpoklad pro vznik rodiny a zajišťuje pokračování budoucích generací. Děti zabezpečí pokračování rodiny, jejich hodnot a tradic. Z hlediska sociologie je manželství považováno za jedinou instituci, kde je společensky a eticky uznávaný pohlavní styk.
- **Ekonomicko-zabezpečovací funkce** – rodiče mají povinnost zajistit dětem takové materiální podmínky, které neohrozí jejich vývoj a zajistí jim plnohodnotný život.

Rodina se jako celek zapojuje do ekonomického chodu společnosti, kdy představuje její aktivní součást jako výrobní faktor i spotřebitel.

- **Emocionálně-ochranná funkce** – zabezpečuje ochranu všech svých členů i rodiny jako celku. Jedná se o reálnou ochranu před nebezpečím, stejně jako o zajištění všech potřeb rodiny. Spočívá v naplňování potřeb pocitu lásky, bezpečí, jistoty, pochopení, intimity, sounáležitosti a uznání.
- **Výchovně-socializační funkce** – z hlediska vstoupení dítěte do první sociální skupiny, kde si dítě osvojuje základní vzorce chování a návyky. Je považována za stěžejní funkci v dětství.
- **Funkce odpočinku a regenerace** – při dnešním životním stylu zabezpečuje rodina i funkci kompenzační ke světu práce a povinností.

2.3 Socializace v rodině

„Je to proces učení, zejména sociálního, protože se uskutečňuje od nejranějšího věku dítěte v jeho stycích se sociálním okolím, tedy zpravidla v interakci dítěte a rodičů jako sbírání a využívání získaných zkušeností v interakci s nimi.“ (Nakonečný, 2009, s. 101).

Matoušek (1997) vidí význam rodiny zejména v tom, že jako první sociální společenství je pro osobnost dítěte velmi závazným modelem odrazu společnosti. Protože právě v rodině probíhá jako první proces socializace osobnosti. Rodina tedy podstatně ovlivňuje biologický, duševní, psychický i morální vývoj dítěte. Předurčuje svým působením vztahy k jiným lidem, hodnotový systém, předává dítěti určité sociální dovednosti, které jsou podstatné pro jeho další budoucí život. Pro socializaci jako takovou je nejdůležitější věk v předškolním období. Nakonečný (2009) uvádí, že socializace je významná již u novorozenců, kdy je osobnost dítěte postupně uváděna do kulturního rámce dané společnosti a je systematicky působeno na vývoj osobnosti a to vše již na úrovni primární socializace.

V této etapě se právě děti nejvíce začínají ztotožňovat s rolí svých rodičů a učí se orientovat v rodinných i jiných společenských interakcích. Pokud je rodina stabilní, poskytuje dítěti stabilitu a pevné zázemí pro jeho komplexní vývoj osobnosti (Matoušek, 1997).

Je nutné však podotknout, že rodina nemá výhradní monopol na socializaci dítěte a ta s přibývajícím věkem probíhá i na úrovních mimo rodinu (mateřská škola, zájmové kroužky, vrstevníci) (Možný, 2008). Avšak pozornost je zaměřena především na socializaci v rámci rodiny a rodinné interakce, které se významně na samotné socializaci podílí.

2.3.1 Rodinné interakce

V dnešní postmoderní rodině je typické prolínání mužských a ženských rolí, kdy partneři zastávají některé role svých protějšků. Avšak stále rodina platí za místo, kde nutně musí vzniknout sociální interakce mezi jejími členy, které jsou podtrženy komunikací (Matoušek, 1997). Matějček (2009) hodnotí rodinu jako systém vzájemných interakcí a vztahů na úrovni mezi partnery, dětmi i napříč generacemi. Tyto jednotlivé interakce utvářejí charakter rodiny jako komplexní jednoty. Jsou určovány pohlavím, postavením v rodinné hierarchii a také generační příslušností, stejně jako charakterovými vlastnostmi jednotlivých členů rodiny.

Strukturou rodinných vazeb a subsystémů se zabýval i Minuchin (2013), který vymezil ty nejzákladnější, v nichž se odehrávají nejvýznamnější interakce:

- **Manželský subsystém** – je tvořen interakcemi mezi ženou a mužem a do něhož by děti neměly zasahovat. Má mít přesně vymezeny hranice a je založen na silném spojení mezi mužem a ženou.
- **Rodičovský subsystém** – utváří se z interakcí mezi rodiči a dětmi a sehrává významnou roli v naplňování a uspokojování potřeb svých dětí. Z hlediska socializace sehrává tento subsystém významnou roli. Vágnerová (2012) dodává, že pro děti předškolního věku představují rodiče vzor, s nímž se identifikují a zcela přebírají názory i chování rodičů. Vlastní ztotožnění se s rodičovskou autoritou vyvolává u dětí pocit jistoty a zvyšuje sebevědomí. Čačka (1997) podotýká, že význam obou rodičů ve výchově je nenahraditelný z hlediska adaptace dítěte na různé podmínky, mezilidských vztahů a respektu k autoritám.
- **Sourozenecký subsystém** – zde dochází ke vzájemné toleranci a socializaci a začíná se prosazovat schopnost být solidární. Vágnerová (2012) význam sourozenců shledává především v předávání si zkušeností a schopnosti vzájemného porozumění i spolupráce. V rámci sourozeneckých vztahů dochází rovněž k osvojování účelových výchovných strategií. Učí se osvojovat si osobnostní a sociální kompetence. Tento vztah bývá u dětí velmi dynamický a citově i emočně založen.

Děti již od svého narození vnímají rodiče a jejich rodinné vztahy mezi všemi členy rodiny či domácnosti. Děti se s tímto vzorcem chování postupně ztotožňují a začínají si utvářet své vlastní vzorce chování a naplňovat svou roli v rámci rodinných interakcí. Nejvýznamnějšími subjekty jsou pro děti **rodiče** a poté **sourozenci** (Matějček, 1997).

Význam přítomnosti obou rodičů v rodině při výchově předškolního dítěte vnímá i Vágnerová (2012), která podotýká, že **matka** tráví s dětmi mnohem více času, než otec. A sehrává primární roli v péči o domácnost. Matky si s dětmi hrají spíše klidně, ale rády s dětmi mluví. Vztah s matkou je založen na principu pocitu jistoty a bezpečí. Čačka (1996) doplňuje, že matka má pro dítě nezastupitelnou roli z hlediska citové opory a naplňování jeho potřeb.

Naproti tomu význam **otce** v rodině je spíše jako tzv. „doplňkový rodič“. Z důvodu méně časté přítomnosti v domácnosti jsou otcové pro děti vzácnější. Otcové jsou pro děti jako herní partneři, s nimiž tráví volný čas. Na rozdíl od matek, jsou otcové více direktivní (Vágnerová, 2012).

Sourozenci představují pro děti takovou sociální skupinu, která představuje specifický druh rodinné interakce. Sourozenec není autorita, je to spíše kamarád. V tomto vzájemném vztahu se odráží vztahové relace mezi rodiči. Děti v předškolním věku zcela nekriticky přejímají vše, co dělají jejich rodiče. Často sourozenci mezi sebou bojují o pozici a emoční pozornost v rámci rodiny (Vágnerová, 2012). Postavení dětí v rodině je určeno i věkem sourozenců a často mezi sourozenci panuje žárlivost. Na druhou stranu citová opora a pomoc mezi sourozenci navzájem je vždy převládající nad osobnostními kolizemi (Čačka, 1997).

Zpravidla je skutečnost taková, že děti se učí nápodobou od svých rodičů a starších sourozenců. Všichni tito členové jsou pro děti pomyslným orientačním vzorem toho, jak se chovat v rámci rodiny i společnosti (Matoušek, 1997).

Dle Sobotkové (2012), jsou rodinné interakce založeny na principu rodinné komunikace a nejvýrazněji se podílí na vývoji osobnosti jedince a připívají ke stabilnímu zázemí rodiny. Opakující se interakce v rodině se začínají stávat do jisté míry rituálem, který přispívá k emočně vyrovnanému chodu rodiny. Veškeré rodinné interakce jsou, dle autorky, ve složitě vztahové síti. Mění se však v čase jejich dynamika a otevřenost.

3 TRADICE A ZVYKY Z HLEDISKA VOLNÉHO ČASU

Tradice, rituály i zvyky nás provází téměř každodenně, aniž bychom si toho byli vědomi. Jak se ukázalo i ve výzkumu, mnoho dnešních rodin dodržuje určité rituály každý den – jedná se především o běžnou denní rutinu a činnosti. Tradice a zvyky, které jsou dnes v rodinách dodržovány, jsou zejména oslavy narozenin, vánoce a Štědrý den, Silvestr a Velikonoce. Tyto tradice a zvyky se odehrávají zejména ve volném čase rodiny. Avšak z pohledu odborné literatury můžeme hovořit o tradicích z hlediska folkloru. Folklorní tradice nebyly v rozhovorech s dětmi zachyceny, proto se tato teoretická kapitola zaměřuje na zvyklosti, které jsou dodržovány v rodinách a které jsou z pohledu dětí významné.

3.1 Rodinné rituály

Sobotková (2012, s. 50) definuje rituály jako „*Specifické, pro rodinu typické a ustálené průběhy některých činností, které mají ochrannou, pomocnou a stabilizační funkci.*“

Mezi nejčastější rodinné rituály lze zahrnout takové rituály, které rodina provozuje pravidelně a společně a jedná se především o stravování a také dodržování určitých zvyklostí. Sobotková (2012) uvádí mezi nejčastější rituály každodenní stereotypy, jako je stolování, ranní loučení, večerní činnosti před spaním. Na druhé straně se může také jednat o významné příležitosti, jako jsou oslavy narozenin, Vánoc, Velikonoc apod. Tyto zvyklosti bývají mnohdy doprovázeny právě typickými opakujícími se rituály, které jsou specifické pro každou rodinu. Zároveň je však třeba si uvědomit, že naše postmoderní společnost se rychle mění a právě dodržování rituálů pomáhá zachovávat pomyslný řád v rámci rodiny. Hrozbou při nedodržování rodinných rituálů je fakt, že vědomí rodinné identity může časem vymizet. V současné době mnoho rodin touží po obnovení určitých rodinných tradic, ale nevědí jak. Autorka upozorňuje však na to, že některé rituály mohou časem změnit svůj význam a stávají se prázdny, čímž se transformují do pozice zvyků. Tím rituály přestávají plnit svůj význam a ochrannou funkci. Kunze a Salamander (2011) rozlišují rituály na úrovni vědomé a nevědomé, avšak mimo jiného jejich význam vidí především v tom, že rituály pomáhají se zvládnutím každodenních činností nebo významných oslav.

3.1.1 Děti a rituály

Jak vyplývá z předchozí kapitoly, rituály určitým způsobem ovlivňují identitu rodiny a usnadňují orientaci v běžném denním režimu. Když vezmeme v potaz to, že děti se socializují především v rodině, kde se učí základní orientaci ve vztahových interakcích a získávají základní společenské návyky, normy a hodnoty, jsou z tohoto hlediska rituály velmi důležité. Stejně jako pomáhají zachovat si rodinou identitu, tak pomáhají dětem v orientaci v rodinném prostředí a čase. Pro děti jsou tedy rituály důležité z hlediska jejich vývoje. Když se zamyslíme nad významem rituálů, je zřejmé, že jsou pro nás všechny velmi důležitou součástí životů, který rovněž významně obohacují a mohou sjednocovat rodinu a rodinné vazby.

Všechny společné a opakující se činnosti rodiny se stávají rituály a při jejich vykonávání vstupuje do popředí vzájemná interakce všech členů rodiny, s nimiž jsou srozuměni. Všechny tyto události rodinu sjednocují a pro děti mají nenahraditelný význam pro jejich budoucí život. Rodinné ritualizované zvyky se předávají napříč generacemi, čímž se upevňuje identita osobnosti a pocit sounáležitosti k rodině (Matoušek, 1997).

Význam rituálů vidí Kunze a Salamander (2011) především v tom, že pomáhají organizovat denní režim a tím plní svoji ochrannou funkci před vznikem chaosu v životě každého jedince. Rituály se stávají významnějšími jejich opakováním. Někdy mívají podobu běžného zvyku, jindy a často jsou prováděny vědomě. Pro děti jsou rituály významné především z hlediska poskytování sociální jistoty a nalézání vlastní identity. Rituály v rámci rodinného prostředí představují i systém norem a hranic, které mají být, nejen dětmi, dodržovány. Tím rituály poskytují dětem pocit jistoty a upevňují jejich identitu. Současně však rituály přispívají k vytváření samostatnosti a usnadňují adaptabilitu na nové podmínky. Běžné denní rituály začínají již ranním probouzením, které má být klidné. Má následovat ranní hygiena, kterou předškolní děti již automaticky zvládají samy. Následuje sled stravování, které by mělo začínat společnou snídaní a končit společnou večeří. Je nanejvýš vhodné u této příležitosti komunikovat a sdílet své zážitky. Méně častým rituálem bývá i modlitba před jídlem a také před spaním. Mezi rituály před spaním má patřit četba pohádky a klidné rozloučení s uplynulým dnem.

3.2 Nejčastěji dodržované tradice dnes

Na tradice můžeme nahlížet jako na formu dodržování určitých společenských i rodinných rituálů, které jsou v naší společnosti provozovány. Jedná se o zvyky a tradice, které jsou v naší společnosti hojně dodržovány a které se zároveň i ve výzkumu projeví jako nejčastěji provozované.

Veškeré slavnostní události jsou často doprovázeny i návštěvou příbuzenstva. Tyto oslavy vyvolávají u dětí pocit sounáležitosti a zachování časové kontinuity. Celkově se dodržováním slavení tradic upevňuje rodinná identita a dochází k hlubšímu stmelení rodinných příslušníků. Děti se na tyto oslavy velmi těší a mezi nejběžnější patří narozeniny, Vánoce a Velikonoce (Kunze a Salamander, 2011).

Z hlediska lidové slovesnosti bývá dodržování tradic spojeno s vírou a přírodou a často se některé tradice v dnešní společnosti nedodržují, některé jsou již zapomenuty. Stále častěji jsou některé tradice a rituály v nich obsažené provázeny natolik automaticky, že jejich dodržování se mnohdy odehrává bez významu a prožitku. Tradice a jejich dodržování, jsou spjaté s přírodou a časem. Stávají se tedy zárukou cyklicky se opakujících ročních činností, které jsou typické pro konkrétní období. Jejich dodržování vnáší do našich uspěchaných životů pravidelnost a řád (Šottnerová, 2008).

3.2.1 Narozeniny

Pro každé dítě jsou narozeniny nejočekávanější oslavou z celého roku. Děti se na oslavu narozenin těší z toho důvodu, že mohou předpokládat (díky rituálům), co bude následovat. Nejvíce se děti těší na narozeninový dort se svíčkami a dárky. Často se dětem líbí, když na své narozeninové oslavě mohou mít kamarády, nebo alespoň jednoho. Jedná se opět prolinání socializace v rámci rodiny i vrstevnické skupiny. Děti mnohdy očekávají, že rodiče jim vymyslí zábavu pro volný čas v rámci oslavy narozenin. Především se jedná o pohybové aktivity (Kunze a Salamander, 2011).

3.2.2 Vánoce

Vánoce jsou v současných rodinách vrcholem oslav z celého roku a rodiny Vánoce nejvíce oslavují a dodržují vánoční zvyky a tradice.

Tradice českých Vánoc má kořeny již v době pohanské a jejich křesťanská souvislost byla spojena se zimním slunovratem. Lidé věřili v nový a lepší život. Vánoce jsou spojovány

s narozením Ježíše Krista, který právě symbolizuje onen nový a lepší život. Jeho narození se stanovilo na 24. prosinec což je den, kdy jsou oslavováni i první lidé – Adam a Eva. Mezi typické symboly patří děťátko (symbol narození Ježíše a příhod nového života), vánoční strom (spojení celého lidstva prostřednictvím kořenů, které zasahují do země), zvon (symbolizuje svolávání všech lidí, vyzívá k rozjímání a povznáší lidskou duši k Bohu a znázorňují radost a naději), rovněž samotné nadělování dárků je symbolem projevu úcty a snahy udělat blízkým překvapení (Šottnerová, 2008).

Vánoce patří mezi jedny z nejdůležitějších oslav z celého roku a celosvětovým vánočním fenoménem je snaha být lepšími lidmi, kteří projevují sounáležitost s jinými lidmi a často jsou lidé v tento den na sebe velmi hodní a světem vládne přátelská atmosféra. Mezi nejtýpější symboly Vánoc patří jednoznačně stromeček se svíčkami. Také rozkrajování jablek u štědrovečerní tabule, které poskytnou věštbu o našem zdraví. Některé rodiny chodí do kostela na mše, ale příliš jich není. Tradiční štědrovečerní večeře se skládá z rybí polévky, kapra a bramborového salátu. Avšak stále více rodin od tohoto pokrmu upouští. Nejvíce vrcholným okamžikem je samozřejmě nadílka pod vánočním stromečkem a rozbalování dárků (Kunze a Salamander, 2011).

3.2.3 Velikonoce

Velikonoce patří mezi nejvýznamnější svátky jara a na základě výzkumu lze říci, že jsou stále hojně dodržovány velikonoční tradice a zvyky.

Velikonoce jsou spojeny s připomenutím umučení a vzkříšení Ježíše Krista a rovněž se pojí s oslavou jarní rovnodennosti. S Velikonoci se pojí také 40 denní půst a pátou postní nedělí se vynáší Morena – vyhnání zimy. Typická je velikonoční pomlázka, kdy chlapci spleteným vrbovým proutím šlehají dívky a tím jim předávají zdraví a sílu. Za odměnu dostávají malovaná vejce. Celá velikonoční tradice je tedy, mimo jiné, úzce spjata s jarním probouzením nového života a síly (Šottnerová, 2008).

Současně Velikonoce představují nevýznamnější křesťanský svátek zmrtvýchvstání Ježíše Krista a s tím se pojí i souvislost probuzení přírody a života. Někteří lidé dodržují půst před Velikonocemi, jiné rodiny tradičně pečou sladkého beránka či mazance (Kunze a Salamander, 2011).

3.3 Volný čas a dítě

Děti předškolního věku disponují velkým množstvím volného času, ale ještě nejsou dostatečně kompetentní k tomu, aby si samy zvolily takové trávené volného času, které podpoří vývoj jejich osobnosti. Míra volného času souvisí s mentálními a osobnostními dispozicemi jedince, ale role rodiče je v tomto případě velmi důležitá (Pávková et al., 2002).

Volný čas je „*Čas, s kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku).*“ (Průcha, Walterová a Mareš, 2008, s. 274).

Pávková et al. (2002) vymezuje volný čas jako časový prostor, který patří osobním zájmům. Spadají sem tedy zájmové aktivity, rekreace, relaxace, zájmové vzdělávání i zábava. Ne všechny tyto činnosti a aktivity mohou být kvalitně rozvíjeny v rámci rodiny, a z toho důvodu i předškolní děti navštěvují rozmanité zájmové kroužky ve volném čase.

Děti předškolního věku, zejména pak děti ve věku 5 – 6 let, jsou stále více aktivní v pohybových a herních činnostech. Mnohdy rodiče přemýšlí, jak nejlépe využít volný čas dítěte (Špaňhelová, 2004). Jak uvádí Pávková et al., (2002) realizaci adekvátního trávení volného času zajišťují různé společenské instituce, avšak pro děti předškolního věku jsou to zejména základní umělecké školy, zaměřené na hudební, pohybovou, výtvarnou a literární činnost dětí a dále nabídka jazykových škol pro děti předškolního věku. Avšak kromě uvedených institucí, se na vyplňování volného času dětí podílí i jiné subjekty, zahrnující například střediska volného času, občanská sdružení, tělovýchovné a sportovní organizace či kulturní zařízení. V těchto volnočasových institucích vzniká sociální klima, které pozitivně ovlivňuje účastníky (Klapilová, 1996).

Avšak Špaňhelová (2004) klade důraz na individualitu každého dítěte, kterou je nutné brát v potaz. Rodič by měl sám ve volném čase dětí hrát adekvátní roli v jejich rozhodování a být pomocníkem při vymýšlení her a zábavy. A současně má rodič respektovat přání dítěte.

Aby bylo trávení volného času využíváno adekvátně, měl by zahrnovat následující funkce: odpočinek, zábavu a rozvoj osobnosti. Volný čas by měly vyplňovat aktivity takové kombinace, které uspokojí dětskou potřebu odpočinku a zábavy, stejně jako rozvoj osobnosti dítěte a tím přispívat k relativní harmonii osobnosti (Bůžek, 2003, s. 169 - 190).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM – PORTRÉTY RODIČŮ VE VYPRÁVĚNÍ DĚTÍ

Tento výzkum je zaměřen prioritně na **děti předškolního věku a jejich subjektivní vnímání a popisování vlastní rodiny**, a to z hlediska jednotlivých vazeb mezi rodinnými příslušníky a také dodržování rodinných rituálů, zvyklostí a tradic a trávení volného času.

4.1 Druh výzkumu

Pojetí výzkumu je kvalitativní, protože tento přístup umožňuje zabývat se daným tématem více do hloubky. Dle mého názoru je tento typ výzkumu vhodný, protože je založen na osobním kontaktu s participanty výzkumu – tedy v tomto případě s dětmi předškolního věku, cca 5 – 7 let. Osobní kontakt s dětmi (participanty) je vzhledem k jejich věku nutný a umožnil mi bližší a neformální nabytí vztahu s nimi, jehož prostřednictvím jsem mohla lépe porozumět oblasti mého zkoumaného zájmu. Ve svém výzkumu jsem se zaměřila na podrobné informace z hlediska subjektivního vnímání dané skutečnosti informanty. Osobní kontakt je v tomto případě velmi důležitý, protože jsem se mohla doptávat dětí na potřebné informace a dovysvětlení případných nejasností. Díky tomu jsem výpovědím dětí lépe porozuměla a získala jsem podrobnější informace.

Jak uvádí Švaříček a Šed'ová et al. (2007) v tomto typu výzkumu jde především o práci se slovy a s textem, což pomůže podrobněji odhalit zkoumanou realitu a získat detailnější informace.

4.2 Hlavní výzkumný cíl

Cílem mé práce bylo hledat odpovědi na otázky a tedy popsat, *jak děti vnímají a popisují své rodiče a jejich chování, jak děti vnímají rodinné vztahy a jaké tradice a rituály se dodržují v jednotlivých rodinách. V neposlední řadě také, jak rodiny nakládají s volným časem.* Hlavním výzkumným cílem mé práce je **zjistit, jak děti předškolního věku vnímají své rodiče a vlastní rodinu z různých hledisek.**

Výzkumný problém se zaměřuje také na to, jak rodiny tráví volný čas, kterého je v naší společnosti stále méně. Zajímá mě, jak a kde rodina tráví svůj volný čas, jaké vztahové a sociální interakce se v jednotlivých rodinách odehrávají. Dalším předmětem zájmu je i odhalení toho, které typické tradice a zvyklosti se v dnešních rodinách dodržují. Toto téma jsem si zvolila proto, že mě zajímá, jak tyto skutečnosti vnímají a popisují děti předškolního věku v rozmezí 5 – 7 let. Chtěla jsem zjistit to, jak rodinná instituce funguje ve své vlastní

intimitě a do jaké míry jsou dodržovány rituály a také běžné tradice v dnešních rodinách. Dále jsem chtěla zjistit, jak děti popisují své vlastní rodiče a jednotlivé rodinné vazby.

4.3 Hlavní výzkumná otázka

Jak děti předškolního věku popisují svou vlastní rodinu ve své komplexnosti?

4.4 Dílčí výzkumné otázky

- Jak děti vnímají a popisují své rodiče?
- Jak děti popisují vztahy mezi jednotlivými rodinnými příslušníky?
- Které tradice, rituály a zvyky rodina dodržuje?
- Jakým způsobem tyto zvyky a tradice rodina provozuje?
- Jak jednotlivé rodiny tráví volný čas?

4.4.1 Konkretizované výzkumné otázky – tematické oblasti

Na základě dětské kresby vlastní rodiny jsem s dětmi vedla individuální narativní rozhovor a dle potřeby jsem kladla otevřené individuální otázky, týkající se 3 okruhů:

Okruh rodina:

- charakter rodiny
- vztahy rodinných příslušníků
- chování rodičů vůči dítěti

Okruh tradice a rituály:

- běžné týdenní činnosti doma
- víkendové činnosti v rodině
- způsob oslav tradičních zvyků a svátků

Okruh volný čas:

- trávení volného času v sezonní dovolené (zima, léto)
- trávení volného času mimo sezonní období
- činnosti provozované ve společném volném čase

- **Jak slavíte** – Vánoce, narozeniny, Velikonoce, jiné svátky?
- **Co děláte** – doma na jaře, v létě, na podzim, v zimě; kam jezdíte na dovolenou a co tam děláte?
- **Co děláte doma pravidelně** – ráno, odpoledne, večer; o víkendu?
- **Jak se chovají rodiče** – když se ti něco podaří, když něco vyvedeš?
- **Jak poznáš** – když jsou rodiče smutní, když jsou veselí?
- **Jaká je podle tebe tvá rodina?**

4.5 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor byl vybrán záměrně a tvoří jej 10 dětí předškolního věku. Cíleně jsem si vybírala děti v rozmezí věku od 5 do 7 let. Tyto děti jsou již schopny delšího vyprávění (narace) a déle se dokáží soustředit i udržet pozornost. Většina z participantů jsou již předškolními dětmi, pouze 2 zúčastněné děti předškoláky zatím nejsou. Získala jsem tedy vhled do rodin každého z dítěte a to z pohledu dětské perspektivy. Výzkum probíhal v jedné z městských mateřských škol ve Zlínském kraji. Výběr výzkumného souboru byl tedy záměrný, kdy hlavním kritériem byl věk dítěte a ochota spolupráce. Předvýzkum o vhodnosti instrukcí a individuálních otázek proběhl v jedné z předměstských mateřských škol ve Zlínském kraji.

4.6 Výzkumné metody

Hlavní výzkumnou metodou bylo narativní interview, druhou souběžnou podpůrnou metodou byla kresba rodiny.

4.6.1 Narace – tematické vyprávění

Narace znamená vyprávění a jedná se o vyprávění zážitků, prožitků a informací, které jsme získali v průběhu života a tyto si ukládáme v paměti jako příběh. Je to životní výpověď každého jedince. Role výzkumníka je zde taková, že toto vyprávění pouze iniciuje a podněcuje participanta výzkumu k tomu, aby hovořil o daném tématu zainteresovaně a autenticky (Gavora, 2010). Jedná se tedy o sdělování životních příběhů, pocitů a zážitků a významnou roli zde hraje nejen faktická, ale také interpretační rovina subjektu (Maňák, Švec a Švec, 2005). Altman (2008) vidí význam narace v tom, že jsou to osobní prožitky, které nejsou ovlivněny

médii a tyto prožitky utváří kulturu osobnosti člověka a pomáhají v uchování vzpomínek. Tyto prožitky svého života poté jejich autor vypráví formou narace.

4.6.2 Kresba rodiny

Přestože kresba rodiny je v tomto případě souběžnou metodou k naraci, lze ji obecně považovat za samostatnou kvalitativní metodu. Jak uvádí Gavora (2010) kresba spadá do metody analýzy produktů člověka a to konkrétně do oblasti vizuálních materiálů. Často se data získaná z těchto materiálů používají jako doplňující zdroj informací získaných z narace. Vzhledem k tomu, že narace byla prováděna s dětmi předškolního věku, sloužila kresba rodiny jako podklad pro samotnou naraci. Na tento fakt upozorňuje i Novák (2004) s tím, že kresba rodiny je ovlivněna zážitky a zkušenostmi dítěte. Avšak nelze z ní vyvozovat kategorické závěry.

4.7 Průběh výzkumu

Na základě předvýzkumu jsem se rozhodla zařadit kresbu vlastní rodiny jako nedílnou součást narativního interview. Dětem se lépe o vlastní rodině povídalo, když měly na obrázku vizuální podporu o daném tematickém celku. A v některých případech sloužila kresba rodiny i jako samotná motivace pro naraci.

Veškerá data jsem získala pomocí těchto dvou metod – **narativní interview a kresba rodiny**. Obě metody se vzájemně ovlivňovaly a kresba zpravidla předcházela samotnému interview.

Samotný sběr dat probíhal v rozmezí od ledna 2016 do února 2016, kdy jsem po předběžné domluvě chodila v konkrétní čas do konkrétní třídy jedné mateřské školy ve Zlínském kraji. Nejprve mě paní učitelka představila jako tetu, která bude za dětmi někdy jezdit a povídat si. A protože děti mají rády změny, tento fakt přijaly poměrně radostně. Celkem jsem byla v této třídě 12x. Poprvé na představení se, 10x za účelem sběru dat a naposledy jsem se přijela s dětmi i paní učitelkou rozloučit. Dle plánovaných možností konkrétní mateřské školy a přítomnosti vytypovaných dětí, jsem narativní interview prováděla v době poledního odpočinku. Ve 3 případech jsem prováděla sběr dat v ranních hodinách. U 4 dětí byla základem, pro kresbu a interview, otázka týkající se prožitých Vánoc. U 3 dětí jsem použila jako motivaci vymyšlený příběh plyšové hračky. Pro 2 děti jako motivace k rozhovoru sloužila otázka vyplývající z aktuální situace a 1 dítě vyvinulo vlastní iniciativu. Výzkumného šetření se tedy celkem zúčastnilo 10 dětí, z čehož bylo 5 chlapců a 5 děvčat. Nejprve byly děti

individuálně, dle konkrétní situace, vyzvány k nakreslení obrázku své vlastní rodiny. Instrukce zpravidla zněla jako otázka „*Jaké jste měli doma Vánoce?*“ nebo „*Co jste dělali o víkendu? Zkusíš mi nakreslit svou rodinu?*“ Na základě předloženého obrázku jsem s dětmi navázala nenásilnou konverzaci na jejich vlastní naraci a dle kresby nebo konkrétní situace jsem pokládala individuální otevřené otázky vycházející z tematických okruhů.

Samotná kresba rodiny i narativní interview probíhalo ve třídě u stolečku zcela individuálně a s dostatečným klidem i časovým prostorem. Zpočátku jsem měla obavy týkající se dostatečného množství sesbíraných dat. Nakonec se však ukázalo, že děti byly schopny povídat o své rodině dostatečně dlouho. Průměrná délka každého vyprávění trvala 30 minut (od 27 minut do 48 minut).

Na základě získaných informací jsem hledala společné znaky těchto rodin v oblasti dodržování zmíněných zvyků a na vztahové úrovni, stejně jako i z hlediska trávení volného času. Zajímalo mě, jak tyto zvyklosti rodin a vztahy v rodině vnímají právě děti předškolního věku.

4.8 Způsob zpracování dat

Obrázky byly sesbírány a veškeré audio záznamy byly nahrány na diktafon. Následně jsem provedla doslovnou transkripci všech 10 rozhovorů. Ke každému rozhovoru jsem přiložila příslušný obrázek. Každé přepsané interview jsem označila písmenem „D“ jako dítě a konkrétní číslovkou, která určovala pořadí vykonaného interview.

5 ANALÝZA DAT – KÓDOVÁNÍ

Dalším krokem empirické části bylo zpracování získaných dat pomocí otevřeného kódování. V jednotlivých textech jsem hledala obsahově a významově podobné nebo stejné informace, které byly pro můj výzkum podstatné. Konkrétním částem textu jsem tedy přidělila odpovídající kódy. Následně jsem všechny kódy sepsala a utřídila je do několika oblastí – tzv. trsů. V těchto oblastech jsem kódy dále různě transformovala a kombinovala, čímž se redukoval i jejich výsledný počet. Kódy jsem následně utřídila a seskupila do několika oblastí i dílčích podoblastí – kategorií. V konkrétních kategoriích jsou obsaženy kódy, které odpovídají stejnému nebo podobnému významu. Každá kategorie má své podkategorie. Okódované části textů jsem zbavila tzv. slovní vaty (Miovský, 2006).

5.1 Seznam 4 kategorií a jejich subkategorií

Moje rodina hezká česká

- *Kdo je má rodina?*
- *Rodiče jsou jako děti*
- *Výchova jako cukr a bič*
- *Svět rodinných vztahů očima dětí*
- *Plujeme na stejné lodi*

7 dní v týdnu, 24 hodin denně

- *Když se probudím*
- *Odpolední harmonogram*
- *Než jdeme spát*
- *Víkend s mojí rodinou*

Slavíme celý rok

- *Slavíme narozeniny*
- *Vánoční čas*
- *Silvestr*
- *Velikonoce*
- *Další tradice a zvyky*

Co děláme, když nic nemusíme?

- *Využití volného času*
- *Na jaře a na podzim*
- *Léto je čas na koupání a výlety*
- *Zimní radovánky*

6 INTERPRETACE DAT

V následující kapitole jsou podrobně rozepsány jednotlivé kategorie a subkategorie, které jsou podloženy příslušnými a odpovídajícími kódy. V každé kategorii byly analýzou vybrány a interpretovány výhradně takové konkrétní kódy – citace dětí, které nejlépe vystihují danou skutečnost.

6.1 Moje rodina hezká česká

Tato kategorie se týká oblasti rodiny, rodinných vazeb a interakcí mezi jednotlivými subjekty. Zachycuje několik hledisek, které vystihují jednotlivé subkategorie. Kategorie je tvořena pěti podkategoriemi s příslušnými kódy, které odpovídají dané skutečnosti.

Tabulka č. 1 – kategorie týkající se oblasti rodiny

KATEGORIE – MOJE RODINA HEZKÁ ČESKÁ	KÓDY
a) Kdo je má rodina?	matka, otec, nevlastní rodiče, sourozenci, prarodiče
b) Rodiče jsou jako děti	negativní chování rodičů vůči sobě, kladné chování mezi rodiči, hádky rodičů, fyzické napadení
c) Výchova jako cukr a bič	pozitivní chování rodičů k dítěti, negativní chování rodičů k dítěti, trestání dětí, vztah otce a dětí, vztah matky a dětí
d) Svět rodinných vztahů očima dětí	subjektivní postoj k rodičům, postoj k matce, postoj k otci, vzájemný sourozenecký vztah, sebehodnocení, subjektivní názor na rodinu
e) Plujeme na jedné lodi	role otce, role matky, vlastní činnost v domácnosti

6.1.1 Podkategorie – Kdo je má rodina?

Na základě výzkumu se ukázalo, že děti považují za svou rodinu zpravidla výhradně rodinu nukleární, tedy rodiče a děti. Samy se považují za součást rodiny a nahlíží na ni jako na jeden celek „MY – rodina“. Téměř všechny děti reagovaly na otázku, kdo je tvá rodina, totožně **(D1-8)**: „*Tatka, já, M. a teta J.. A taky babička M.. Ta je moje.*“ **(D1-11)**: *Mamka je taky moje rodina, ale ona s náma nebydlí už.*“ **(D1-15)**: „*M. je můj brácha už.*“ **(D2-2)**: „*Tohle je S., tohle jsem já, tohle je strejda R. a tohle je mamka.*“ **(D2-53)**: „*Tatka je taky moje*

rodina, ale my už spolu nebydlíme, proto jsem ho nenakreslil. “ U této dvojice dětí se ukázala taková skutečnost, že rodiče obou dětí žijí již odděleně a zajímavostí je, že děti žijí spolu v jedné domácnosti – otec D1 a matka D2 tvoří pár. Na obrázku těchto obou dětí byli vyobrazeni pouze osoby žijící spolu v jedné domácnosti. **(D3-2)**: „*Tohle je teta a tohle jsem já.*“ Opět dítě reaguje na svůj obrázek, kdy při zobrazení konkrétní situace, jmenuje pouze osoby, které nakreslilo. A doplňuje: „*V. byla v pokojíčku a hraje si a maminka byla u počítače.*“ Při výčtu osob, které tvoří rodinu, doplňuje **(D3-9)**: „*Teta naše, teta z P., babička, maminka, sestřička V. ... A taky tatínek, ale on s námi už dlouho nebyl. On bydlí teď daleko.*“ Další děti stejně reagují a jmenují členy rodiny na základě svých obrázků **(D4-1)**: „*To jsem já, to je brácha P., to je tatka a maminka.*“ **(D7-3)**: „*No tak to je strejda, totok je mamka a já.*“ Některé děti zatím nejsou ještě schopny orientovat se přesně ve vztahových relacích napříč generacemi. Prarodiče sice považují za svou rodinu, ale není to ta rodina, která vytváří silné sociální a emoční vazby a domov. Některé děti prarodiče ani nezmínily při výčtu rodinných příslušníků **(D3-13)**: „*A taky mám nějaké babičky, ale ty jsem nikdy neviděla. Možná, když jsem byla malá, ale to už je moc dávno a já si to nepamatuju.*“ **(D5-6)**: „*Babička je M. a ona je malá rodina. Ona s náma nebydlí, ona je taky rodina. Ale je jiná. Není úplně naše, jako moje.*“ **(D8-101)**: „*Já mám i 2 babičky a dědy.*“ **(D9-51)**: „*Já mám 3 babičky a 2 dědečky. Ale 1 dědeček už bydlí v hrobečku.*“

Většina dětí z výzkumného souboru žije v úplných rodinách a za svou rodinu považují osoby, se kterými žijí ve společné domácnosti. V některých případech děti jmenovaly rodinné příslušníky na základě kresebného projevu konkrétní situace. Tyto skutečnosti ale měly děti tendenci dále objasnit. Pouze některé děti uvedly, že za svou rodinu považují i prarodiče. Ale nikdo z výzkumného souboru prarodiče nenakreslil.

6.1.2 Podkategorie – Rodiče jsou jako děti

Zde se soustřeďují kódy, které identifikují vzájemné chování rodičů a partnerů k sobě samotným. Většinou děti uváděly konflikty a negativní chování rodičů vůči sobě. Zpravidla tam, kde se rodiče hádají, jsou na sebe také hodní. Zde je patrný negativní vztah bývalých partnerů a důsledek současného stavu, který bývá doprovázen často hádkami **(D1-9)**: „*Ale tatka s mamkou už spolu nebydlí a byli na sebe zlí.*“ **(D1-14)**: „*Oni se teď spolu nekámoší.*“ **(D1-104)**: „*Oni spolu nemůžou bydlet, protože se hádají. Ale už na sebe nekřičí tak moc. Před tím na sebe křičeli hrozně.*“ ... „*Ale vždycky, když mě předává, tak se hádají.*“ **(D2-6)**: „*Tatka a mamka se moc nemají rádi už.*“ **(D2-3)**: „*Oni se spolu pohádali a tatka s náma už nebydlí.*“ **(D2-54)**: „*Mamka s tatkou se už spolu trochu baví, ale moc se nebavili, oni se*

pohádali a taťka odešel. Ale teď už se trochu baví. A už po sobě nekřičí. “ Dítě zde evidentně chápe vztahový problém svých rodičů a velmi empaticky podotýká **(D2-103)**: „*Taťka utekl a mamka už ho nemá ráda. Já bych nechtěl, aby spolu bydleli. Oni se nemají rádi už. Oni by se pořád hádali.*“ V dalším případě je evidentní, že vztah partnerů je pravděpodobně rozvrácený a otec nežije s rodinou ve společné domácnosti **(D3-3; D3-23)**: „*Ona často je u počítače, protože si volá s tatínkem.*“ ... „*S maminkou se moc rád nemá, oni se furt na sebe zlobí.*“ A dítě opět doplňuje příčiny neshod a hádek **(D3-24)**: „*Oni se furt na sebe zlobí a hádají se s maminkou.*“ **(D3-30)**: „*Oni se s tatínkem a babičkou a babičkou z V. hádají o nás.*“ V této rodině se jeví, že neshody rodičů mají dlouhodobý charakter **(D10-37; D10-40-41)**: „*Maminka s tatínkem moc nemluví.*“ ... „*Maminka asi ráda nechce mluvit s tatínkem.*“ ... „*Ale maminka se s tatínkem moc ráda nemá. Oni se moc nekamarádí teď.*“ **(D10-53)**: „*Oni jsou zlí i na sebe někdy a křičí a nadávají. Maminka vším bouchá a je zlá. Maminka někdy s tatínkem nemluví. Teď se s ním docela hodně nebaví. Tatínek je taky zlý a on chodí do hospody potom.*“ **(D10-54)**: „*Já už spím a oni na sebe křičí.*“ ... „*Dělají rámus a bouchají něčím.*“ Je zajímavé, jak děti dokáží rozlišit negativní postoj, který je evidentně dlouhodobého charakteru od aktuálních stavů hádek **(D4-4)**: „*Někdy na sebe mamka s taťkou křičí.*“ **(D5-38)**: „*Rodiče se občas hádají. A to je špatné potom.*“ ... „*Rodiče na sebe křičí někdy. Už jsem je někdy slyšel.*“ ... „*F. brečí a já se cítím špatně. Ale nerozumím tomu, proč se hádají.*“ **(D6-16)**: „*Někdy taťka aj mamku bouchl do obličeje. Ona měla pak modřinu a krev.*“ Podobný zážitek spatřilo ve své rodině i jiné dítě **(D1-106)**: „*Jednou mamce z oka tekla krev. Taťka ji praštil a já jsem to viděla a bečela jsem a hrozně se hádali.*“ **(D7-5; D7-10)**: „*Mamka se strejdou na sebe někdy křičí. No prostě se někdy štvou. Ale víc mamka na strejdu křičí dycky.*“ ... „*Mamka na něho pořád křičí někdy. Oni si aj nadávají sprostě a já se dycky bojím.*“ Pozitivní chování rodičů nebo partnerů navzájem považuje za významný fakt většina dětí z výzkumného souboru. Zpravidla jsou popisovány jevy viditelné týkající se fyzické náklonnosti **(D1-89)**: „*Taťka a teta se mají rádi. Oni se pořád hihňajou a někdy se pusinkujou a drží se za ruky. Oni jsou na sebe hodní, protože se nehádají a pomáhají si. A někdy se dost často spolu jenom tulí.*“ **(D5-39)**: „*Někdy jsou na sebe hodní a to se asi mají rádi.*“ **(D8-62)**: „*Mamka a táta se někdy pořád plácají a drží se za ruky a někdy se pusinkují. Asi se mají rádi.*“ Je vidět, že děti spíše více vnímají negativní chování rodičů, než to pozitivní, které zřejmě vnímají jako běžné.

Ve většině případů se ukázalo, že rodiče či partneři se „běžně“ hádají či dohadují, ale děti nebyly schopny rozpoznat příčiny hádek. Ve většině rodin mají mezi sebou rodiče neshody,

kteří vyústí v hádky, ale projevuje se i kladný postoj k sobě samým. Jedná se o běžný jev, kdy neshody mezi rodiči mívají různou intenzitu a frekvenci, stejně jako pozitivní chování. Účastníci výzkumného soboru uvedli, že v rodině, kde jsou hádky náhlé, je i kladný postoj v partnerském vztahu dospělých. Ve třech případech vyšlo najevo, že rodiče se hádali a zaujímal negativní postoj vůči svým bývalým partnerům. Pouze v 1 z 10 rodin mají rodiče mezi sebou, dle dostupných informací, harmonický vztah bez hádek. A rovněž jen v jednom případě se rodiče k sobě nechovají dle očekávání a zaujímají k sobě výhradně negativní postoj. Také bylo výzkumem odhaleno domácí násilí, kdy hádka vyústila k fyzickému útoku.

6.1.3 Podkategorie – Výchova jako cukr a bič

Zde se pozornost zaměřuje na to, jak děti z výzkumného souboru vnímají a interpretují chování rodičů nebo partnerů k dětem. A to z hlediska rodičů jako jednoty, tak z individuálního hlediska každého zvlášť. Za projevy pozitivního chování děti považují zejména pochvaly za konkrétní činy, stejně jako fyzickou blízkost a náklonnost **(D1-90)**: „*Tatka s tetou dělají srandy aj s náma. Tatka mě někdy lechtá a tatka M. chválí. On mu říká, že je šikovný. Mě teta taky chválí, když se mi něco povede. Oni nás pořád chválí. A někdy si dáváme aj pusy a objímáme se.*“ **(D5-40)**: „*Myslím, že mají rádi mě a bráchu. Protože brácha za něma někdy chodí. Taky se s náma mazlí a dají nám pusy. F. se pořád tulí.*“ **(D7-33)**: „*Když jedu do H., tak mě obejmě a dá mi pusy a říká mi, že mě má ráda. Tak tomu asi věřím teda. Ona mi někdy udělá nudle nebo šlehačku s kakaem.*“ Vztah otce a dětí se jako individuální veličina projevil u dvou dětí, s nimiž biologický otec nežije **(D2-5; D2-52)**: „*My jsme hodní na sebe.*“ ... „*Tatka mě taky chválí a plácá mě po zádech a říká, že jsem borec.*“ **(D3-4; D3-12)**: „*V. s ním nemluvila, já jenom málo. On je pryč a moc spolu nemluvíme.*“ ... „*On s námi už dlouho nebyl. On bydlí daleko.*“ Zde je evidentní, že situace mezi rodiči není vyjasněná a proto se ani děti nemohou v této složité vztahové situaci dobře orientovat **(D3-21-22)**: „*Tatínek nás má asi taky rád, ale dlouho u nás nebyl.*“ Co se však týče vztahu s matkou, ten je většinou pozitivní i přesto, že například nesdílí společnou domácnost **(D1-99)**: „*Ona mi dá ten vysavač na zadek a dělá srandu, že mě to vcucne.*“ Nebo se také projevil odděleně v případě, že dítě vyrůstá v domácnosti bez biologického otce **(D2-49; D2-51)**: „*Mamka mě má ráda, ona mi třeba říká, že jsem hodný a chválí mě.*“ ... „*Říká, že jsem její velký kluk a že jsem šikovný. A furt mě pusinkuje. Dřív jsem to měl rád, ale teď už to moc rád nemám.*“ **(D3-20; D3-35; D3-39)**: „*Maminka nás má ráda, ale někdy nás bouchá.*“ ... „*Ona se často zlobí. Ona říká, že děláme bordel a že vytahujeme hračky a že tančíme.*“ ... „*Maminka na nás křičí a V. brečí.*“ Například zde je naprosto evidentní, že vztah matky k dětem je silně

negativní. Avšak matka umí děti také pochválit (**D3-44; D3-58**): „*Za námi přijde maminka na kontrolu, a když se nám to povede, tak nás pochválí. Když se nám to nepovede, tak na nás ještě křičí a mračí se hrozně.*“ ... „*Když nezlobíme, tak dostaneme pusinku.*“ Zde se však výjimečně objevuje vztah matky k dětem v rodině úplné (**D6-19; D6-21; D6-25**): „*Nejvíce se já tulím na mamku.*“ ... „*Mamka mě má ráda. Je to dobré, ona mě někdy pochválí nebo se pusinkuje.*“ ... „*Potulíme se a vypadá to krásně. A mamka říká, že nás má ráda.*“ Z výzkumu vyplynulo, že vztahy rodičů k dětem jsou zpravidla pozitivní. Avšak rodiče umí zaujmout k dětem i postoj negativní (**D1-91**): „*Mamka moc hodná není. Asi mě má ráda. Ona občas na mě křičí.*“ (**D1-94**): „*Mamka mi dá vždycky na prdel. Mamka se taky zlobí, protože chci třeba nějakou hračku a ona mi ji nechce koupit.*“ (**D7-21; D7-24**): „*Někdy na mě aj křičí, třeba když dělám bordel a dupu a zpívám si. Nebo když mám bordel v pokojíčku.*“ ... „*Ona se dycky mračí a má křivou pusku a hrozně křičí. Tak já pak dycky zajdu do pokojíčku a jdu brečet.*“ V těchto případech je vidět, více neurotické jsou zde matky a zpravidla zaujímají negativní pozici vůči svým dětem v oblastech dodržování pravidel společného soužití a důslednosti i odpovědnosti. Otec rovněž projevuje negativní postoj (**D9-26**): „*Někdy maminka na brášku křičí, protože on nechce dělat domácí úkoly. A tatínek mu schová tablet za trest.*“ (**D10-48**): „*Někdy se na mě maminka zlobí a dá mi na zadek. I na holou prdel rukou. Když je ráno budím a když trucuju a někdy aj odmlouvám. Někdy jsem už řekla „kurva“ a tatínek mi dal facky. Tatínek mi dycky řekne, že jsem nafouklá jak balón a já potom bečím. Maminka mě ale bouchá víc. Tatínek jenom někdy.*“ Návaznost na samotné trestání a to, co děti za trestání považují, se ukazuje například zde (**D3-33; D3-41; D3-43**): „*Někdy nás maminka bacá.*“ ... „*Maminka se mračí a bacá nás na zadek aj na líčka. Moc křičí a prostě nadává.*“ ... „*Maminka nás vždycky zavře do koupelny po tmě. A my vždycky voláme na maminku a až někdy za dlouho nás pustí ven a my musíme všechno uklízet.*“ (**D4-23**): „*Maminka na nás křičela a tatka nám dal na zadek.*“ I na dalším příkladu je patrné, že nejběžnějším trestem je křik a bití (**D5-43**): „*Někdy jsou na nás nazlobení, protože zlobíme a dají nám na zadek.*“

Až na jeden, jsou všechny vztahy rodičů k dětem kladné. Děti spatřují pozitivní chování rodičů k nim v konkrétních projevech lásky a citu, stejně jako pochvaly za konkrétní věci nebo činy. Negativní postoj rodičů k dětem se zpravidla, dle výzkumu, projevuje tak, že více matky, než otcové děti nějakým způsobem „trestají.“ Například napomínají, trestají fyzicky a zvyšují hlas na děti z důvodu nedodržování pořádku a určitých společenských pravidel. Nejčastějšími tresty jsou křičení, bití na zadek nebo zákazy či zabavení hraček apod. Děti se

bojí rodičů, kteří křičí buď na sebe, nebo přímo na děti. A stejně tak zažívají pocit hrlosti a štěstí, když je rodiče chválí a projevují jim lásku.

6.1.4 Podkategorie – Svět rodinných vztahů očima dětí

Tato podkategorie se zaměřuje na subjektivní postoj dětí z výzkumného souboru směrem ke své vlastní rodině. Je tvořena kódy, které odpovídají především subjektivnímu postoji k rodičům, sourozencům, sebereflexi a rodině jako celku. Opět se projevuje rozdílný postoj ke vztahům dospělých, kteří nežijí ve společné domácnosti (**D1-10**): „*Tatka s mamkou byli na sebe zlí. Já bych jim řekla, že neměli by na sebe křičet a že se musí nějak dohodnout. Nechci říkat, že se na ně zlobím, protože se odstěhovali. Ale někdy je mi smutno a bečím.*“ (**D1-100**): „*Mám je ráda oba dva stejně. Mamka víc křičí, tatka je hodnější. A je mi někdy aj smutno, že spolu už nebydlíme všichni.*“ Je evidentní, že toto dítě se trápí faktem rozpadu rodiny a rovněž negativními vztahy mezi biologickými rodiči. Současně je zřejmé, že se nevyrovnalo s faktem střídavé péče (**D1-103**): „*Já bych chtěla bydlet s tatkou i s mamkou.*“ (**D2-102; 104**): „*Mamku mám rád, aj tatku.*“ (**D2-55**): „*Po tatkovu je mi smutno hlavně, když od něho odjedu vždycky. Tak se mi chce někdy aj brečet. Až budu velký, tak bych chtěl být jako tatka. On je hodný a velký a sportuje a jezdí v pěkném velikém autě.*“ Ukázalo se, že chlapec se zcela identifikoval s rolí svého otce. Současně doplňuje i postoj k matčinu partnerovi (**D2-47**): „*Strejda R. je na mě hodný. On mě lechtá, protože jsem lechtivý a hráme si spolu.*“ Děvče vyjadřuje svůj subjektivní postoj k otci, se kterým již není dlouhodobě v kontaktu (**D3-26**): „*Je mi po něm někdy smutno. Ale už moc nepláču.*“ A doplňuje i postoj k matce (**D3-37**): „*Maminka nás někdy zlobí, ale někdy je hodná.*“ Děvče zachycuje názor na vzájemný vztah partnerů z obou rodin (**D7-11**): „*Mně se nelíbí, když na sebe křičí a štvou se spolu.*“ (**D7-14**): „*Tatka se tetou se nehádá. Jenom mamka se strejdou. Bojím se, že se strejda taky odstěhuje, protože já nechci být sama s mamkou.*“ Současně porovnává otce a matčinu partnera (**D7-9; D7-42**): „*Strýc je někdy víc hodný než tatka.*“ ... „*Strejda je hodný, protože si hráme.*“ (**D7-12; D7-41**): „*Ale aj tatka je hodný skoro jako strejda a někdy bych bydlela s tatkou. On se nehádá s tetou.*“ ... „*Tatka mi něco kupuje, když přijedu. Třeba oblečení, kolo a někdy mi koupí aj nějaké kozačky a deštník. Koupil mi aj pohár. On je hodný, protože mi něco koupí pořad.*“ Evidentně má děvče kladný postoj jak ke strýci, který si s ní hraje, tak otci, který ji zahrnuje dárky. Vyplývá, že se bojí hádek dospělých. Matku bere kladně jen za předpokladu, že uklízí (**D7-15; D7-22**): „*Ona si se mnou nehraje, ona dycky jenom uklízí a není moc srandovní.*“ ... „*Mamka je hodná, protože skoro všechno uklízí. Aj někdy po mně uklízí a po strejdovi.*“ I v tomto případě se potvrzuje strach z rodičů (**D4-64**):

„Já se taťky bojím trochu víc, než mamky.“ Zde se ukazuje běžný příklad současné rodiny, kde se zdají být vazby mezi rodiči poměrně stabilní **(D5-44 – D5-46)**: „Já někdy říkám mamce i taťkovi, že je mám rád.“ ... „Ale někdy jsem na ně naštvaný. Oni se hádají a já se cítím zle. Škoda, že jim nemůžu dát na zadek.“ ... „Ale oba jsou moc hodní. Mamka je pracovitá a taťka je trochu líný doma.“ **(D8-6)**: „Mamka s taťkou jsou spravedliví na nás. A taky jsou na nás hodní, protože nám něco dovolují. Třeba že někde pojedeme na výlet.“ **(D9-12; D-14)**: „Maminka je hezká jako sluníčko. Ona se moc ráda směje a je pořád veselá.“ ... „Taky mi češe culičky a maminka je moc hodná.“ **(D9-16)**: „Tatínek je taky moc hodný. On si hraje s míčem s bráškou a se mnou taky. S plyšákama. Někdy nás i lechtá. Tatínek je taky hodný a já ho mám taky moc ráda.“ **(D10-52)**: „Někdy jsou hodní a někdy je tatínek zlý. A někdy i maminka“ **(D10-58)**: „Někdy se třeba mají rádi a smějou se. Ale moc ne.“ **(D10-45; D10-57)**: „Maminka je hodná, když mě chválí.“ ... „Maminka je zlejší než tatínek.“ Děti z výzkumného souboru popisují běžný sourozenecký vztah, kde se střídá láska, rivalita i žárlivost **(D3-10)**: „Sestřička V. má jenom 3 roky a ona mě někdy bouchá.“ **(D4-5)**: „Někdy se s bráchou mlátíme.“ **(D5-15)**: „On někdy není hodný na mě. On mi bere hračky a někdy pořád brečí a bouchá mě.“ **(D6-20)**: „Taky se chováme hodně k sobě. Nikdy si nic neděláme. Jenom někdy. Třeba naschvály si děláme, boucháme se, pereme se.“ **(D9-20)**: „Já mám ráda brášku. On vždycky jak přijde ze školy, tak se obejmeme a dá mi pusinku. Bráška na mě taky dává pozor někdy.“ Jen některé děti naznačily hodnocení sebe sama **(D4-14)**: „Já někdy zlobím, že třeba něco nechci dělat, nebo málo poslouchám.“ **(D6-22)**: „Já někdy taky zlobím, ale to vypadá škaredě. Mamka je potom smutná.“ **(D8-30)**: „My už se umíme sami o sebe postarat a taky už umím zavazovat velké tkaničky.“ Závěrečné shrnutí této podkategorie vyjadřují děti ve svém sdělení **(D2-7; D2-125)**: „My jsme hodná rodina a pomáháme si i s babičkou a dědou.“ ... „My pořád něco děláme a pořád si hrajeme.“ **(D3-56)**: „My jsme někdy všichni trochu zlobiví a trochu hodní.“ **(D4-59)**: „My se máme rádi. My jsme normální rodina.“ **(D5-37; D5-42)**: „No jsme veselí.“ ... „Máme se rádi a chováme se k sobě hodně. Mamka i taťka nás hladí a taky mě někdy pochválí, když pomáhám.“ **(D5-56)**: „Mám rád moji rodinu.“ **(D8-63)**: „Někdy se spolu všichni tulíme.“ **(D9-4)**: „My se máme všichni moc rádi. My se rádi smějeme a jsme šťastní. My si to říkáme a taky se všichni tulíme spolu.“

Z analýzy této výzkumné subkategorie vyplývá, že děti vnímají své rodiče jako jednotu v případech, že nejsou od sebe odloučeni a žijí ve společné domácnosti. V případě rozvratu manželství je zřejmé, že děti své rodiče oddělují a jako jednotný celek je vnímají pouze u

příležitosti hádek. Postoj k otci je spíše pozitivní a chlapci se identifikují s budoucí rolí dle vzoru svých otců. Děti vnímají své rodiče na základě toho, co dělají a jak se k nim chovají. Názory dětí na své rodiče nebo postoj k nim, se odvíjí na základě chování a dobrých či špatných vztahů k sobě samým. I ve vztazích k sourozencům se projevují spíše negativní prožitky. Avšak na úrovni sourozenců lze považovat kolísavé emoční prožitky za běžné. Vlastní sebereflexi některé děti pojaly z hlediska negativního chování a naopak některé z hlediska vlastního pozitivního hodnocení. Děti z úplných rodin nahlíží na svou rodinu pozitivně a kladně. Děti z rodin rozpadlých se k tématu nevyjádřily, až na jednu výjimku, která je rovněž pozitivní.

6.1.5 Podkategorie – Plujeme na jedné lodi

Poměrně často se činnosti rodičů prolínají i s pomocí dětí (**D2-63; D2-82**): „*Mamka skoro pořád uklízí a pere.*“ ... „*Mamka vařila jídlo a já jsem jí pomáhal.*“ (**D3-81; D3-101**): „*Někdy maminka v sobotu uklízí a pere.*“ ... „*A doma něco uvaří.*“ (**D4-60; D4-83**): „*Maminka pořád na balkon věší prádlo, umývá, zalévá kytky, vaří, žehlí a chodí na nákupy.*“ ... „*Maminka uklízí a vaří a vysává a umývá všechno.*“ (**D4-17**): „*Jsem pomáhal obalovat řízky a míchal jsem salát.*“ V této rodině zajišťuje veškerý chod domácnosti matka, což je dáno i častou otcovou nepřítomností (**D4-87**): „*Tatka je doma málo dní a on jenom leží a spí. A maminka se o něho musí postarat.*“ (**D7-23; D7-27**): „*Mamka pořád jenom uklízí.*“ ... „*Mamka pere oblečení a aj žehlí a taky vaří.*“ (**D9-37; D9-29**): „*Maminka bude něco péct pro tatínka. Já jí pomáhám.*“ ... „*Někdy pomáhám mamince vařit. S buchtou jsem jí pomohla. Ona říká, že jsem šikovná.*“ Téměř všechny děti z výzkumného souboru svým tvrzením uvedly, že role matky skutečně spočívá v péči o domácnost. Pouze jedno děvče uvedlo, že matka nedělá nic (**D1-97**): „*Mamka skoro nic nedělá.*“ Dále děvče popisuje činnost v domácnosti svého otce a jeho partnerky s vlastním přičiněním (**D1-51; D1-50**): „*Tatka vytírá vždycky a vynáší koš.*“ ... „*Potom jsem pomohla tetě s uklízením a M. nám pomáhal vařit a já jsem s tetou uklízela sporák.*“ Opět nevlastní bratr děvčete D1 potvrzuje svou výpověď činnost matčina partnera v domácnosti (**D2-66**): „*Někdy taky uklízí a pomáhá mamce. On vysává a vytírá a vynáší koš.*“ (**D6-56**): „*Tatka nikdy mamce nepomáhá. On leží pořád a dívá se na telku nebo hraje hry na počítači. Ale někdy odnese koš do popelnice.*“ (**D10-55**): „*Někdy tatínek pomáhá mamince s umýváním auta, země a někdy umývá nádobí.*“ Děvče srovnává činnost matčina partnera a svého otce (**D7-28; D7-73**): „*Strejda někdy vysává.*“ ... „*Strejda mamce pomáhá.*“ V poslední době je trend, že muži začínají pronikat do kuchařského umění a vaření je velmi baví (**D7-40**): „*Tatka dělá svačinku aj večer jídlo, třeba nějaké*

rohlíky.“ (D9-31): „Tatínek umí vařit dobrý gulášek.“ (D8-39; D8-41): „Taťka taky někdy vaří. On to dělá, jenom když mamka není doma.“ ... „Nejlíp umí vařit čaj a bramboráky.“ (D10-36): „Ale skoro dycky vaří tatínek jídlo.“ Z kontextu vyplývá, že rodina žije v rodinném domě, kde otec vykonává svou roli i při práci na zahradě (D8-99): „Táta seče trávu a někdy jezdíme s ním na traktor.“ (D8-32): „Jsme byli u dědy V. a řezali jsme tam dřevo. A taťkovi jsem pomáhal s tím to nosit na vlek.“ Tento otec dle dostupných informací, jako jediný, prokazuje kutilské schopnosti (D10-21): „Tatínek v sobotu a v nedělu chodí a rád pracuje v novém bytě.“ Co se týče výhradně vlastní činnosti dětí v domácnosti, jedná se zejména o úklid svých věcí a pomoc při domácích pracích (D1-54): „My si vždycky uklízíme pokojíček spolu s M. a taky si steleme.“ (D2-50; D2-24): „Já třeba ustýlám peřiny a pomáhám.“ ... „Já jsem na advent mamce pomáhal s výzdobou.“ (D3-40): „Já si po sobě vždycky uklízím.“ (D5-41): „Někdy i pomáhám.“ (D6-57): „My si s bráchou někdy musíme uklidit hračky a tak a aj pokojíček.“ (D10-29; D10-46): „Já mamince pomáhám s R. na koupání a spaní.“ ... „Já jí pomáhám s vařením a uklízením. Mě to baví.“

Na základě výzkumu se ukázalo, že v současné době otcové rovněž pomáhají s domácími pracemi ženám a tudíž se smazala tradiční dělba práce dle mužské a ženské role. Je to dáno i životním stylem a pracovním nasazením dnešní doby. Aby rodina fungovala jako celek, je třeba přičinění se všech členů domácnosti. Ačkoliv pravdou je, že ne všichni otcové mají na pomoc v domácnosti čas – dle výzkumu. Proto někteří nepomáhají vůbec nebo jen minimálně s drobnými činnostmi. Ženy, jako matky, však téměř všechny zabezpečují běžný chod domácnosti a fungování rodiny. Jejich role v domácnosti tkví zejména v přípravě pokrmů a úklidu. V dnešní době se zvyšuje trend mužského vaření v domácnosti. Ale ubývá otců, kteří jsou manuálně zruční v kutilských činnostech. Z výzkumného souboru se tato zručnost projevuje pouze u 1 z otců. Je zřejmé, že děti baví, když je rodiče zapojí do domácích prací. Děti samostatně nejčastěji uklízí své pokoje a hračky. Rády pomáhají při vaření a děvčata také při úklidu.

6.2 7 dní v týdnu, 24 hodin denně

Následující kategorie je tvořena takovými podkategoriemi, jejichž kódy byly vytvořeny na základě narace participantů výzkumu a svým obsahem odpovídají běžnému dění v rodinách v průběhu celého týdne – tedy od pondělí do neděle.

Tabulka č. 2 – kategorie týkající se celého týdne

KATEGORIE – 7 DNÍ V TÝDNU, 24 HODIN DENNĚ	KÓDY
a) Když se probudím	probuzení, snídaně, odchod do MŠ
b) Odpolední harmonogram	odchod z MŠ, nákup, odpoledne doma, stravování, zaměstnání otce, zaměstnání matky
c) Než jdeme spát	náš večer, večerní hygiena, rituály před spaním
d) Víkend s mojí rodinou	volné ráno, snídaně, oběd, víkendové výlety, hry doma, nákup, víkendové večery

6.2.1 Podkategorie – Když se probudím

Tato podkategorie vznikla na základě kódů, které odpovídají svým obsahem všemu, co děti a jejich rodiny dělají ve všední ráno. Zpravidla děti ve svých výpovědích uváděly, že je ráno budí matka (D1-64): „*Když jsem tady doma, tak ráno tetá.*“ (D4-35): „*Maminka nás ráno budí.*“ Dále vyprávěly o ranních činnostech před odchodem do MŠ (D7-97): „*Já vždycky ráno jenom vstanu, když mě mamka probudí a převléknu se a jdeme do školky.*“ (D9-1): „*Maminka mi dá ráno vždycky s bráškou pusou.*“ (D5-25): „*Já vždycky trochu přispím si a mamka chystá snídani a taťka mě budí nebo mamka.*“ (D6-43): „*Mamka nás vždycky vzbudí a já se dívám na telku na pohádky, potom se umýváme, potom se obleču a jdeme do školky. Vždycky mám ráno čaj.*“ Do školky většina dětí přichází s matkami (D1-69): „*Teta nás vede do školky. Nebo někdy taťka nás vede.*“ Nevlastní bratr ještě připomíná, že do MŠ je někdy vodí i babička (D2-79): „*My jsme ráno vstali a babička nás odvedla do školky.*“ (D4-37): „*Potom nás maminka odvede so školky.*“ (D7-79): „*Já chodím do školky s mamkou.*“ (D8-44): „*No tak jezdí někdy se mnou taťka, ale většinou mamka.*“ (D9-2): „*Do školky mě vodí maminka. Maminka jde potom do práce a bráška do školy.*“ Dále z výzkumného šetření vyplynulo, že polovina dětí doma ráno snídá (D1-67): „*Tady doma vždycky posnídáme.*“ (D4-36): „*My snídáme třeba sušenky nebo kuličky s mlékem.*“ (D5-26): „*My snídáme spolu, ale někdy taťka už není doma.*“ (D10-33; D10-35): „*Já snídám asi rohlík s džemem.*“ ... „*Ale někdy snídám až ve školce.*“

Z analýzy této subkategorie vyplývá, že děti ráno budí do školky matky a zpravidla je tam i vodí. Někdy vodí děti do školky otcové nebo i babička. Polovina dětí uvedla, že pravidelně ráno doma snídají před odchodem do MŠ. Ostatní děti nepodaly o této skutečnosti informace. Jak se ukázalo, většina dětí je již samostatná v sebeobsluze, tedy s oblékáním a případně snídání nepotřebují pomoc.

6.2.2 Podkategorie – Odpolední harmonogram

V této části je pozornost zaměřena na běžný každodenní život rodin dětí z výzkumného souboru. Tedy zaměstnání rodičů a s tím související vyzvedávání dětí z MŠ a běžné odpolední činnosti v domácnosti. Převážná většina rodičů chodí pravidelně do práce **(D1-42)**: „*Tatka pracuje v B. a někdy je tam celou noc. On tam dělá gumy. I v sobotu i v neděli.*“ **(D3-79)**: „*Už má práci, ona chodí do továrny na brigádu. Ale v sobotu a v neděli je maminka doma. Ona chodí pracovat jenom někdy.*“ **(D4-12)**: „*Ona vaří ve škole a někdy donese dom jídlo.*“ **(D4-7; D4-39)**: „*Tatínek jezdí kamionem.*“ ... „*On není moc doma, jenom někdy.*“ **(D5-3; D5-27)**: „*Tatka je právník.*“ ... „*Pracuje někdy v O. a někdy v J.. A někdy jezdí do B.*“ **(D5-4)**: „*Mamka chodí do práce tam jak tatka.*“ **(D6-13)**: „*Mamka pracuje, jako zuby někomu dělá. Ona vyrábí ty zuby.*“ **(D6-14; D6-34)**: „*Tatka boxuje a trénuje thaibox.*“ ... „*Tatka chodí pozdě. Někdy chodí domů, když jak chodí mamka. Ale dřív chodil až po tmě.*“ **(D9-10)**: „*Tatínek staví domečky a jezdí pryč autíčkem. Tatínek je doma jenom v sobotu a v neděli.*“ **(D10-19; D10-27)**: „*Tatínek rád chodí do práce, protože tam chodí každý den.*“ ... „*Tatínek chodí až ve tmě domů.*“ Většina rodičů pracuje, a proto s vyzvedáváním dětí z MŠ někdy pomáhají jiní rodinní příslušníci **(D1-72)**: „*Přijde pro nás tatka nebo babička od M.. Někdy pro nás chodí teta. Ale někdy pro M. chodí jeho tatka a druhá babička.*“ **(D3-98)**: „*Přijde pro nás maminka a pojedeme autobuskem domů. My tady jsme vždycky poslední s V..*“ **(D4-40)**: „*Jak mamka skončila pracovat, tak ona chodí pro brácha do družiny a oni přišli pro mě sem.*“ **(D5-29)**: „*Po spaní pro mě přijela mamka do školky.*“ **(D6-29)**: „*Mě dneska vezme brácha domů.*“ Z uvedených citací plyne, že děti vyzvedávají různí rodinní příslušníci dle pracovní doby nebo časových možností rodičů. Téměř všichni rodiče či jiní příbuzní chodí s dětmi po školce pravidelně do obchodu **(D1-73)**: „*My jdeme vždycky do obchodu a něco si koupíme dobrého.*“ **(D3-100)**: „*Někdy maminka přijede s velkou taškou na kolečkách a jdeme koupit jídlo do obchodu.*“ **(D7-103)**: „*Někdy jdeme do obchodu ze školky a koupíme jídlo.*“ **(D8-53)**: „*Někdy jedeme ze školky nakoupit, ale někdy ne.*“ **(D9-36)**: „*Půjdeme do obchůdku koupit jídelko.*“ Do obchodu odpoledne chodí téměř všichni, ale ne pravidelně. Většinou se jedná o drobné nákupy nebo doplnění základních potravin.

V denním časovém sledu následují odpolední činnosti **(D2-87)**: „Včera jsme vařili a trochu uklízeli doma.“ **(D4-42; D4-46)**: „Včera donesla mamka dom jídlo a šli jsme hned dom ze školky.“ ... „Mamka doma uklízela a musela se učit s P. a já jsem se díval v televizi na nějaký film a potom byly soutěže a pak pohádky.“ **(D5-30)**: „Jsem si hrál doma a mamka vařila jídlo.“ **(D7-100; D7-115)**: „Mamka chodí jenom do práce a strejda taky. Ale někdy jdou spolu do hospody.“ ... „S mamkou chodíme do obchodu nebo ven s D.“ **(D9-87)**: „Bráška si píše domácí úlohy a hraje si s tabletem. Já si hraju s panenkami. A večer telefonujeme s tatínkem.“ **(D10-26; D10-28; D10-38)**: „Někdy si spolu hrajeme, když má maminka odpoledne čas. Ale já si umím hrát sama klidně.“ ... „Tatínek pracuje v práci a chodí do hospůdky potom.“ ... „Někdy se spolu díváme na pohádku televizní.“ Mezi běžné každodenní činnosti v dnešních rodinách lze zařadit drobné uklízení v domácnosti, vaření a děti si hrají nebo pomáhají. Ale také často sledují televizi. Některé děti sdělily, že odpoledne matky doma vaří. Zpravidla byly děti velmi konkrétní **(D2-85; D2-90)**: „Včera jsme měli špenát s masem. Někdy vaříme jenom polívku, nějaké brambory. Ale někdy párky a chleba.“ ... „My skoro vždycky večeříme spolu.“ **(D6-37; D6-41)**: „Mamka vaří skoro každý den večeri a musíme všichni sedět u stolu. Někdy uvaří rohlíky se sýrem a někdy špagety.“ ... „Taťka vaří jenom někdy večer, třeba ty vaječné chleby.“ **(D7-107)**: „Jíme takové ty zamotané nudle s máčkou. A večer si dám dycky pudink se šlehačkou.“ **(D10-31)**: „Maminka s tatínkem nevečeří. Já mám jogurtík nebo křupinky s mlíkem. Tatínek někdy nemá nic a on se musí najest v hospůdce.“ Asi polovina rodin tedy doma vaří každý den, pozdní oběd nebo večeri.

Ukázalo se, že zaměstnání rodičů ovlivňuje odpolední činnosti rodiny i jejich vlastní přítomnost v domácnosti. Kvůli dlouhé pracovní době často pomáhají rodičům s dětmi prarodiče. Někteří otcové téměř nebývají doma, protože pracují daleko. Všechny děti z výzkumného souboru mají, téměř pravidelnou, zkušenost s odpoledními drobnými nákupy potravin. Ty se zpravidla dějí bezprostředně po odchodu z MŠ. Následně doma si děti hrají nebo pomáhají rodičům při běžných domácích činnostech. I zde se ukázalo, že poměrně dost dětí se dívá na televizi a to především v pozdních odpoledních a večerních hodinách. Asi polovina participantů výzkumu sdělila, že rodiče (matky) doma denně připravují jídlo.

6.2.3 Podkategorie – Než jdeme spát

V této podkategorii se zrcadlí všední večerní dění v domácnostech a také pravidelné večerní rituály, stejně jako hygienické návyky **(D1-58)**: „My jsme s M. koupali ve vaně spolu.“ **(D1-77)**: „Jak sníme večeri, tak jdeme s M. si hrát do pokojíčku.“ **(D3-104)**: „My se někdy jdeme

večer umýt, ale každý večer ne.“ (D4-47): „Jsem jedli večeři a volal nám na počítač tatka. Maminka se dívá na zprávy a taky někdy večer na televizi dlouho.“ (D5-32-34): „Mamka vařila večeři a ona nás zavolala.“ ... „Potom se umyju.“ ... „Dívám se na večerníček a potom si jdu už lehnout sám.“ (D6-40): „My spolu vždycky večeříme a mamka s tatkou si povídají a někdy bráchovi nadávají kvůli škole.“ (D8-57): „Večer potom se najíme spolu a někdy si čteme s mamkou a někdy hrajeme hry. Ale někdy se díváme na večerníček.“ (D9-32): „My se díváme na pohádky v televizi večer, takové kreslené a taky ještě spolu s bráškou večeříme.“ Rituály před spaním jsou téměř stejné v každé rodině (D2-94): „Mamka už nám před spaním pohádky nečte. My dostaneme jenom pusu.“ (D3-105): „Jdeme po pohádce v televizi spinkat. Maminka nám dá pusku a křížiček na čeličko.“ (D5-36): „F. uspává mamka a čte mu pohádky.“ (D7-32): „Mně mamka dává dycky pusku před spaním.“ (D9-34; D9-15): „Potom nám čte maminka pohádku v postýlce. Někdy nám čte i tatínek. Tatínek si někdy i pohádky vymýšlí.“ ... „Maminka nám dává před spinkáním pusinky.“

Ve výzkumu se odrazila skutečnost, že téměř všechny domácnosti večeři a některé i společně pohromadě. Děti si večer zpravidla hrají, nebo sledují pohádky v televizi. Většina dětí se chodí pravidelně umývat. Mezi nejčastější pravidelné rituály před spaním patří zejména pusa na dobrou noc a jen minimum rodičů svým dětem před spaním čte.

6.2.4 Podkategorie – Víkend s mojí rodinou

Pozornost se zaměřuje na to, jak rodiny tráví víkendové dny. Kategorie je tvořena kódy, které odpovídají zjištěným informacím a zahrnují tak v sobě vhledy do jednotlivých rodin a jejich činností o víkendu.

Z následujících dat vyplývá, že děti se zpravidla probouzejí dříve, než rodiče a čekají, než se probudí (D1-65): „V sobotu a v neděli my s M. jsme už dávno brzo hore.“ (D3-90): „Já jsem ráno vzhůru moc brzo a potichu čekám, až se vzbudí V. a maminka.“ (D5-14): „Já jsem vstával brzo, mamka s tatkou ještě spali a já jsem se šel vyčůrat a hrál jsem si. Ale někdy spím i dlouho v sobotu.“ (D6-44): „Já s bráchou vstávám brzo a hrajeme si. Mamka s tatkou spí až do světla.“ Z uvedených informací lze usoudit, že téměř všechny rodiny ráno snídají a většina z nich společně (D1-44; D1-47): „Někdy snídáme spolu o víkendu. Někdy já sama nebo s M.“ ... „My jíme u stolu v jídelně. Ale tatka s tetou ráno nejí. Oni snídají jenom kafe a čaj.“ (D4-91): „My vždycky ráno snídáme s bráchou a maminka nás nechá dlouho spat.“ (D5-9): „Mamka udělala snídani.“ (D6-45): „Mamka si musí dat vždycky kafe. A tatka taky. Mamka uvařila chleba se sýrem.“ (D8-25): „Snídáme spolu všichni třeba

chleba s medem.“ (D9-43): „*Spolu snídáme u velkého stolu. Maminka dělá dobré snídaně ráno i čajík.*“ Děti se probouzí a vstávají dřív, než rodiče. Buď si samy hrají, nebo čekají, až se vzbudí ostatní. Všechny děti ráno snídají, někdy snídají všichni společně. Dále se pozornost soustřeďuje na víkendové rodinné výlety (D1-56): „*Jsme jeli k babičce a dědovi od M.*“ (D1-63): „*Potom jsem byla v ZOO.*“ (D1-79): „*My jsme byli teď v kině a taky jezdíme do G. na celý den.*“ (D2-62): „*Jezdíme i na kole někdy.*“ (D1-87): „*Někdy chodím s mamkou na procházku do lesa nebo na hřiště. Ale s taťkou, s M. a s tetou chodíme někdy plavat do lázní.*“ Je evidentní, že rodina se snaží jak navštěvovat své příbuzné, tak trávit společný čas o víkendu aktivním pohybem nebo v zábavním průmyslu či fastfoodu. (D3-7): „*My třeba jezdíme do Prahy za tetou. Vlakem. My tam jezdíme s maminkou a s tetou tam chodíme na procházky.*“ (D5-7): „*Chodíme na V., jedeme tam autem. My tam máme chatu a tam objedeme ten kruh. Taky chodíme do lesa někdy nebo do hradů jezdíme.*“ Je zřejmé, že tato rodina společný čas tráví v přírodě nebo naučnými historickými výlety, které jsou z mého pohledu pro děti mnohem více přínosné, než kino. (D8-14; D8-31): „*Děda s náma jezdí do ZOO.*“ ... „*O víkendu jedeme k babičce nebo někam na procházku k lesu nebo do nějakého města.*“ Následuje opět vzhled do rodiny, kde tráví společný čas konzumním stylem (D10-12): „*Jezdíme do Z. na nákupy a do kina nebo do M. Už jsme byli mockrát v G.*“ Často se objevují návštěvy ZOO a také prarodičů. Na druhé straně je častým jevem i návštěva zábavních parků a rychlých občerstvení. (D3-112): „*Maminka vařila kuře a brambůrky.*“ (D5-18): „*Měli jsme na oběd rízky a kaši.*“ Velmi nízký počet dětí uvedl, že o víkendu doma vaří. Domnívám se tedy, že některé rodiny se nají ve fastfoodu nebo v restauraci v rámci výletu. Některé rodiny však jezdí o víkendu na velký rodinný nákup (D2-71): „*Někdy jedeme autem na veliký nákup.*“ (D4-93): „*Taky jezdíme o víkendu na velký nákup do K. nebo do T. A taťka nám koupí něco.*“ Většina rodin však nakupuje potraviny v průběhu týdne, jak se ukázalo na výzkumu. Pozornost zde směřuje i k tomu, co dělají děti nebo rodiče doma o víkendu a to ve smyslu her (D3-55): „*My si se sestřičkou hrajeme. Aj se strýcem někdy, on nás pořád lechtá.*“ (D4-29; D34): „*Brácha si pořád hraje s mobilem a furt se dívá na písničky.*“ ... „*Já jsem si hrál s novou dráhou od Ježíška.*“ (D7-29): „*Strejda si hraje se mnou, on mě dycky lechtá. Ale s hračkama si hraju jenom sama. Mamka si se mnou nehraje nikdy a strejda jenom někdy.*“ Z analýzy tohoto výzkumu vyplývá, že matky si s dětmi příliš nehrají. Většinou si s dětmi hrají muži. Děti si dokáží hrát samy, ale pokud mají sourozence, je to pro ně mnohem přínosnější. Ze získaných dat se podařilo získat i náhled na to, jak rodiny tráví víkendové večery (D1-59): „*Jak jsme šli večer spát, tak oni se dívali v ložnici*

na televizi. *My jsme si ještě s M. hráli na mojem tabletu.* “ (D3-97): „Večer jsme se dívali na televizku a potom jsme šli spát.“ (D5-21): „Mamka s tatškou se večer dívali na zprávy, oni se dívají pořád. Já jsem už ležel ve své posteli.“ (D6-50; D6-52): „Jsmo se dívali na televizi a mamka vždycky přinese oříšky a brambůrky. Na pohádky a na počasí se díváme někdy.“ ... „Já jdu spát aj s P., ale my stejně ještě nespíme. Mamka s tatškou se dívají dlouho na televizi. Já někdy nemůžu spát, protože je slyším.“ Na základě získaných dat lze konstatovat, že, všechny děti, které se zmínily o večerních víkendových činnostech, se dívají večer s rodiči na televizi a potom jdou spát nebo si ještě hrají.

Pozornost se soustředila na to, jak současné rodiny tráví víkendy. Na základě získaných informací se zde promítlo nepřeberné množství činností. Lze však říci, že téměř všechny děti se ráno budí dříve, než rodiče. V tomto čase si děti potichu hrají. Po společné snídani některé děti uvedly, že matky vaří oběd. Většina rodin jezdí na výlety k prarodičům nebo do zábavních parků či marketů. Je zřejmé, že i u většiny víkendový oběd probíhá ve fastfoodu nebo restauraci. Jen malý počet rodin jezdí na přínosné výlety do přírody nebo po pamětihodnostech. Herní aktivity si děti ve většině případů zabezpečují doma samy nebo si hrají se sourozenci. Rodiče si příliš s dětmi hrát nechtějí. Netypičtější večerní zábavou v dnešních rodinách je sledování televize.

6.3 Slavíme celý rok

Zde se zaměřuje pozornost na to, které tradice a zvyklosti rodiny v průběhu roku rodiny dodržují. Jednotlivé podkategorie vypovídají o nejběžnějších a dodržovaných oslavách a provázejícími rituály.

Tabulka č. 3 – kategorie týkající se dodržovaných tradic

KATEGORE – SLAVÍME CELÝ ROK	KÓDY
a) Slavíme narozeniny	pohoštění, návštěva, narozeninový dort, dárky, přání k narozeninám, oslava

b) Vánoční čas	vánoční dekorace, vánoční den, činnost rodičů v domácnosti, návštěva na Štědrý den, vánoční tradice a zvyky, Štědrý večer, dárky
c) Silvestr	silvestrovská zábava, pohoštění, ohňostroj, novoroční přípitek
d) Velikonoce	pohoštění, činnosti na Velikonoce, návštěva, velikonoční zvyky
e) Další tradice a zvyky	Mikuláš, masopust a karneval, Den matek, dušičky, jiné tradice

6.3.1 Podkategorie – Slavíme narozeniny

Dle tradice se žádné narozeniny nemohou obejít bez narozeninového dortu (**D1-111; D1-113**): „*Já mám vždycky mimoňový dort nebo panenkový a jsou tam svíčky.*“ ... „*Po obědě sfoukávám svíčky a my ho sníme celý.*“ (**D2-107; D2-113**): „*Já mám velký dort vždycky.*“ ... „*Foukám svíčky, mamka vždycky rozkrojí dort.*“ (**D1-118**): „*Máme jednohubky a popcorn a brambůrky a ovoce. Já mám šťávu a někdy šampaňské.*“ (**D2-109**): „*Mamka udělá dobrý oběd, asi řízky s bramborama a ovoce.*“ Zde je vidět rozdíl v oslavách narozenin, který je pravděpodobně ovlivněn finanční situací rodiny (**D3-113**): „*Doma dostanu vždycky dort.*“ (**D3-114; D3-118**): „*Babička donese nějaké zákusky z cukrárny.*“ ... „*My máme s V. šťávu a oni mají pivo a maminka donese klobásy a chlebík a takovou pálivou žlutou omáčku.*“ (**D4-65**): „*Maminka mi vždycky upeče dort a udělá mi něco dobrého na jídlo.*“ Protože rodiče jsou rozvedení, slaví děvče dvoje narozeniny, nutno podotknout, že u otce se jedná o oslavu (**D7-81-83**): „*Babička S. mi udělala dort s mořskou pannou a byly tam svíčky a pak mi všichni popřáli.*“ ... „*Potom jsem si rozbalila dárky.*“ ... „*Dívali jsme se na pohádku a tatka objednal pizzu.*“ (**D10-78**): „*Mám narozeniny i s N. a máme spolu oslavu, dycky přijedou babičky a dědečkové a teta a strýc. Dostaneme dorty a dárečky. Foukáme svíčky a potom nám všichni popřejou.*“ V každé rodině se narozeniny slaví a všechny děti dostanou dort. Oslavy narozeniny s návštěvou se však již liší (**D2-108**): „*Babička s dědou přijdou, aj kámoš od vedle.*“ (**D3-108**): „*K nám přijdou úplně všichni, teta, strýc, druhá teta, babička.*“ (**D4-66**): „*Já mám oslavu, my máme narozeniny vždycky všichni o víkendu.*“ (**D6-**

9): „*Jedeme k babičce a my tam vždycky slavíme narozeniny.*“ Výše zmíněné děvče tentokrát popsalo oslavu doma u matky (D7-84; D7-86): „*Doma jsem jenom já s mamkou a strejdou a babička M.*“ ... „*Mamka nemá ráda oslavy. My si dycky dáme dort, pak mám dárky. Mamka nikdy nechce slavit narozeniny. Nechce mít doma bordel.*“ Oslava narozenin se mimo jiné skládá i z přání k narozeninám a dárků (D1-114-115): „*Dostanu od všech dárky a pusinky.*“ ... „*Tatka mi vždycky něco koupí v obchodě a třeba jdeme do G. nebo do K.*“ (D3-109; D3-112): „*Někdy mi přinese pan pošťák dárek od babiček z V.*“ ... „*Někdy mi ta babička pošle šaty a boty nebo hračky.*“ (D3-115): „*Potom zpíváme a dostanu od každého pusy.*“ (D4-68-69): „*Po dortu mi přála maminka, tatka a brácha.*“ ... „*Já jsem dostal dárky.*“ Zde se v rámci narozenin dodržuje neobvyklá tradice (D8-87; D8-91-92): „*Když mám narozeniny, tak dostanu dort a dárky a A. dostane taky dárek. My to tak máme – když má jeden z nás narozeniny, tak aj ten druhý dostane dárek jeden.*“ ... „*Oni mi přejou zdraví a štěstí a dáváme si ruku a pusy.*“ ... „*Hrajeme s tátou různé hry všichni.*“ Ukázalo se, že děti dostávají větší množství dárků.

Oslavy a jiné rodinné sešlosti jsou ovlivněny rodinnou situací – zda se jedná o rodinu úplnou či rozvedenou. Finanční situace rodičů ovlivňuje průběh oslav. Oslavy narozeniny se účastní zpravidla jen nejbližší příbuzní, případně pár kamarádů ze sousedství. Všechny děti dostanou dort a dárky a jednotlivé oslavy i pohoštění se velmi liší. Soudobým trendem jsou dorty na zakázku dle vzoru animovaných příběhů. Děti dostávají větší množství dárků. Jako běžný projev oslavy se ukázalo pohoštění, kdy se jedná o slavnostní oběd a v některých případech i různé slavnostní pohoštění. Dalším trendem současnosti je dětské šampaňské.

6.3.2 Podkategorie – Vánoční čas

Tato podkategorie poodhalí způsoby oslav vánoc a Štědrého dne v dnešních rodinách. Z výzkumu vyplynulo, že Vánoce a vánoční svátky jsou nejoslavovanějšími svátky v roce a s nadšením se dodržují a oslavují i v dnešních rodinách. Oslavy začínají již v době adventu přípravou výzdoby (D1-2; D1-34): „*Stromeček byl v obýváku a měli jsme tam baňky barevné i barevné světýlka i svíčky.*“ ... „*V jídelně jsme měli nastrojený stůl.*“ Nevlastní bratr doplňuje (D2-23; 25): „*Jsme měli žárovky i na okně. A ještě nálepky a ještě snížek na oknech.*“ ... „*Měli jsme na dveřích věneček a rolničky. Ještě jsme měli všude svíčky i na adventním věnečku.*“ (D3-62; 64): „*Měly jsme malý stromeček a byl moc třpytivý a hodně baněk a i světýlka.*“ ... „*Měly jsme i moc barevný věneček se svíčkama.*“ (D8-68; D8-70): „*Před Vánocema zdobíme s tátou stromeček.*“ ... „*Mamka vyzdobuje celý dům.*“ Všechny rodiny mají tedy stromeček s baňkami a elektrickými svíčkami. Všechny rodiny dodržují

tradici vánočního stromku. Z výzkumu také vyplývá, že ne všechny rodiny dodržují půst a typickou štedrovečerní večeři – tedy kapra s bramborovým salátem (D1-22; D1-29): „*Snídali jsme vánočku s čajem.*“ ... „*Měli jsme polívku hřibovou s bramborama a bramborový salát a lososa. Babička M. potom rozkrojila jablíčka.*“ Nevlastní bratr ještě doplňuje (D2-14): „*A jedli jsem cukroví.*“ Zde se objevila naprosto atypická štedrovečerní večeře (D3-61; D3-73): „*Maminka nám uvařila čaj a rohlíky s medem.*“ ... „*Jedly jsme cukroví. Měly jsme na večeři řízky a brambory a gulášovou polévku.*“ (D10-73): „*Večeřeli jsme kyselicu a salát z brambor a řízky.*“ Zde je příklad tradiční vánoční večeře (D5-48): „*Měli jsme vánoční polívku na oběd. A pak jsme měli kapra na večeři se salátem.*“ (D9-78): „*Měli jsme polévku rybičkovou a kapříka s bramborovým salátem.*“ Zde se stravovací tradice profiluje jen u rodičů a děti mají alternativu v podobě řízku či lososa (D8-67; D8-76; D8-78): „*Všichni snídáme vánočku.*“ ... „*Máme rybí polévku s křupavým rohlíčkem a mamka usmaží kapra a lososa.*“ ... „*Máme bramborový salát. My totiž s bráchou kapra nechcem.*“ Pouze dvě rodiny dodržují tradiční stravovací návyky, další dvě rodiny štedrovečerní večeři dodržují jen na půl, protože dětem poskytují alternativu. Zbytek rodin přechází k soudobému trendu „lehkého“ stravování a možná i z důvodu méně náročné přípravy večeři řízky anebo lososa. Dále se zájem soustředil na to, co dělají rodiny na Štědrý den (D1-24-26): „*My jsme si s M. hráli.*“ ... „*Potom přišla babička a děda od M. a donesli cukroví.*“ ... „*Hráli si s náma a všichni si povídali. A byli jsme se projít venku.*“ Nevlastní bratr informuje o další činnosti (D2-13): „*My jsme se dívali na pohádky.*“ (D3-68; D3-72): „*My jsme šly večer se projít.*“ ... „*My si pořád jenom hrajem. A dívaly jsme se na pohádky.*“ (D9-63; D9-68-69): „*Díváme se na pohádky. Někdy jsme byli v kostelíčku.*“ ... „*Vždycky k nám přijedou 3 babičky a 1 dědeček.*“ ... „*My si hrajeme a chodíme na procházku k řece.*“ V těchto rodinách se příbuzní na Štědrý den navštěvují a také jej společně oslaví. (D5-47; D5-49): „*Ráno jsme šli na procházku k lesu a do kostela.*“ ... „*My jsme se dívali na pohádky a hráli jsme si.*“ Vánoční den se nijak výrazně neliší ani v těchto případech, ale tyto rodiny volali svým příbuzným (D6-60): „*Jsmo se dívali na telku a hráli jsme si s legem. A volali jsme babičkám.*“ (D7-59-60): „*Ráno jsem se dívala na pohádky.*“ ... „*Mluvila jsem na počítači s taťkou a tetou a babičkou S.. A volali jsme babičce M..*“ Nejčastěji rodiny tráví Štědrý den sledováním pohádek, ale téměř všechny rodiny chodí na procházku. Větší polovina tráví Štědrý den společně se svými příbuznými. Většina rodičů ještě na Štědrý den vaří a chystá poslední přípravy (D2-10; D2-12): „*Mamka vařila a strejda jí pomáhal.*“ ... „*Strejda potom trochu uklízel.*“ (D3-59; D3-63): „*Maminka byla brzo vzhůru a pracovala v kuchyni.*“ ... „*Uklízela náš byteček.*“ (D9-

70): „Maminka obaluje kapříky a tatínek uklízí.“ **(D10-71):** „Tatínek vaří s maminkou v kuchyni jídlo.“ Matky na Štědrý vaří a otcové jim pomáhají buď v kuchyni, nebo s drobným úklidem v domácnosti. V každé rodině se odehrává téměř stejný scénář. Dále se pozornost zaměřuje na dodržování vánočních zvyků a průběh vánočního večera **(D1-28; D1-30; D1-37):** „Jsmo se šli krásně obléknout a já jsem měla červené šaty s mašlí.“ ... „Babička rozkrojila jablíčka a to znamená, že budeme mít štěstí a budeme zdraví, protože tam byla hvězdička.“ ... „Potom zacinkal zvoneček a v obýváku bylo plno dárků.“ **(D3-75):** „Babička cinkla do skleničky a my jsme šly rozbalovat dárečky od Ježíška.“ **(D4-24-25):** „Potom jsme šli ke stromku. Mamka to četla a my jsme si pro to chodili a já jsem dostal hodně dárků.“ ... „My jsme šli spát a mamka s tatškou byli slouho ještě vzhůru.“ **(D5-54-55):** „Měli jsme večeri a přáli jsme si boží požehnání a potom jsme šli ke stromečku a zpívali jsme koledy. Tatška vždy zvoní na zvoneček a taky zapálil prskavky.“ ... „Potom jsme rozbalovali dárky.“ I zde chlapec uvádí, že k štědrovečerní tabuli se pěkně oblékli a jako jediný tvrdí, že se fotí **(D6-65; D6-67; D6-69-71):** „Mamka si pouštěla koledy a tatška byl zavřený v ložnici.“ ... „Potom mamka zazvonila na zvoneček a večereli jsme.“ ... „Museli jsme se hezky obléknout a všichni jsme se fotili.“ ... „Po jídle jsme šli rozbalovat dárky.“ ... „Potom jsme se dívali na pohádky a hráli si.“ **(D7-65):** „Měli jsme pod talířkem peníze a šupiny.“ **(D8-64; D8-74):** „Mamka dává na kamna františky voňavé.“ ... „Hráli jsme si lodičky ze skořápek s tou svíčkou. Potom my s bráchou zpíváme koledy a musíme se všichni hezky obléknout.“ Zde se zcela poprvé objevují tradiční lodičky, podruhé se opakuje zpěv koled a potřetí slavnostní oblečení. Další průběh večera je již podobný ostatním. Jen završení vánočního večera je poměrně netypický **(D8-80-81):** „Mamka cinká na zvoneček a jdeme ke stromečku.“ ... „Jak jsme měli rozdělané dárky, tak jsme se všichni dívali na pohádku. Potom jsme šli ven a přišli aj sousedi a zpívali jsme koledy s prskavkama.“

Z výzkumu vyplynulo, že téměř všechny rodiny tráví Štědrý den podobně. Jen s tím rozdílem, zda jsou spolu jen jako nukleární rodina nebo zda pozvali i jiné příbuzné. Matky ráno zpravidla vaří a otcové jim pomáhají s vařením nebo drobným úklidem. Téměř všechny děti z výzkumného souboru uvedly, že se chodí procházet. Stejně tak všichni mají doma ozdobený stromeček. Ale stále méně rodin dodržuje tradiční štědrovečerní pokrmy. Trend odlehčené stravy či alternativ ovládl i vánoční české domácnosti. Další běžnou činností je také sledování pohádek v televizi. Zřídka jsou dodržovány tradiční aktivity – jako rozkrajování jablíček (ale stále se děje), pouštění lodiček, držení půstu (zlaté prasátko) nebo zpívání koled, půlnoční mše či lití olova. Stále ještě existují rodiny, kde se alespoň některé tradice

dodržují a Vánoce se nepřejdou pouze jako marketingový tah. Nejvíce se ale děti těší na rozbalování dárků. Těší mě, že i v dnešní době se ještě najdou předškoláci, kteří věří na Ježíška. Pouhé dvě rodiny chodí na Štědrý den do kostela. Vánoce jsou jedny z mála tradičních svátků, které dnes dodržují zcela všechny rodiny a přípravám věnují zvláštní pozornost.

6.3.3 Podkategorie – Silvestr

Podkategorie vyplynula z vyprávění dětí, jak některé rodiny slaví Silvestr a s ním i příchod Nového roku.

Některé děti se ve svých interview o Silvestru nezmínily, jiné ano **(D1-6)**: „*Měli jsme jednohubky a brambůrky celý den. Teta J. s tatškou pili víno a jedli.*“ **(D2-35)**: „*Já jsem jedl jenom brambůrky.*“ **(D4-27)**: „*Maminka udělala nějaké chlebičky a měli jsme na oběd maso a těstoviny a večer maminka pekla pizzu.*“ **(D9-83)**: „*Maminka chystá chuťovky a chlebičky. Tatínek vaří polévku a máme víno. Maminka a tatínek opravdické.*“ Lze říci, že Silvestr se nese ve znamení zábavy, čemuž odpovídá i převažující strava – chlebičky, jednohubky, brambůrky a nechybí ani alkohol. Většina rodin tráví Silvestr doma sledováním televize a hraním různých her **(D1-7)**: „*My jsme si hráli. Odpoledne jsme se dívali všichni v televizi na pohádky.*“ **(D9-82)**: „*Na Silvestra jsme doma a hrajeme si hry.*“ Mimo běžný způsob trávení tohoto dne, se šla rodina i projít **(D4-31)**: „*Mamka se dívala na televizi. Hráli jsme pexeso a nějaké hry. Odpoledne jsme šli na procházku.*“ Výjimka mezi dostupnými daty je tato rodina, která trávila Silvestr na horách **(D8-83; D8-85)**: „*My nejsme nikdy doma. My jsme u tety na horách ve V.K. pokaždé. Ona bydlí kousek pod vlekem.*“ ... „*Všude bylo sníh a měli jsme aj párty doma u tety a večer jsme bobovali na kopci.*“ Téměř všichni uvedli, že se nějakým způsobem podíleli nebo účastnili na ohňostroji **(D1-5)**: „*Jsme házeli petardy z balkonu a takové světýlka. A ještě jsme stříleli takové bomby a to jako prdí srandomně.*“ **(D4-32)**: „*Večer to všude praskalo a bouchalo a mamka na balkoně zapálila takové světlo. Bylo barevné a prskalo to daleko oheň.*“ A někteří nezapomněli na půlnoční přípitek **(D2-36)**: „*My jsme si připíjeli šampaňským a potom jsme spali.*“ **(D9-85)**: „*Dáme si vždycky pusinky všichni. Ráno máme na oběd čočku.*“

Silvestr není tak populární jako Vánoce. Mnoho dětí z výzkumného souboru se o Silvestru ani nezmínilo. Ti, kteří tuto oslavu dodržují, ji prožívají téměř stejně, jako všichni. Téměř všechny rodiny jsou doma, mají nachystáno skoro identické pokrmy (jednohubky a chlebičky) a dospělí popíjejí alkohol. Hrají si doma hry a v televizi se sledují zábavné pořady.

S půlnocí nastává doba přípitku a ohňostroje. Co se týče tradic, tak pouze v jedné rodině mají na Nový rok k obědu čočku.

6.3.4 Podkategorie – Velikonoce

Velikonoční tradice jsou další z mnoha svátků, které se však dodržují poměrně hojně **(D1-84)**: „*Jak jsou Velikonoce, mi dá taťka ráno na zadek a já mu vždycky dám vajíčko a pusu a hned ráno jedeme všichni na výlet a potom jdeme do restaurace na jídlo.*“ **(D2-118)**: „*Já jsem na Velikonoce doma a vždycky jsme chodili s taťkou k dědovi a jezdili jsme mrskat tatarem mamku a babičky. Babička pekla a barvila vajíčka a mamka nám dávala čokoládu. My jsme vždycky říkali – Hody, hody, doprovody, dejte vejce malovaný.*“ **(D4-74-76)**: „*Maminka peče sladký chleba.*“ ... „*Dělá ozdoby bytu. Ona všude dává vajíčka a sadíme spolu takové semínka a z nich je potom travička.*“ ... „*My ráno s bráchou mamku vymrskáme prutama. Nám ty pruty dovezl tatínek. Maminka nám dává čokoládu a peníze. Když je doma tatínek, tak chodíme s tatínkem třeba za kámošema.*“ **(D5-67)**: „*My máme vždycky tatárky a chodíme mrskat. Někdy je uděláme s dědou nebo taťkou. Někdy je koupíme. Mrskáme všechny holky, i tetu, babičku, mamku. Dostanu čokoládu a vajíčka a někdy rum třeba taťka nebo strejda. Nám se líbí, jak všechny holky křičí.*“

,Všechny rodiny dodržují základní velikonoční zvyky – pomlázku, tradičními spletenými vrbovými pruty vymrskat děvčata a něco dostat za odměnu. Děvčata zase s matkami barví vejce nebo kraslice. Většina rodin dodržuje obchůzky a mrskání. Jedna dívka uvedla, že tato tradice se odehraje pouze doma a rodina jede na společný výlet. Jedno dítě uvedlo, že matka doma dělá jarní / velikonoční výzdobu. Některé matky či babičky také pečou tradiční mazanec či beránka **(D7-94)**: „*Na Velikonoce jezdím do H. a tam zdobíme vajíčka. A ta zlá babička dycky peče sladkého beránka.*“ V této rodině se však tradice zcela nedodržuje a jedná se o tradici ryze netradiční **(D7-95)**: „*My se střídáme, že jako jednou kluci mrskají nás a potom zase my je práskáme tatarama. My jsme si to tak vyměnili v H.*“ V této rodině se projevují zahraniční kořeny, protože zvyklosti Velikonoc příliš nedodržují **(D3-119-121)**: „*Myslím, že to neslavíme. Děláme úplně něco jiného.*“ ... „*Papáme piškoty s barevným pudinkem a malé barevné dortíčky a lentilky.*“ ... „*Hrajeme si a maminka se modlí.*“ **(D13-123; D3-125)**: „*Díváme se na pohádky.*“ ... „*My jsme pořád dom a večer jdeme spat.*“ I na velikonoce se někteří příbuzní navštěvují **(D3-122)**: „*Někdy dojde teta, babička i strýc.*“ **(D4-73)**: „*Někdy k nám na Velikonoce dojdou i nějací lidi, ale maminka je zná.*“ **(D9-105)**: „*My jezdíme za babičkama a za dědečkem. Já barvím s maminkou vajíčka. Babičky pečou a*

tatínek a bráška a dědeček dělají pomlázky. Oni nás potom mrskají. My jim dáme vajíčko a mašličku na pomlázku.“

Dle výzkumu vyplývá, že Velikonoce jsou druhým, nejčastěji dodržovaným tradičním svátkem v našich rodinách. Až na jednu rodinu, dodržují všechny rodiny zvyklosti barevní vajíček a mrskání tatary. Některé rodiny rovněž pečou tradiční velikonoční moučníky – beránka a mazanec. Z dostupných informací je zřejmé, že jedna rodina vždy odjíždí na výlet, další rodina Velikonoce neslaví a jedna rodina je slaví u svých příbuzných.

6.3.5 Podkategorie – Další tradice a zvyky

Podkategorie vznikla na základě poskytnutých informací o tom, které další svátky nebo tradice některé rodiny dodržují.

Z dostupných informací vyplynulo, že mezi další tradice a zvyklosti, které se v dnešních rodinách dodržují, patří například Mikuláš **(D2-124)**: „*Někdy k nám došel i Mikuláš s čertem a andělem a on mi donesl vojenský vrtulník a byly tam kokina. Já jsem se ani nebál, ale toho pytlu co měl jsem se bál.*“ **(D3-127)**: „*Někdy byl u nás Mikuláš, ale čert ne. Nechal nám pod oknem čokoládu a jablíčka a banánky.*“ **(D5-69)**: „*Byl u nás Mikuláš, ale my jsme ho neviděli. On jenom zaklepal a nechal nám nadílku, ovoce, čokoládu a lístky na Michala. On hned odletěl do nebe.*“ Lze konstatovat, že tato tradice má všude podobný průběh – Mikuláš buď přijde osobně a dá dětem nadílku nebo jim nechá někde balíček schovaný. Další dodržovanou tradicí v některých rodinách je oslava svátků **(D5-65)**: „*Svátek slavíme podobně jak narozeniny. Jenom moje rodina.*“ **(D7-91)**: „*Když mám svátek, tak třeba dostanu nějaký dárek a mamka udělá hranolky se sýrem obaleným nebo jdeme do M.*“ **(D9-102)**: „*Já jsem na svátek dostala puzzle.*“ Je zřejmé, že svátky se v rodinách také dodržují a oslavují, ale většinou jen v rámci úzkého rodinného kruhu. Dále některé děti vypověděly o tom, že například dodržují i svátek zemřelých tzv. dušičky, jedná se o rodiny, které chodí do kostela **(D5-68)**: „*Jak už opadá listí, tak musíme jet na hřbitov a zapalujeme svíčky, aby jim bylo teplo. Taky se tam u hrobečků modlíme. Někdy tam dáme i kytku.*“ **(D9-52)**: „*Jeden dědeček už bydlí v hrobečku. My někdy jezdíme tam. Dáme mu tam svíčečky a kytičku. Babička si s ním vždycky povídá. Já někdy brečím, protože jsem ho nikdy neviděla. Bráška mě vždycky obejmě a tatínek si mě vezme na ruky.*“ Dále se dvě děti zmínily o tom, že se účastní také masopustu a karnevalu, ale ne ve smyslu dodržování křesťanského půstu, ale spíše ve smyslu výletu **(D2-121-122)**: „*Někdy slavíme aj masopust a jezdíme do jedné vesnice a tam vodijou medvědy a jsou tam všude trhy s koláčema a kolotoče.*“ ... „*Kdysi jsme byli s babičkou a*

dědou na karnevalu v O..“ (D10-76): „Někdy jezdíme na karneval do jedné vesnice k babičce. Tam se tančí v maskách.“ Dále v jedné rodině se dodržuje Den matek a také 30. duben – tedy pálení čarodějnic (D2-123): „Když je den maminky, tak jí dám pusku a obrázek.“ (D10-80): „Kdysi jsme slavili upalování čarodějnic. My vždycky jezdíme k babičce a tam je oheň a diskotéka a všude běhají čarodějnice.“

Z dostupných informací je zřejmé, že ne všechny rodiny dodržují nějaké další svátky nebo tradice, kromě těch základních (Vánoce, Velikonoce, narozeniny). Možná je dodržují, ale nepřipisují jim zvláštní význam a proto je ostatní děti nezmínily. Mezi další nejčastěji dodržované tradice patří Mikuláš, který vždy nechává dětem nějakou nadílku. Dále se jedná o oslavy jmenin, kdy oslava je podobná oslavě narozenin, avšak není tak významná. Potom jsou to dušičky, které však uvedly ty děti, které chodí s rodinami do kostela. A dále se jedná o některé tradice, kterých se spíše děti účastní v rámci výletu – například karneval, masopust, pálení čarodějnic. Jendo dítě ale také zmínilo Den matek.

6.4 Co děláme, když nic nemusíme?

Následující kategorie pojednává o trávení volného času v rámci rodiny a to z hlediska zájmových aktivit, volného času v týdnu a o víkendu, stejně jako sezónní trávení volného času.

Tabulka č. 4 – kategorie zaměřující se na volný čas

KATEGORIE – CO DĚLÁME, KDYŽ NIC NEMUSÍME?	KÓDY
a) Využití volného času	volný čas v týdnu, zájmové aktivity, volný čas o víkendu
b) Na jaře a na podzim	jarní lyžování, procházky do lesa, práce na zahradě
c) Léto je čas na koupání a výlety	plány na léto, letní koupání, výlety
d) Zimní radovánky	lyžování, bobování a koulování, jiné aktivity

6.4.1 Podkategorie – Využití volného času

Tato subkategorie se zaměřuje na komparaci trávení volného času v týdnu a o víkendu, stejně tak zjišťuje, jaké zájmové aktivity jednotliví členové rodiny provozují. Volný čas v týdnu tráví rodiny různě, děti si zpravidla doma hrají **(D1-74)**: „*S babičkou chodíme ven, doma si jenom hrajeme nebo děláme takové úkoly pro školáky. Já si kreslím.*“ **(D2-86; D2-84)**: „*Někdy si s náma mamka nebo strejda hraje.*“ ... „*Mamka si dá vždycky kafe a u toho se dívá na televizi.*“ **(D3-102)**: „*Ona sedí u počítače anebo se dívá na televizi. A my si hrajem. Někdy k nám přijde teta. Když je venku sluníčko, tak jsme před paneláčkem na hřišti.*“ **(D4-44; D4-46)**: „*Já chodím ven před barák na hřiště s kámošema.*“ ... „*Díval jsem se na televizi na nějaký film.*“ **(D5-31)**: „*Jsem si hrál a potom jsem se díval na televizi.*“ Volný čas doma, tedy v domácnosti, děti tráví zpravidla hraním si či sledováním televize. Některé děti uvedly, že chodí i ven – buď si hrát s kamarády nebo na procházku s rodiči nebo prarodiči. Co se týče zájmových kroužků v týdnu, vyplynulo z výzkumného šetření, že pouhá polovina dětí chodí pravidelně do zájmového kroužku. Rodiče dětí, které navštěvují nějaký kroužek (nejčastěji se jedná o pohybové či sportovní zájmy), navštěvují stejný kroužek také, ale ne jen jako doprovod. Zde je zřejmé, že rodina má společný sportovní zájem **(D5-23)**: „*Chodím do lázní plavat na bazén s mamkou a F. chodí do malého bazénu. I taťka chodí někdy plavat na 50ku. Mamka nechodí nikam, ona je s náma.*“ Tento chlapec uvádí, že navštěvuje 3 kroužky **(D6-26-27)**: „*Včera jsem byl na boxu a půjdu někdy na fotbal.*“ ... „*Zítرا půjdu do výtvarky.*“ I v této rodině se rodiče věnují stejným zájmům jako děti **(D8-34)**: „*Já chodím do orientáku a do plavání. A do orientáku a to je aj o víkendu aj přes týden. Babička chodí taky plavat se mnou a někdy jde aj mamka. Táta někdy chodí běhat.*“ **(D9-91)**: „*Bráška chodí do boxu a já do tancování. A maminka cvičí. My chodíme všichni spolu.*“ Opět mají matka a dcera společný zájem **(D10-22)**: „*Dneska půjdu do S., já ráda tančím a cvičím. Maminka chodí o den dřív do cvičení.*“ Z výzkumu je jasné, že polovina dětí se pravidelně věnuje zájmovým (nejčastěji sportovním) aktivitám a nejméně jeden rodič těchto dětí také. Volný čas o víkendu některé rodiny tráví podobně jak v týdnu, jiné rozdílně **(D2-65)**: „*Někdy si hrajeme hry, anebo se díváme na televizi.*“ **(D3-86; D3-99)**: „*Jdeme ke strýcovi, někdy chodíme se projít kolem paneláčku.*“ ... „*Maminka odpočívá u televize nebo u počítače a my s V. tančíme nebo si kreslíme a hrajeme.*“ **(D4-92)**: „*Já mamce pomáhám anebo si kreslím někdy. Ale rád si hraju.*“ **(D5-12; D5-20)**: „*Taťka ležel a večer šlapal na kole doma.*“ ... „*Taky jsme byli v kostele. My jsme si s F. hráli a mamka nám pustila pohádku v televizi. Taťka studoval na počítači.*“ **(D10-10)**: „*Jezdíme na kole na cyklostezce k babičce.*“ Když

pomineme víkendové výlety, které jsou zahrnuty v jiné kategorii, tak většina rodin tráví svůj volný čas o víkendu doma běžným odpočinkem. Nejvíce se však rodiče i děti dívají na televizi. A děti si také často hrají. Některé rodiny chodí jen tak ven se projít do blízkého okolí nebo někteří jezdí například k babičce, kde dělají ty stejné činnosti – tedy děti si hrají a s rodiči se poté dívají na televizi nebo si povídají.

6.4.2 Podkategorie – Na jaře a na podzim

Zde se klade důraz na činnosti ve volném čase na jaře a na podzim. **(D1-81)**: „*Někdy chodíme s babičkou do lesa na jaro.*“ **(D8-98)**: „*Mamka vždycky sadí květiny a táta ryje záhony.*“ 3 děti z výzkumného souboru uvedly, že na jaro jezdívají lyžovat **(D6-2)**: „*My jezdíme na jaro na hory.*“ **(D7-114)**: „*Jak budou teďka prázdniny, tak pojedu s tatškou na hory do I. asi. My tam dycky lyžujeme a večer se koupeme v bazénu a hrajeme hry.*“ **(D8-10)**: „*Ted' jako budou prázdniny, tak pojedeme lyžovat do F. do alp.*“ Na podzim se nejčastěji chodí rodiny procházet do lesa **(D2-44)**: „*Půjdeme na podzim na hříby.*“ **(D10-17)**: „*Byla jsem s tatínkem a s maminkou v lese na hříbky. Ale nic jsme nenašli.*“ Chlapec opět uvádí pomoc při zazimování zahrady **(D8-93)**: „*Mamka a táta na zahradě pracují a my jim pomáháme. Někdy odmlouváme a nechce se nám pomáhat a táta na nás zařve a musíme.*“

Pravděpodobně volnočasové či rekreační aktivity na jaře a na podzim se příliš neliší od jiných volnočasových aktivit. Jen bývají specificky zaměřeny – tedy na podzim se jedná o houbaření a na jaře vede lyžování v Alpách. V těchto přechodných obdobích je také třeba připravit zahradu, což se týká jednoho dítěte. Ostatní děti asi neshledávají žádnou výraznou změnu mezi běžným a sezonním trávením volného času.

6.4.3 Podkategorie – Léto je čas na koupání a výlety

Tato kategorie vznikla na základě informací týkající se letních činností, kdy se jedná nejčastěji o tradiční koupání na koupališti **(D2-96)**: „*Ježdíme autem na koupaliště daleko a tam jsou skluzavky. Někdy ježdíme na kole na B. na koupaliště.*“ **(D3-128)**: „*V létě se chodíme koupat s tetou na koupaliště.*“ **(D4-78; D4-80)**: „*U moře jsem nikdy nebyl. Někdy chodíme na koupaliště s mamkou.*“ ... „*My máme někdy na balkoně velkou misku s vodou.*“ Tato rodina tráví své léto pobytem u moře **(D5-70)**: „*My vždycky ježdíme autem do Š.. My tam máme byt. My si tam hrajem a děláme bábovky v písku a tatka s náma a maka se opaluje a čte. Chodíme tam do obchodu a taky večer na zmrzlinu.*“ I jiné děti již mají zkušenost s dovolenou u moře **(D6-7)**: „*V létě už jsem byl někdy u moře.*“ **(D7-110-111)**: „*S tatškou jsem*

byla aj v Ch.. To bylo moc hezké tam. Měli jsme pořád zmrzlinu a koupali jsme se v opravdickém moři a tam byly vlny a rybky.“ (D8-19): „Taky jsem byl asi 2x u moře. Jendou jsem byl v Ch. a o prázdninách jsme byli v I.“ (D10-16): „Byli jsme u moře ve Š. Ale tam jezdíme bez tatínka. Dycky tam sbíráme mušličky a koupeme se.“ Nejčastěji se rodiny s dětmi jezdívají koupat na blízka koupaliště. Některé děti mají už zkušenosti s pobytem u moře. Letní výlety jsou také především cestovatelskou záležitostí po našich památkách (D2-99): „Jezdíme na hrady. Do M. hradu, aj na C. jsme byli a taky na L.“ (D3-129): „Chodíme do ZOO a jezdíme vláčkem do P.. Tam máme vždycky zmrzlinu a chodíme na procházky.“ (D8-15; D8-22): „S babičkou a dědou jsme byli v létě na hradě V.“ ... „Minule jsme v létě byli na kolech s tatškou a jeli jsme dlouhý výlet.“ (D9-57): „Chodíme na procházky, někdy jedeme na velký výlet autíčkem na koupání i do hradu.“ Mimo hrady a zámky jezdívají rodiny s dětmi také do ZOO nebo jen tak na výlety na kole. Některé děti již vědí, jaké plány má rodina na léto (D1-81): „Taťka říkal, že v létě poletíme spolu s tetou aj s M. k moři letadlem.“ (D7-113): „Jak bude zase léto, tak jedu do H. a taťka koupil nový bazén a my se tam budeme koupat s děčkama. Mamka se strýcem jedou na dovolenou někam sami.“ (D8-12): „My jsme si naplánovali, že půjdeme někam strašně daleko a že v tom lese přespíme. Budeme spát pod stanem všichni spolu.“

Mezi nejvíce dominantní letní aktivity a způsoby trávení volného času v tomto ročním období, bezesporu patří koupání. Mnoho rodin jezdí na blízka, ale i vzdálenější koupaliště. Více než polovina dětí uvedla, že se jezdí s rodinou koupat na koupaliště či do přírodních vod. Přesně polovina dětí z výzkumného souboru uvedla, že už byly v létě s rodinou u moře. A větší část dětí rovněž uvedla, že v létě jezdí na celodenní výlety zejména po pamětihodnostech, jako jsou velká historická města nebo hrady a zámky. Rovněž někteří jezdí do ZOO anebo na rodinné výlety na kole.

6.4.4 Podkategorie – Zimní radovánky

Mezi nejběžnější volnočasové zimní aktivity patří především zimní radovánky ve sněhu. Jsou to nejčastěji lyžování (D1-81): „V zimě jezdíme lyžovat na svah do Z.“ (D8-7): „Byli jsme na T. lyžovat. Já už umím lyžovat skoro líp, než mamka. Někdy jedeme jenom na dopoledne do oběd a někdy na celý den. My jezdíme vždycky lyžovat, když je sníh.“ (D10-14): „Když je zima, tak jezdíme na lyže na hory a na svah do Z.“ Některé děti uvedly, že jezdí s rodinou lyžovat i v rámci volného času například v zimě o víkendu nebo odpoledne ve všední dny. Mezi další velmi oblíbené zimní činnosti patří koulování a bobování (D2-40-

43): „*My bobujeme na kopci.*“ ... „*Stavěli jsme aj sněhuláka.*“ ... „*Já jsem jel tak rychle, že jsem se až převrátil.*“ **(D3-126):** „*Když je sníh, tak se bobujeme na kopečku u paneláčku.*“ **(D4-82; D4-85):** „*My v zimě bobujeme a ani nemáme lyže doma.*“ ... „*My se chodíme s bráchou koulovat za školku.*“ **(D8-11):** „*Někdy chodíme s bráchou za kámošem od sousedů a my se koulujeme nebo si hrajeme různě se sněhem.*“

Z výzkumu vyplývá, že mezi nejběžnější využití volného času v zimě patří lyžování, bobování a koulování. Zpravidla děti jezdí se svými rodinami, někdy například bobují s kamarády. Některé rodiny jezdí v zimě ve volném čase lyžovat, většina dětí uvedla, že chodí bobovat. Je tedy zřejmé, že využití volného času je ovlivněno jak ročním obdobím, tak finanční situací rodiny. O víkendu a přes prázdniny jezdí některé rodiny na výlety a jiné jsou stále doma nebo chodí do marketů. A samotné vlastní trávení volného času doma se v zásadě nijak neliší od víkendu a týdne.

7 ZÁVĚREČNÁ INTERPETACE DAT – SHRNUTÍ VÝLSEDKŮ

V této závěrečné části shrnuji a současně vyhodnocuji data získaná na základě narativního interview z výzkumného souboru 10 dětí. Uvádím hlavní a významné závěry vycházející z jednotlivých kategorií a subkategorií, čímž tedy popisuji svůj předmět zkoumaného zájmu a odpovídám na dílčí výzkumné otázky.

MOJE RODINA HEZKÁ ČESKÁ:

Podle výsledků výzkumu lze říci, že děti obecně za svou rodinu považují ty **rodinné příslušníky**, se kterými žijí **ve společné domácnosti**, včetně sebe samotných. Jelikož některé děti žijí v rozvedených rodinách, považují za svou rodinu i partnery svých rodičů. Tento fakt se promítl při metodě kresby rodiny, kdy děti nakreslily místo chybějícího rodiče nového partnera. Jedná se především o **nukleární rodinu** – tedy rodiče případně partnery rodičů a sourozence. Prarodiče děti rovněž vnímají také jako rodinu, ale již nejsou podstatnou částí jejich života. Děti k nim nezaujímají tak výraznou emoční a sociální vazbu.

Vztahy mezi rodiči děti vnímají velmi **intenzivně**. I přes neshody, které mezi rodiči panují, je děti nijak výrazně neodsuzují jako jednotlivce, ale jako jednotu. V každé rodině panují **neshody i hádky**, ale v různých intenzitách. Některé děti vnímají odchod jednoho z rodičů jako zradu, kterou ale akceptují na základě toho, že se rodiče už nehádají. Děti se **hádek svých rodičů bojí** a často nejsou schopny rozpoznat, proč se rodiče hádají. Hádky a křik jim vadí a způsobují silné emoční rozpoložení dětí. Negativní vztahy mezi rodiči chápou jako momentálně ukončený kamarádský vztah bez lásky. Naopak vzájemný **kladný vztah a lásku** rodičů dokáží děti identifikovat na základě viditelných znaků – rodiče se smějí, drží se za ruce, líbají se a pomáhají si. V těchto případech se cítí být **děti spokojené a šťastné**, že manželství rodičů funguje a tedy není ohrožena ani existence jejich rodinných vztahů.

Postoj rodičů k dětem je ovlivněn řadou faktorů a promítá se do výchovného působení. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že ve většině případů se rodiče k dětem chovají dle aktuální situace a obecně zaujímají **adekvátní postoj**. Pozitivně děti oceňují zejména fyzickou náklonnost a cílené pochvaly od rodičů. Obecně lze říci, že rodiče se ve většině případů chovají **k dětem pozitivně a zodpovědně**. Děti považují za projev lásky od rodičů těsnou fyzickou blízkost, pochvaly a pozitivní hodnocení. Tehdy se cítí být šťastné a spokojené. To vše chápou děti jako projevy lásky vůči své osobě. Jen v málo případech se prokázal více **negativní vztah matky** k dětem, než v ostatních rodinách. V případě, že rodiče na děti křičí, cítí se

děti provinile a mají strach a svých rodičů se bojí. Zajímavostí ale je, že dle dostupných informací, jsou na děti více **přísnější matky** než otcové. Matky více dbají na důslednost a dodržování pravidel. Výjimkou nejsou ani fyzické tresty, ale to už vstupují do těchto interakcí i otcové. Nejběžnějším výchovným (nápravným) prostředkem, v dnešních rodinách, se zdá být násilí – tedy fyzické tresty, křik a nadávky i zakazování hraček.

Postoj dětí vůči své rodině se liší podle rodinné vztahové situace. **Vzájemné mezigenerační interakce** probíhají v každé rodině. **Děti rozvedených rodičů** mají situaci komplikovanější, než děti z rodin úplných. Děti z rozvedených rodin sice přijaly fakt, že jeden z rodičů odešel a nahradil jej nový partner. Ale dle výzkumu je zřejmé, že děti se zcela neztotožnily s tímto faktem. Jsou sice rády, že se rodiče už mezi sebou nehádají, nicméně nedokáží přesně vymezit hranice svojí rodiny. To, že již rodina není kompletní, děti vnímají těžce a vyjadřují touhu nad opětovným stmelením „původní“ rodiny. Současně jsou děti ztotožněny s faktem, že to nejde, protože by se rodiče hádali a tím jsou děti uváděny do složitých emočních i sociálních vztahů. Všechny děti ale uvedly, že **svoji rodinu mají rády**. Dokonce i děti rodičů, kteří je trestají. **Rodiče jsou** pro děti jistou **sociální a emoční stabilitou**. Především pokud se i rodiče chovají v rámci slušnosti mezi sebou. Své **sourozence** děti považují za kamarády nebo soky a to z hlediska aktuálního emočního ladění, které bývá v tomto období ještě nestabilní. Vlastní **sebereflexi** potom děti pojmají buď z hlediska pozitivního – co všechno umí a co dělají, nebo z hlediska negativního – přiznání se ke špatným projevům chování.

Role členů v domácnosti se liší podle pracovního vytížení rodičů v zaměstnání. Děti interpretovaly tuto oblast s vědomím, že **každý subjekt rodiny** v ní **zaujímá určitou pozici a úkoly**. Zpravidla **matky** jsou dětmi vnímány jako zajišťovatelky potravy a přípravy pokrmů, stejně tak dohlíží na dodržování pořádku a úklidu a jako **pečovatelky o rodinu a domácnost**. **Otcové**, podle výpovědí dětí, plní roli **pomocníků** matkám. Pomáhají s úklidem i nákupy, rovněž v poměrně vysokém zastoupení otcové vaří. Není to však pravidlem a tento fakt se nepotvrdil ve všech rodinách. Lze tedy říci, že tradiční dělení ženské a mužské role v domácnosti, nemá dnes téměř žádnou váhu. Vzhledem k časovým pracovním nárokům je zřejmé, že rodič, jeden nebo druhý, musí zastat roli obou rodičů, aby se zachovala stabilita rodinného fungování. A svoji **vlastní roli** v domácnosti, staví děti rovněž do pozice **pomocníků**, z čehož ale mají upřímnou radost. Jedná se například o úklid svých věcí a hraček, stejně jako pomoc při vaření nebo drobných domácích činnostech.

7 DNÍ V TÝDEU, 24 HODIN DENNĚ:

Všední rána jsou téměř v každé rodině totožné. Zpravidla děti ráno budí a do školky vodí **matky**. Před odchodem do MŠ posnídá pravidelně doma menší polovina dětí. Většina dětí je však natolik samostatná, že při ranních úkonech již nepotřebují pomoc rodičů.

Odpoledne je ovlivněno zaměstnáním rodičů. Z výsledků výzkumu se ukázalo, že téměř všichni rodiče chodí pravidelně do práce, ve které bývají dlouho. Z tohoto důvodu vyzvedávají děti z MŠ někdy prarodiče nebo starší sourozenci. Téměř všichni potom chodí, pravidelně do obchodu na nákup drobných potravin. Odpolední činnosti se odvíjí od přítomnosti nebo nepřítomnosti rodičů. **Děti** si zpravidla doma **hrají nebo pomáhají rodičům**. **Rodiče** (většinou matky) zajišťují běžný **drobný úklid a přípravu pokrmů**. Ukázalo se, že každý den vaří asi polovina matek. Alarmující je však zjištění, že skoro **všechny děti** se, v hojném počtu a dlouhých časových intervalech, **dívají na televizi**.

Rovněž všední **večery** probíhají ve všech domácnostech docela totožně. Zpravidla téměř všechny rodiny **večeří** a dokonce i společně. Většina rodičů dbá na **pravidelnou večerní hygienu** svých dětí. Mezi nejčastější večerní aktivity opět patří **sledování televize**. Nejčastějším rituálem bývá **pusa** na dobrou noc před spaním. Velmi málo rodičů však svým dětem před spaním čte.

Víkendové ráno zpravidla zahajují děti, které se probouzí dřív, než rodiče. **Děti si hrají** a poté většina rodin společně snídá. Přes víkend jezdí poměrně mnoho rodin k prarodičům nebo do marketů či do ZOO nebo výjimečně i na jiné výlety. **Málo rodin** však o víkendech **vaří** doma oběd, tento fakt lze přičíst tomu, že se stravují v restauračních zařízeních v rámci výletů nebo návštěv marketů. Jen velmi nízký počet rodin jezdí na výlety, které jsou pro děti přínosné. Děti si často **hrají samy**, protože rodiče si s nimi hrát nechtějí nebo na to nemají čas z důvodu **domácích prací**. Večerní zábavu pak pro celou rodinu zajišťuje **televize**.

SLAVÍME CELÝ ROK:

Všechny děti uvedly, že k **narozeninám** dostanou vždy **dort** a tradičně na něm sfoukávají svíčky. Následuje přání k narozeninám a pusa. Děti dostávají vždy **dárky**. Narozeninová **oslava** se většinou děje v rámci **rodinného kruhu**. Někdy bývají oslavy narozenin okázalé, jindy skromnější. Je to ovlivněno skutečností, že ne všechny rodiny jsou finančně dobře zajištěny. Obecně lze říci, že převážná většina oslav se děje **podle soudobého trendu** – tedy dorty pečené na zakázku, šampaňské a slavností pohoštění.

V každé rodině se **vánoce** dodržují tradicí v podobě ozdobeného **vánočního stromečku**. Typická pro většinu rodin je také vánoční **výzdoba** a dekorace domova. V současných rodinách se však upouští od tradiční **štedrovečerní večeře** – tedy rybí polévka, kapr a bramborový salát. Zpravidla se objevují **alternativy** v podobě lososa nebo řízků. Minimum rodin dodržuje tuto stravovací tradici. Většina rodin na Vánoce sleduje v televizi **pohádky** a chodí na **procházky**. **Matky především vaří** a **otcové jim pomáhají** s přípravou jídla nebo drobným úklidem. V některých rodinách bývá zvykem, že se sjedou na Štědrý večer příbuzní. Již velmi **zřídka se dodržují tradice** v podobě rozkrajování jablek, držení půstu či pouštění lodiček z ořechových skořápek nebo návštěv kostela. Nejvíce se však děti těší na zvoneček, což je signál **nadělování dárků**.

Ne všechny děti poskytly informace o průběhu oslav **Silvestra** a Nového roku. Na základě získaných dat lze konstatovat, že **stravovací návyky** v tento den jsou **nevhodné** – jedná se o chlebičky, jednohubky a brambůrky. Rodiče také pijí alkohol. Celá rodina se opět baví **sledováním televizních pořadů**. Výjimečně si hrají společenské hry. Po půlnočním přípitku se zahajuje aktivní **účast na ohňostroji**. Rodiny tráví tento den **doma**.

Velikonoční tradice je zastoupena v hojném počtu rodin, kdy se jedná především o **vy-mrskání děvčat** tatry a předání **barvených vajíček** a sladkostí. V jedné rodině se Velikonoce neslaví vůbec. **Tradiční pečení** mazanců či beránků je přenecháno babičkám. Na základě dostupných dat lze říci, že Velikonoce jsou **druhým nejvíce dodržovaným** svátkem hned po Vánocích.

Ze získaných informací je zřejmé, že mezi **další dodržované tradice** patří **Mikuláš**. Ten se v některých rodin přímo objeví, jinde zanechá jenom balíček pro hodné děti. Dále je to **oslava svátků**, která probíhá podobně jako narozeniny. Minimum rodin dodržuje svátek zemřelých tedy **dušičky**. Velmi nízký počet dětí se účastní **masopustu** a tradičního karnevalu. V některých rodinách se také dbá na oslavu **Dne matek** a 30. duben – tedy **pálení čarodějnic**. O těchto dalších tradicích a zvyklostech se zmínilo velmi málo dětí. Možná je to tím, že těmto oslavám se v rodinách nepřipisuje významná váha.

CO DĚLÁME, KDYŽ NIC NEMUSÍME?:

V **týdnu** děti tráví volný čas **doma** tak, že **si hrají a dívají se na televizi**. Rodiče se rovněž dívají na televizi. Jen někteří se někdy chodí procházet, spíše **děti chodí** ven samy s kamarády. Z hlediska **zájmových aktivit** se jedná o polovinu dětí, které někde pravidelně dochází. Zejména se jedná o **sportovní zájmové aktivity**. Zajímavostí je, že vždy alespoň jeden z rodičů těchto dětí se věnuje stejnému zájmu – sportu. **O víkendu** poměrně často rodiny tráví volný čas v **zábavních centrech, marketech a fastfoodech**. Jen málo rodin chodí nebo jezdí na výlety či procházky v pravidelných intervalech. Rovněž se i v dnešních rodinách najde zřídka čas a chuť ke společenským hrám. Zpravidla se jedná o **konzumní a nenáročný životní styl**, kde je volný čas představován formou návštěv zábavních center a činností spojených s médii.

Jaro a podzim jsou ročními obdobími, kdy se děti zmiňovaly především o trávení volného času v přírodě. Nijak **výrazně se však neliší** od běžných volnočasových aktivit. Jen, dle získaných informací, na jaře je nejčastěji zmiňováno **lyžování** v Alpách a na podzim zase **houbaření**.

Léto je typické tím, že nejčastěji zmiňovanou volnočasovou aktivitou je **koupání** a plavání. A to buď u moře, nebo na koupalištích. U moře byla přesně polovina dětí z výzkumného souboru. Větší množství dětí také uvedlo, že s rodinou v létě jezdí na **celodenní výlety** a to především za historií – tedy historická města či hrady a zámky. Rodiny podnikají také **cyklistické** výlety nebo návštěvy ZOO.

Zima s sebou přináší možnosti aktivního trávení volného času v přírodě. Nejčastěji se jedná o **lyžování, bobování a koulování**. Dle informací lze konstatovat, že aktivní trávení volného času v zimě se děje za účasti rodičů zejména v případě lyžování.

8 DISKUZE

Cíl výzkumu byl naplněn, jelikož jsem získala odpovědi na své otázky týkající se toho, jak děti předškolního věku vnímají své rodiče a vlastní rodinu z různých hledisek. Tematické zaměření se týkalo jednotlivých vztahových interakcí v rámci rodiny. Dále dodržovaných tradic či rituálů v dnešních rodinách. A v neposlední řadě způsobu trávení volného času. Podařilo se mi učinit vhled do soudobých rodin a to prostřednictvím dětského chápání světa.

Děti vnímají své rodiče pozitivně a to i za předpokladu, že rodiče děti trestají verbálně nebo fyzicky. Děti svou rodinu chápou jako jeden celek, který pro ně představuje tzv. pevný bod v jejich životech. Rodina představuje sociální a emoční zázemí. **Vlastní rodinu** však vnímají jako soubor osob, které žijí ve společné domácnosti. Děti se ve **vztahových úrovních** orientují poměrně snadno, lépe řečeno přijímají věci tak, jak jsou. Některé děti jsou z rodin rozvedených, kde se vztahové dimenze rodinných příslušníků komplikují a zde mají děti problém s chápáním situace.

Sourozence považují za své kamarády a herní partnery, častým jevem je i vzájemné střídání rivalit a lásky. **Děti si jsou vědomy** svých chyb a prohřešků a chápou, že za tyto „přestupky“ přijde nějaká sankce. Zrovna tak ví, že jsou pozitivně odměňovány za očekávané chování. Děti rády pomáhají při domácích pracích a velmi je těší pochvaly od rodičů. Děti pocítují strach i úzkost v případě, když se rodiče hádají. Z výzkumu vyplynulo, že matky jsou na děti přísnější než otcové.

Lásku rodičů děti identifikují především na základě verbálních, vizuálních a fyzických skutečností – a to se týká rodičů mezi sebou nebo k dětem. Stejně tak rozpoznají děti i záporné projevy chování. **Matky** jsou dětmi vnímány spíše jako **pečovatelky** o domácnost a přípravu pokrmů. **Otcové** jsou dětmi vnímáni jako **pomocníci**.

Mezi nejčastěji **dodržované zvyky a tradice**, v dnešních rodinách, patří rodinné oslavy narozenin, Vánoce a také Velikonoce. Další jiné tradice a zvyky se dodržují spíše výjimečně. Bohužel více rodičů dětem **před spaním** nečte a děti se dívají na pohádky v televizi. Nejčastěji se opakujícím pravidelným rituálem před spaním je pusa na dobrou noc.

Trávení volného času souvisí se sociálním zázemím rodiny a pevností vzájemných vztahů. Na trávení volného času se však významně podílí i pracovní nasazení rodičů a s tím související finanční příjmy. Ukázalo se, že **zaměstnání rodičů ovlivňuje chod domácnosti**, z hlediska přítomnosti a výkonnosti rodičů jako subjektů rodiny.

Televize a jiné mediální prostředky, individuální hry a málo pobytu venku přes týden – to je nejčastější **trávení volného času** soudobých rodin. Některé děti i jejich rodiče navštěvují pravidelně **sportovní kroužky**. Volný čas **o víkendu** je ovlivněn řadou faktorů – obecně lze shrnout, že rodiny se chodí procházet do blízkého okolí, navštěvují prarodiče a hojně navštěvují obchodní a zábavní centra. Nejčastěji se děti **v létě** jezdí s rodiči koupat. Často také jezdí na výlety po pamětihodnostech. **Na podzim** se jedná o procházky do lesa spojené s houbařením. Mezi **jarními** volnočasovými aktivitami převládá lyžování v Alpách a **zimní** volný čas přináší dětem pobyt v přírodě za účelem využití zimních radovánek.

Jako doporučení pro pedagogickou praxi bych chtěla, vzhledem k výsledkům z výzkumu, navrhnout projekt v rámci MŠ, který by byl zaměřen na spolupráci rodiny a školy vzhledem ke společnému trávení volného času s dětmi. A to v odpoledních hodinách a nejlépe v přírodě. Je totiž alarmující, kolik dětí tráví volný čas sledováním televize. Pro děti není nic lepšího, než trávit volný čas aktivně společně se svou rodinou a vytvářet si společné zážitky a společně plánovat další. Mohlo by to mít přínos i v rámci mezilidských vztahů, kdy by na společných akcích MŠ s rodiči a dětmi docházelo ke vzájemným interakcím a jednotlivé rodiny by nebyly od sebe tolik izolovány.

Dále bych se také v rámci MŠ chtěla více zaměřit na tradiční folklór, který by u dětí podpořil povědomí a tradicích a zvycích naší země. Rodinami jsou totiž dodržovány výhradně Vánoce a Velikonoce, které jsou do jisté míry ovlivněny konzumním stylem života. Často je vyvíjen nátlak na společnost ve smyslu marketingu. Málo rodin však zná pravé významy těchto svátků a tradice jsou dodržovány na základě běžných stereotypů. A některé zvyklosti jsou zapomínány.

Rovněž vidím slabinu v tom, že obecně přítomnost rodičů supluje média a rodiče mnohdy spoléhají na televizi nebo tablety a počítače. Stále méně rodičů čte dětem před spaním pohádky a na to bych ráda navázala dalším projektem, kdy by rodiče měli možnost chodit číst dětem krátké pohádky před spaním v MŠ.

ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo zjistit to, jak děti předškolního věku popisují své rodiče, rodinu a vzájemné interakce, stejně jako trávení volného času a způsob dodržování některých tradic. V teoretické části byly vymezeny teoretická vymezení týkající se těchto oblastí. Tyto poznatky jsem čerpala z odborné literatury, ale rovněž jsem se je doplnila i vlastními postřehy nebo názory z učitelské praxe. Na základě zjištěných a dostupných informací jsem se také snažila tato data prolínat i s teoretickou částí mé bakalářské práce.

V empirické části práce dílčí výzkumné otázky směřovaly právě ke zjištění těchto tematických okruhů. Data byla sesbírána metodou narativního interview a kresby rodiny, kdy všechna vyprávění byla nahrána na diktafon a doslovně přepsána a rovněž obrázky rodiny jsem doložila ke každé transkripci. Data byla zpracována formou kvalitativního výzkumu. Prostřednictvím těchto vyprávění se mi podařilo více proniknout do dětského chápání světa dospělých a získala jsem hlubší vhled na danou problematiku – tedy to, jak děti předškolního věku popisují své rodiče a rodinu z mnoha úhlů pohledu.

Na základě výsledků výzkumu mohu konstatovat, že všechny děti mají svou rodinu rády a zrovna tak velice, dětskou láskou, milují své rodiče. A to prakticky bez ohledu na to, jaký postoj rodiče vůči dětem zauímají. V případě neshod mezi rodiči se děti bojí a nechápou, proč tyto potyčky mezi dospělými existují. Neodsuzují rodiče za jejich chování, dětem je „pouze“ smutno a mají strach z určitého typu chování dospělých. Intenzivní hádky rodičů, u dětí způsobují silné emoční rozladění a pocity úzkosti. Děti žijí ve svém kouzelném světě naivních představ a her, a mnoho věcí vnímají čistě a bez předsudků. I když jsou děti někdy rodiči trestány, i když někteří rodiče se odloučili, i když ne všichni rodiče mohou dětem dopřát komfort – děti své rodiče vidí jako jedinou životní jistotu a jsou na nich závislé ve všech oblastech. Některé vztahové a faktové relace nejsou dětem schopny chápat, ale přijímají svůj život takový, jaký je. Každé dítě má rádo jen ty svoje jediné rodiče. Obecně se děti cítí být spokojeny a bezpečně právě ve své rodině. Za svou rodinu považují výhradně rodinu nukleární žijící ve společné domácnosti. Většina rodičů se k dětem chová spravedlivě, což jsou děti schopny kriticky přiznat. Děti jsou rády chváleny a zapojovány do domácích prací a drobné pomoci. Matky jsou vnímány jako pečovatelky o domácnost a otcové jako pomocníci matek. Dále se ukázalo, že všechny rodiny dodržují oslavy narozenin, také Vánoce a dále mnoho rodin dodržuje i Velikonoce. Ve volném čase se rodiče spoléhají na to, že spo-

lečnost dětem vytvoří média a málo času se tráví v přírodě. Nejčastěji rodiny navštěvují nákupní centra a komerční zábavní objekty. Ale některé rodiny tráví volný čas i v přírodě a sportováním. Rovněž je o víkendu poměrně běžné stravování ve fastfoodu. Víkendové a sezónní volnočasové aktivity nebo činnosti se v rámci rodin nijak výrazně neliší.

Závěrem bych ráda upozornila na fakt, že získaná a vyhodnocená data z empirické části je možno využít jako podklad pro jejich další zpracování, na jejichž základě lze vytvořit projekt v rámci MŠ. Tento projekt by mohl být zaměřen výhradně na spolupráci rodin s dětmi a s MŠ a to v rámci trávení volného času. Dále by se mohla zlepšit spolupráce i komunikace s rodinami dětí. V neposlední řadě, na základě získaných informací, lze vytvořit v rámci školního vzdělávacího programu návrh na projekt k prohloubení tradičního folkloru a seznámit děti s typickými zvyklostmi a tradicemi a přiblížit jim jejich význam.

Téma „Portréty rodičů ve vyprávění dětí“ je velmi zajímavé a na základě získaných a zpracovaných výsledků výzkumu, lze tato data využít pro další zajímavé a jistě i přínosné praktické využití. Téma je sice poměrně široce zaměřeno, ale i přesto jsou získané výsledky velmi zajímavé a jejich prostřednictvím bylo dosaženo splnění předem daných cílů.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ALLEN, K. Eileen a Lyn R. MAROTZ, 2002. *Přehled vývoje dítěte*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-614-4.
- ALTMAN, Rick, 2008. *A Theory of Narrative*. New York: Columbia Press. ISBN 13-978-0231144292.
- BŮŽEK, Antonín, 2003. Instituce pro volnočasové aktivity. In: GRECMANOVÁ, Helena et al., *Obecná pedagogika II*. Vyd. 2. Olomouc: Hanex, s. 169 – 190. ISBN 80-85783-24-X.
- ČAČKA, Otto, 1996. *Psychologie dítěte*. Brno: Masarykova univerzita Brno. ISBN 80-85799-03-0.
- DUNOVSKÝ, Jiří, 1986. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum. ISBN 08-040-86.
- GABURA, Ján, 2012. *Teória rodiny a poradenské práce s rodinou*. Frýdek-Místek: IRIS. ISBN 978-80-89256-95-2.
- GAVORA, Peter, 2010. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Druhé, rozšířené české vydání. Brno: Paido ISBN 978-80-7315-185-0.
- GJURIČOVÁ, Šárka a Jiří KUBIČKA, 2003. *Rodinná terapie: Systematické a narativní přístupy*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2390-7.
- HELUS, Zdeněk, 2004. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-888-0.
- HOGENOVÁ, Anna, 2013. Rodina a domov. In: STEJSKAL, Bohumil et al., *Rodina ve výchově a sociálních vědách*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, s. 17 – 20. ISBN 978-80-7372-944-8.
- KLAPILOVÁ, Světlá, 1996. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého. ISBN 80-7067-669-8.
- KOLÁŘ, Michal, 1997. *Skrytá svět šikanování ve školách*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-123-1.
- KUNZE, Petra a Catharina SALAMANDER, 2011. *Malé děti potřebují rituály*. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-3405-4.
- KURIC, Jozef, 2000. *Ontogenetická psychologie*. Brno: CERM. ISBN 80-214-1844-3.
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ, 2006. *Vývojová psychologie*. Vyd. 2. Praha: Grada. ISBN 80-247-1284-9.

- MAŇÁK, Josef, Štefan ŠVEC a Vlastimil ŠVEC, 2005. *Slovník pedagogické metodologie. Pedagogický výzkum v teorii a praxi*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-102-2.
- MATĚJČEK, Zdeněk, 1998 cit. podle VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. *Vývojová psychologie*. Vyd. 2. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.
- MATĚJČEK, Zdeněk, 2005. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada. ISBN 80-247-0870-1.
- MATĚJČEK, Zdeněk, 2009. *Výbor z díla*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1056-6.
- MATOUŠEK, Oldřich, 1997. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Vyd. 2. Brno: SLON. ISBN 80-85850-24-9.
- MINUCHIN, Salvador, 2013. *Rodina a rodinní terapie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0371-1.
- MIOVSKÝ, Michal, 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. ISBN 80-247-1362-4.
- MOŽNÝ, Ivo, 2008. *Rodina a společnost*. Vyd. 2. Praha: SLON. ISBN 978-80-86429-87-8.
- NAKONEČNÝ, Milan, 2009. *Sociální psychologie*. Vyd. 2. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1679-9.
- NOVÁK, Tomáš, 2004. *Co dítě sděluje, když nakreslí svou rodinu*. Olomouc: Rubico. ISBN 80-7346-037-8.
- PÁVKOVÁ, Jiřina et al., 2002. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3. Praha: Portál. ISBN 80-7178-711-6.
- PLEVOVÁ, Irena, 2005. Období předškolního věku. In: ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ, Jitka et al., *Přehled vývojové psychologie*. Vyd. 2. Olomouc: Ostravská univerzita, s. 68 – 72. ISBN 80-244-0629-2.
- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ, 2008. *Pedagogický slovník*. Vyd. 5. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-416-8.
- ŘÍČAN, Pavel, 2010. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 6. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3133-9.
- STEJSKAL, Bohumil, 2013. Úvodní slovo. In: STEJSKAL, Bohumil et al., *Rodina ve výchově a sociálních vědách*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, s. 4 – 6. ISBN 978-80-7372-944-8.

SOBOTKOVÁ, Irena, 2012. *Psychologie rodiny*. Vyd. 3. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0217-2.

STŘELEČEK, Stanislav, 2005. *Studie z teorie a metodiky výchovy II*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3687-7.

ŠNÝDROVÁ, Ivana, 2008. *Psychodiagnostika*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2165-1.

ŠOTTNEROVÁ, Dagmar, 2008. *Lidové tradice*. Olomouc: Rubico. ISBN 978-80-7346-096-9.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona, 2004. *Dítě v předškolním období*. Praha: Mladá Fronta. ISBN 80-204-1187-9.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ et al., 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. *Vývojová psychologie*. Vyd. 2. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

apod. – a podobně

cca – circa

CNS – centrální nervová soustava

MŠ – mateřská škola

např. – například

tzv. – takzvaný / takzvaně

SEZNAM PŘÍLOH

PI – jeden rozhovor a kresba rodiny

PII – přehled kategorií a kódů

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 – kategorie týkající se oblasti rodiny

Tabulka č. 2 – kategorie týkající se celého týdne

Tabulka č. 3 – kategorie týkající se dodržovaných tradic

Tabulka č. 4 – kategorie zaměřující se na volný čas

PŘÍLOHA P I: TRANSKRIPCE ROZHOVRU A KRESBA RODINY

Chlapec (D8) – 5, 7 let:

„Ahoj, já jsem cestou k vám do školky potkala tohoto malého človíčka a on mi řekl, že je z jiné planety a rád by věděl, jestli máš nějakou rodinu a jaká je? On je totiž úplně sám.“

„Jo to je jako ten človíček z večerničku. Ale mu se nejdřív nikdy nic nepovedlo a až potom nakonec se mu to všechno povedlo správně. Já jsem se díval na človíčka na ten večerníček. Třeba jsou kamarádi. Ale ten človíček z večerničku byl z pravěku.“

„No přesně. Ten človíček byl z pravěku a tento je z vesmíru a moc ho zajímá, jak tady děti žijí a jestli mají rodinu.““

„Jo mají, přece každý má rodinu. A to mám nakreslit pro něho rodinu tu moji?“

„Zkusíš to?“

„Ano.“

„To je zajímavé. Ty jsi nakreslil celou svou rodinu?“

„No. To je taťka, mamka, brácha a já. Brácha už chodí do 1. třídy do školy. On tady taky chodil do školky. A my se tady držíme za ruky, protože se máme rádi.“

„Co zrovna děláte na tom obrázku?“

„No držíme se za ruky, smějeme se a máme se rádi, protože jsme na sebe hodní. Jenom někdy můj brácha Áďa, když je na mě zlý, tak ho nemám moc rád. Brácha je na mě hodný jenom občas. Třeba včera odpoledne byl na mě naštvaný, ale nevím proč. On takový někdy je. On mě začne bouchat a nemůžu se s ním dívat na telku nebo si hrát a tak. A mamka s taťkou mu za to někdy klidně i nadají. Když je hodný, tak ne. Když zlobí, tak jo. Mamka i s taťkou jsou spravedliví na nás. A taky jsou na nás hodní, protože nám něco dovolují a tak. Třeba, že někde půjdeme na výlet.“

„Jezdíte na výlety? Kde jste byli naposledy?“

„No, nedávno jsme byli na Tesáku lyžovat. Já už umím lyžovat skoro líp, než mamka. A my se vždycky všichni těšíme. Někdy máme s sebou aj jídlo a pití v batohu a někdy jdeme do restaurace. No záleží, jak dlouho tam budeme. Někdy jedeme jenom na dopoledne do oběda a někdy na celý den. A v autě jsme měli všichni rohlík se sýrem a tatrunku a potom jsme šli i do bufetu. A já jsem si tam dal hranolky s kečupem. No my jezdíme vždycky lyžovat, když je sníh. A teď jak budou prázdniny ve škole, tak pojedeme lyžovat do Francie, do Alp. A někdy chodíme s bráchou za Kubou, aby šel ven. Kuba je náš kámoš od sousedů a my se koulujeme nebo si hrajeme různě se sněhem. A on má brášku Matyáše a my si hrajeme spolu. My jsme ale na tom Tesáku naplánovali, že půjdeme někam strašně daleko, až bude teplo a

že v tom lese přespíme. Někdy asi na jaře. My tam budeme spát pod stanem všichni spolu, mamka, taťka já a Áďa. Mamka je moc odvážná a my chlapi se těšíme. A já už jsem vymyslel, kam půjdeme. Protože od Tesáku je takový kopec a v dálce je vidět takové, strašně malinké malinko, hory a to je strašně daleko. Tak tam. No a asi 2 dni půjdeme. Je to moc daleko, ale naštěstí mamuti už neexistují a vlci ani medvědi tady nebydlí. Tak se nemusíme bát. Ale klidně tam můžou mít skrýš jiné zvířata. Ale zvířata jsou před člověkem plaché. Mně to učil děda. Děda s náma někdy jezdí do ZOO na Lešnou a někdy i s babičkou a aj s rodičema a my si tam prohlížíme zvířata a povídáme si o nich. Mně se tam moc líbí. Já mám rád zvířata. A s druhou babičkou Dášou a dědou Luďou jsme byli v létě na hradě Veveří. A my jsme si udělali novou písničku – že na hradě Veveří, světla už nehoří... Má být na hradě Okoři a my jsme zpívali na hradě Veveří. My si někdy zpíváme písničky, když jdeme na výlet. A někdy i v autě, ale to taťka někdy říká, že si radši pustí rádio. Hlavně o prázdninách jezdíme na výlety aj na 3 dni třeba. A o víkendu jedeme jenom na 1 den. Ale taky jsme byli na podzim na srazu veteránů s taťkou a tam jsme i spali v penzionu. Ale jenom někdy jezdíváme. O víkendu jsme i doma. A taky jsem už byl asi 2x u moře – jednou jsem byl úplně malý a to jsme byli v Chorvatsku a o prázdninách jsme byli v Itálii. Ale jezdíme aj na kole všichni, třeba na velké koupaliště. Ale taťka říkal, že už teď o prázdninách nám dá velký bazén na zahradu. Ale musí ho někdy na jaře koupit. A já už jsem byl s bráchou i na táboře. No není to tam špatné, ale doma je to lepší. Byli jsme na Tesáku a na Držkové a tak. A minule jsme v létě byli na kolech s taťkou a jeli jsme až k tomu zlínskému vysílači tady. To byl dlouhý výlet. A bylo hrozné vedro. A tam ještě byl takový bufet a my jsme si tam dali na ochlazení nebo na chuť zmrzku.“

„A co tak děláte o víkendu, když jste doma?“

„No tak my s bráchou vstáváme brzo a něco si hrajeme. Potom snídáme spolu všichni třeba chleba s medem. Ale taťka někdy spí dlouho jak medvěd, tak snídáme bez něj a on potom snídá sám. A někdy ale taťka vstává dřív než mamka a on nosí domů dřevo z dřevníku ze zahrady. A uvaří čaj. Potom mamka uklízí a vaří, Áďa se učí a já si hraju. Ale když jdeme do školy a do školky, tak si chystáme snídani s bráchou sami – no máme jenom ty kolečka s mlíkem. My už se umíme sami o sebe postarat a taky už umím zavazovat velké tkaničky. Tak někdy taky potom o víkendu jedeme k babičce nebo někam na výlet na procházku k lesu nebo do nějakého města. A minule jsme byli u dědy Vaška a řezali jsme tam dřevo. A taťkovi jsem pomáhal s tím to nosit na vlek. Nějaké malé. No a já chodím do orientáku a do plavání, Áďa do orientáku a to je aj o víkendu někdy aj přes týden. My jsme dřív chodili do souboru

zpívat, ale to nás už nebavilo s bráchou, už nás to nudilo. No a babička chodí taky plavat se mnou a někdy jde i mamka. A táta někdy chodí běhat. Mamka ale musí o víkendu vařit. Ona nemá moc čas někam chodit běhat, jako táta. No a taťka taky někdy vaří, ale moc to neumí. On to dělá, jenom když mamka není doma a je dlouho v práci a někdy i o víkendu je mamka v práci. Ona dělá reklamy na počítači. A nejlíp umí vařit čaj a bramboráky a někdy pomáhám já taťkovi s vařením. Naposledy jsme spolu vařili hrachovku, jako kaši s vajíčkem a chlebíkem. A pekli jsme si k tomu klobásku domácí na pánvičce a všude to hrozně prskalo. Tak to musel táta potom uklidit, aby mamka nebyla smutná a našťvaná. A všem nám chutnala a já jsem si přidal.“

„Kdo s Tebou ráno jezdí do školky?“

„No tak někdy taťka, ale většinou mamka. My si s bráchou nachystáme sami snídani a potom se umyjeme a oblečeme a bráchu zavezeme do školy a mě do školky a mamka jde do práce. Někdy jeden ale moc brzo, tak nás potom vozí táta. On chodí do práce trochu pozdě, než mamka. Taťka si teď hodně lenoší v posteli. On si tak lenoší v posteli a my už jedeme. Anebo já nevím. Když my se oblíkáme, tak třeba někdy už taky vstává. Nebo si už možná čistí zuby. No ale my musíme vstávat brzo. A minule táta strašně chrápal, až jsem ho slyšel. A potom jsem ve školce a dám si druhou snídani tady a pak něco pořád děláme a potom si pro mě přijede taťka, nebo mamka, nebo babička nebo děda. A někdy chodím po obědě a jdu do orientáku a někdy nechodím a spím tady. A další den po orientáku jdu odpoledne do plavání. No a někdy jedeme ze školky nakoupit, ale někdy ne. A někdy spíme u babičky Dáši a u dědy Ludi. A někdy nás vyzvedne babička Jarka a jsme u ní a u dědy Vaška a tam si pro nás přijede mamka nebo taťka. Adam si musí dělat úkoly a já si můžu ještě hrát nebo pomáhat s něčím. A večer potom se najíme spolu no a někdy si čteme večer s mamkou a někdy hrajeme hry. Ale někdy se díváme na večerníček. Mamka s taťkou se ale na pohádky moc nedívají. Mamka uklízí a táta jí pomáhá anebo dělá něco na počítači. A někdy se i hádají... Ale až večer, když my už ležíme. Oni si asi myslí, že je neslyšíme. Ale oni tak křičí, že je slyšíme až nahoru do pokoje. To je po celém baráku ten hlas. Nevím proč, ale někdy hrozně křičí a hádají se. A my se někdy bojíme toho rámusu, ale není to často. Ale nelíbí se mi to. Nevím, proč se dospělí lidi hádají. A někdy jsem jim řekl, aby toho nechali. Ale oni mi řeknou, že z toho nemám ještě rozum. My jsme na sebe víc hodní ale. Mamka a táta se někdy pořád plácají a drží se za ruky a někdy se aj pusinkují. Asi se mají rádi. A někdy se spolu všichni tulíme.“

„Jaké jste měli Vánoce?“

„No tak my jsme měli hezké Vánoce. My vždycky ráno brzo vstáváme, ještě za tmy a mamka dává na kamna ty františky voňavé. A vaří polévku. A my potom všichni snídáme vánočku a před Vánocema zdobíme s tátou stromeček. A ještě moc před Vánocema pečeme s mamkou cukroví a mamka vyzdobuje celý dům. A aj babičky pečou. A potom mamka chystá stůl a jdeme se všichni spolu projít. Chodíme k lesu a telefonujeme všem. Ale nikam nechodíme, protože každý musí být na Vánoce doma. Potom se díváme na pohádky a jíme cukroví a táta vaří čaj. A teď jsme si aj hráli ty lodičky ze skořápek s tou svíčkou. Nejdál doplavala bráchova. A potom my s bráchou zpíváme koledy a musíme se všichni hezky obléknout. Večeříme až je tma a máme rybí polévku s křupavým rohlíčkem a mamka pokaždé usmaží kapra a lososa, a taťka ho před tím ale zabije a losos se kupuje. On u nás totiž nežije. Ale já jsem to ještě nikdy neviděl, jak táta zabil kapra. A máme i bramborový salát a potom si dáváme pečené jabka. My totiž s bráchou kapra nechceme. A mamka cinká na zvoneček a jdeme ke stromečku. A jak jsme měli rozdělené dárky, tak jsme se všichni spolu dívali na pohádku dlouhou novou v televizi. A my jsme potom šli ven a tam přišli aj sousedi a zpívali jsme koledy s prskavkama. No před domem.“

„A co Silvestr? To se také asi všichni potkáte na ulic před domem?“

„Ne. My nejsme nikdy doma. My jsme u tety Ivety na horách ve Velkých Karlovicích pokaždé. Ona totiž bydlí kousek pod vlekem. Bydlí blízko u domu pana Kotrče. A je tam malý a potom takový větší svah. A já jezdím na tom menším s mamkou a brácha jezdí s taťkou. Ale teď už jsem aj jel na tom obrovském. A bylo tam 9 tyčí aj s tím otáčecím. A večer byl ohňostroj na hotelu. Bylo to tam pěkné. Všude bylo sníh a měli jsme aj párty doma u tety a aj večer jsme bobovali na kopci. A jak byla půlnoc, tak jsme si dali všichni přípitek.“

„Jak slavíte narozeniny?“

„No tak já když mám narozeniny, tak dostanu dort a dárky a Ád'a dostane taky dárek, aby mu to nebylo líto. My to tak máme – když má jeden z nás narozeniny, tak aj ten druhý dostane dárek jeden. No a naposledy na narozeniny, teď jak jsem kdysi měl, tak jsem měl dort s mimoněm a velkou svíčku prskací. A byli u nás všechny babičky a dědové a aj kamarádi, co bydlí naproti. Ale ty kamarády si pošleme až po narozeninách, jak si přejeme doma. A mamka udělala aj popcorn a jednohubky, chlebičky obložené máme taky, zákusky a tak. A měli jsme aj dětské šampaňské. A oni mi přejou všichni zdraví a štěstí a tak a dáváme si ruku a pusu, jenom brácha mi pusu nedává. A hrajeme s tátou různé hry všichni. Potom po narozeninách se rozloučíme a táta odvedl ty kamarády domů.“

„Vy bydlíte v rodinném domě, že? A co třeba tak děláte na jaře nebo na podzim?“

„No tak to mamka a táta na zahradě pracují a my jim pomáháme. Ale někdy odmlouváme a nechce se nám pomáhat a táta na nás zařve a musíme. Ale někdy brácha naschvál rozkopal záhon a táta mu dal pořádně na zadek. Ale když jsme hodní, tak nás zase pochválí. A máme už jenom psa velkého v domečku na zahradě. Ale on spí vždycky doma. Slépký nám totiž sežrala kuna a máme už jenom rybičky doma. A taky jsme měli jednou velkého vzteklého kohouta a tam jsme měli ještě jednoho menšího hodného kohouta a oni se pořád hádali a tak toho menšího hodného kohouta táta zabil. A toho vzteklejšího táta nechal. Ale nevím, proč zabil toho hodného. Ale ten vzteklý už je taky mrtvý. Ale byl jsem naštvaný, protože to nechápu a bylo mi ho líto. Asi ten vzteklejší líp hlídá. A mamka vždycky sadí květiny a táta ryje záhony. My máme jahody, mrkvičku, třešně, hrášek, rajčata, zeli a maliny i rybíz a tak různě. A táta seče trávu a někdy jezdíme s ním na tom traktoru. A mně se líbí moje rodina. Ale je mi líto toho mimozemšťana, že nemá žádnou rodinu. Já mám i dvě babičky a dědy. Já už si chci jít hrát.“

PŘÍLOHA PII: SEZNAM KATEGORIÍ A KÓDŮ

KATEGORIE – MOJE RODINA HEZKÁ ČESKÁ	KÓDY
f) Kdo je má rodina?	matka, otec, nevlastní rodiče, sourozenci, prarodiče
g) Rodiče jsou jako děti	negativní chování rodičů vůči sobě, kladné chování mezi rodiči, hádky rodičů, fyzické napadení
h) Výchova jako cukr a bič	pozitivní chování rodičů k dítěti, negativní chování rodičů k dítěti, trestání dětí, vztah otce a dětí, vztah matky a dětí
i) Svět rodinných vztahů očima dětí	subjektivní postoj k rodičům, postoj k matce, postoj k otci, vzájemný sourozenecký vztah, sebehodnocení, subjektivní názor na rodinu
j) Plujeme na jedné lodi	role otce, role matky, vlastní činnost v domácnosti

KATEGORIE – 7 DNÍ V TÝDNU, 24 HODIN DENNĚ	KÓDY
e) Když se probudím	probuzení, snídaně, odchod do MŠ
f) Odpolední harmonogram	odchod z MŠ, nákup, odpoledne doma, stravování, zaměstnání otce, zaměstnání matky
g) Než jdeme spát	náš večer, večerní hygiena, rituály před spaním
h) Víkend s mojí rodinou	volné ráno, snídaně, oběd, víkendové výlety, hry doma, nákup, víkendové večery

KATEGORIE – SLAVÍME CELÝ ROK	KÓDY
f) Slavíme narozeniny	pohoštění, návštěva, narozeninový dort, dárky, přání k narozeninám, oslava
g) Vánoční čas	vánoční dekorace, vánoční den, činnost rodičů v domácnosti, návštěva na Štědrý den, vánoční tradice a zvyky, Štědrý večer, dárky
h) Silvestr	silvestrovská zábava, pohoštění, ohňostroj, novoroční přípitek
i) Velikonoce	pohoštění, činnosti na Velikonoce, návštěva, velikonoční zvyky
j) Další tradice a zvyky	Mikuláš, masopust a karneval, Den matek, dušičky, jiné tradice

KATEGORIE – CO DĚLÁME, KDYŽ NIC NEMUSÍME?	KÓDY
e) Využití volného času	volný čas v týdnu, zájmové aktivity, volný čas o víkendu
f) Na jaře a na podzim	jarní lyžování, procházky do lesa, práce na zahradě
g) Léto je čas na koupání a výlety	plány na léto, letní koupání, výlety
h) Zimní radovánky	lyžování, bobování a koulování, jiné aktivity